

АЛЬМАНАХ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Випуск 15

Одеса
2017

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України
відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України № 1279 від 06.11.2014 р.

Засновник видання – Міжнародний гуманітарний університет

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet Вченою радою
Міжнародного гуманітарного університету (протокол № 5 від 07.03.2017 р.)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор

Ківалова Т.С. – професор кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
Міжнародного гуманітарного університету, доктор юридичних наук, професор

Заступник редактора

Андрейченко С.С. – завідувач кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
Міжнародного гуманітарного університету, доктор юридичних наук, професор

Члени редакційної колегії

Анцупова Т.О. – професор кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства
Міжнародного гуманітарного університету, доктор юридичних наук, професор;

Антипенко В.Ф. – завідувач кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин
Національного авіаційного університету, доктор юридичних наук, професор;

Бабін Б.В. – професор кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства Міжнародного гуманітарного університету, доктор юридичних наук, професор;

Батлер Вільям Елліот – заслужений професор права імені Джона Едварда Фоулера (Університет штату Пенсільванія); професор Emeritus порівняльного правознавства (Лондонський університет); іноземний член Національної академії наук України;

Бехруз Х.Н. – завідувач кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор;

Кізлова О.С. – завідувач кафедри цивільного та господарського права і процесу Міжнародного гуманітарного університету, доктор юридичних наук, професор;

Короткий Т.Р. – професор кафедри міжнародного права та міжнародних відносин Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук, доцент;

Крижановський А.Ф. – завідувач кафедри теорії та історії держави і права Міжнародного гуманітарного університету, член-кореспондент НАПрН України, доктор юридичних наук, професор;

Орловська Н.А. – професор кафедри кримінального права і процесу Національної академії Прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, доктор юридичних наук, професор;

Пашковський М.І. – професор кафедри міжнародного права та міжнародних відносин Національного університету «Одеська юридична академія», кандидат юридичних наук, доцент;

Репецкий В.М. – завідувач кафедри міжнародного права факультету міжнародних відносин Львівського національного університету імені Івана Франка, доктор юридичних наук, професор;

Чаба Варга – почесний професор Католицького університету Угорського інституту правової філософії, почесний професор-дослідник Інституту права Угорської академії наук;

Чубік Павел – доктор хабілітований, Європейський інститут Ягеллонського університету.

Свідоцтво про державну реєстрацію ЗМІ: серія КВ № 16816-5488 Р від 25.05.2010 р.

Адреса редакції:

Міжнародний гуманітарний університет
вул. Фонтанська дорога, 33, каб. 402, м. Одеса, 65009, Україна
www.intlawalmanac.net
Тел. +38 048 719-88-48, +38 099 269-70-67

РЕДАКЦІЙНА КОЛОНКА

Шановні читачі «Альманаху міжнародного права»!

На шпальтах нового випуску «Альманаху міжнародного права» продовжується дослідження актуальних проблем теорії та історії міжнародного публічного права, міжнародного гуманітарного права, міжнародного права прав людини, міжнародного інформаційного права, міжнародного трудового права, дипломатичного права, права Європейського Союзу.

У межах теоретичного міжнародно-правового дискурсу значну цікавість становить дослідження ключових аспектів проблематики міжнародного правопорядку. У цьому контексті важливими є спроби усвідомлення феномена міжнародного правопорядку з огляду на концептуальні позиції представників сучасної української школи міжнародного права. Вартим уваги є аналіз такого цікавого елемента історії міжнародного права, як питання становлення міжнародно-правових засад охорони здоров'я в діяльності Організації охорони здоров'я Ліги Націй першої половини XX ст., зокрема, щодо справи боротьби з інфекційними захворюваннями.

Тематика охорони здоров'я має пряме відношення також до сучасного правозахисного виміру міжнародного права. Тому цікавим є здійснений аналіз категорії інформації про стан здоров'я з позиції права на повагу до приватного життя. Проведене порівняльне дослідження відповідних положень міжнародних договорів універсального й регіонального характеру та практики Європейського суду з прав людини є вагомим внеском у науковий пошук за відповідним напрямом. Іншим важливим напрямом наукових досліджень у цій сфері є науково-правовий аналіз основних міжнародних стандартів діяльності публічної влади щодо реалізації й захисту прав і свобод осіб з обмеженими можливостями. Розгляд специфіки визначення напрямів діяльності у вказаній сфері органів державної влади та місцевого самоврядування, інших адміністративних і громадських інституцій, наділених окремими функціями публічної влади, з урахуванням міжнародно-правових стандартів також є вартим уваги читачів.

Традиційно високу увагу вітчизняна доктрина міжнародного права приділяє питанням захисту трудових і соціальних прав моряків. Нові публікації з відповідної тематики продовжують дискусію щодо пошуку найбільш ефективних шляхів імплементації норм міжнародно-правових стандартів, зокрема Конвенції про працю в морському судноплаванні, у вітчизняну правову систему. Ситуація міждержавних воєнних конфліктів, які тривають у різних країнах, зокрема й в Україні, зумовлює особливу увагу до практичного виміру реалізації окремих міжнародно-правових механізмів. Так, вартим уваги є вітчизняний досвід нормативного забезпечення організації цивільно-військового партнерства під час розшуку загиблих за умов збройного конфлікту військовослужбовців, імплементації відповідних приписів міжнародного гуманітарного права.

Вважаємо важливим науковий пошук у новому вимірі міжнародного інформаційного права, пов'язаного з визначенням такого проблемного феномена, як кібервійна. Порівняння різних концепцій цього поняття та виділення їхніх основних спільних і відмінних ознак є цікавою дослідницькою доробкою, що пропонується до уваги читачів. Серед актуальних питань сучасного дипломатичного права недостатньо дослідженими є аспекти міжнародно-правового забезпечення процедур запиту й отримання агреману на кандидатуру голови дипломатичного представництва. Еволюція відповідної практики та розвиток доктринальних думок із питань агреману до та після запровадження норм Віденської конвенції про дипломатичні відносини варті проведення відповідного наукового аналізу.

У вимірі дослідження сучасних проблем права Європейського Союзу одним із найбільш перспективних напрямів можна вважати розвиток наднаціонального регулювання страхових відносин. Дискусія щодо стану й процесів формування європейського страхового права, визначення принципів дії європейського законодавства зі страхування набуває особливої значущості в умовах посилення інтеграційних процесів, а також є перспективою вступу в силу норм Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

Авторські праці, запропоновані до обговорення в поточному номері нашого альманаху, повною мірою відображають розвиток вітчизняної доктрини міжнародного права та мають відповідну наукову, методичну й прикладну значущість.

*З повагою та найкращими побажаннями,
член редакційної колегії Б.В. Бабін*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

УДК 341+124.1:316.774

ЗАБАРА І. М.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного права
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

МІЖНАРОДНИЙ ПРАВОПОРЯДОК: ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО ЯВИЩА (ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ)

Анотація. Стаття присвячена розгляду ключових теоретичних аспектів із проблематики міжнародного правопорядку. Автор характеризує феномен міжнародного правопорядку виходячи з концептуальних поглядів представників сучасної української школи міжнародного права. Автор розглядає та узагальнює доктринальні міжнародно-правові погляди, що визначають формування сучасного міжнародного правопорядку.

Ключові слова: міжнародний правопорядок, міжнародні правовідносини, міжнародно-правове регулювання, міжнародне право, доктрина.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Комплекс теоретичних питань міжнародного правопорядку протягом шістдесятирічного періоду залишається актуальним, складним і дискусійним у науці міжнародного права.

Зміни в сучасних міжнародних правовідносинах, зумовлені глобальними процесами, помітно впливають як на стан міжнародного правопорядку, так і на міжнародно-правові погляди представників різних наукових шкіл міжнародного права. У свою чергу, це не тільки спричиняє зміни у його загальному сприйнятті, але й зумовлює інтерес і до його окремих аспектів. На сьогодні одними з актуальних є питання щодо цілого комплексу саме таких теоретичних складників, які безпосередньо характеризують

сам феномен сучасного міжнародного правопорядку з позицій правового явища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що коло проблемних питань, висвітлених у роботах М.О. Баймуратова, В.Г. Буткевича, О.В. Буткевич, В.А. Василенко, П. Веїла, М. Віраллі, В.Н. Денісова, А.С. Дмитрієва, М.Л. Ентіна, В.І. Євінтова, Б. Зимма, Б.І. Кучера, М.І. Лазарева, І.І. Лукашука, Є.О. Львової, А.П. Мовчана, Х. Мослера, Р.А. Мюллерсона, В.В. Романової, Н.Є. Тюріної, Н.О. Ушакова, Е. Хирша, Б. Ченга, С.В. Черніченка, І.К. Шаова та багатьох інших науковців, є доволі широким. Серед розглянутих авторами питань є різні теоретичні підходи, пов'язані з проблематикою міжнародного правопорядку.

Разом із тим сучасний стан досліджень тематики міжнародного правопорядку, що зазнає постійних змін, характеризується такими рисами:

- *по-перше*, збільшенням наукових публікацій із проблематики міжнародного правопорядку;

- *по-друге*, різноманітністю поглядів представників різних наукових шкіл міжнародного права у питанні щодо визначення змісту власне самого міжнародного правопорядку;

- *по-третє*, використанням у сучасній науковій літературі та практиці термінології, що віддзеркалює функціональну (галузеву) і регіональну спрямованість досліджень міжнародного правопорядку (міжнародний економічний правопорядок, міжнародний гуманітарний правопорядок, міжнародний енергетичний правопорядок, міжнародний інформаційний правопорядок тощо; разом із тим – у межах універсального правопорядку – європейський правопорядок, азійський правопорядок, євразійський правопорядок, африканський правопорядок, американський правопорядок);

- *по-четверте*, відсутністю остаточної визначеності: а) місця міжнародного правопорядку серед інших категорій; б) співвідношення властивостей і ознак міжнародного правопорядку і міжнародної законності, в) співвідношення міжнародного правопорядку і міжнародного права; г) ключових аспектів власне самого міжнародного правопорядку, що характеризують його як правове явище.

Метою статті є визначення та характеристика ключових аспектів міжнародного правопорядку з позицій правового явища.

Виклад основного матеріалу. У науці міжнародного права міжнародний правопорядок є однією з найважливіших правових категорій, дослідженню якого присвячено доволі значну низку робіт з теорії міжнародного права. Разом із тим наукові підходи до одного з його ключових питань, а саме визначення міжнародного правопорядку, різняться. Попри їх численність, можна виокремити кілька основних підходів до визначення цього поняття:

- а) міжнародний правопорядок як порядок (стан упорядкованості) міжнародних відносин, встановлений нормами міжнародного права (В. Мак Клур (1960 р.), Н. Мослер (1980 р.), П. Веїл (1983 р.), В.А. Василенко (1984 р.), А.П. Мовчан (1985 – 1996 рр.);

б) міжнародний правопорядок як режим встановлення відносин і приписів поведінки шляхом систематичного застосування сили з боку політично організованого суспільства (Р. Паунд (1964 р.));

в) міжнародний правопорядок як система (сукупність) міжнародних відносин, урегульованих правом (І.І. Лукашук (1975–1998 рр.), Ф. Ван Асбек (1976 р.), М.І. Лазарєв (1983 р.), Е. Хирш (1984 р.), С.В. Черніченко (1984 р.), М.О. Ушаков (1986 р.), М.Л. Ентін (1986 р.), В.І. Євінтов (1991 р.), І.К. Шаов (2004 р.));

г) міжнародний правопорядок як структура, обумовлена наявністю і дією міжнародно-правової системи (Б. Ченг (1983 р.));

г) міжнародний правопорядок як реалізація принципів і норм міжнародного права, міжнародне право в дії (М. Віраллі (1983 р.), Ю.А. Решетов (1981–1986 р.), Н.Є. Тюріна (1991 р.));

д) міжнародний правопорядок як втілення режиму законності в міжнародних відносинах (К.К. Сандровський (1986 р.));

е) міжнародний правопорядок як стан міжнародної системи (Р.А. Мюллерсон (1988 р.));

е) міжнародний правопорядок як модель функціонування співтовариства держав (М.О. Баймуратов (2010 р.));

ж) міжнародний правопорядок як стан фактичної впорядкованості міжнародних відносин, В.Г. Буткевич (1998 р., 2002 р.), О.В. Задорожній (2004 р., 2014 р.).

Наведені стислі логічні визначення, які містять найістотніші ознаки визначуваного поняття міжнародного правопорядку, не тільки свідчать, на нашу думку, про наукові погляди та позиції, висловлені дослідниками в різні часи, але й доводять і підкреслюють його тривалий розвиток у науці міжнародного права, вказують на його численні зв'язки з іншими міжнародно-правовими категоріями. Тому кожне з них має значення для більш повного розкриття цього поняття.

Так, враховуючи наведені дефініції, можна говорити про стан, систему (сукупність, структуру, модель), процес або результат. Тією чи іншою мірою міжнародний правопорядок має прояв в усіх якостях. Як *стан (режим)* міжнародних відносин він відображає їхні стабільні ознаки, умови й обставини, незмінні протягом тривалого часу. Як *система (сукупність, структура, модель)* – впорядковану єдність міжнародних відносин, що знаходяться у зв'язках між собою і врегульовану міжнародним правом. Як *процес* – динаміку міжнародних правовідносин, їх розвиток, що відбувається закономірно і послідовно та спрямований на досягнення певного результату. Як *результат* – показник фактичного стану урегульованості (впорядкованості) міжнародних відносин міжнародним правом.

Разом із тим варто зазначити й інший напрям міжнародно-правової думки в питанні щодо міжнародного правопорядку: окрема низка дослідників, серед яких М. Баркун, С. Бастид, І. Дор, А. Карти, В. Коплін, С.Ф. Мерфі, Н.Г. Онаф, М. Рейсман, скептично ставлячись до окремих ас-

пектів міжнародного права, не сприйняла категорію міжнародного правопорядку, наголошуючи на його недоскопості та наполягаючи на недоцільності його визначення та використання.

Зауважимо, що врахування такого доволі широкого й різноманітного спектра міжнародно-правових поглядів та намагання їх класифікувати дало свого часу можливість А. Кіссу і Д. Шелтону умовно визначити ці два широкі підходи як *абстрактно-теоретичний та негативістський* [1, с. 46, 74]. Така умовна класифікація фактично зберігається й у наш час.

Враховуючи численність поглядів, стан розвитку тематики міжнародного правопорядку, а також необхідність виокремлення міжнародного правопорядку від схожих термінів, понятійних категорій і інститутів, вважаємо за доцільне дотримуватись у цій роботі концептуальних поглядів представників сучасної української школи міжнародного права, звісно з урахуванням наукових позицій представників інших шкіл міжнародного права.

З цією метою визначення принципів положень міжнародного правопорядку варто, на нашу думку, розглянути з позицій: а) місця міжнародного правопорядку серед інших категорій, б) співвідношення властивостей і ознак міжнародного правопорядку і міжнародної законності, в) співвідношення міжнародного правопорядку і міжнародного права, а також разом із зазначеним визначити г) ключові аспекти самого міжнародного правопорядку.

Визначаючи місце міжнародного правопорядку, учені висловлюють різні позиції, що відображають концептуальне бачення представників різних шкіл міжнародного права.

Найбільш ґрунтовними в цьому контексті є теоретичні конструкції В.Г. Буткевича, В.А. Василенко, М. Віраллі, В.І. Євінтова, І.І. Лукашука, А.П. Мовчана, А.І. Неделчева, Н.Є. Тюріної, у яких міжнародний правопорядок є складовою частиною інших інститутів, зокрема як частина «світопорядку», «міжнародного світопорядку», «політичного порядку», «світового порядку», «міжнародного порядку» тощо.

Так, В.А. Василенко, розглядаючи місце міжнародного правопорядку, а також питання співвідношення *міжнародного правопорядку і світопорядку*, зазначає, що міжнародний правопорядок є частиною власне *міжнародного світопорядку*, який, у свою чергу, разом із комплексом національних правопорядків становить більш складну макросистему – *світопорядок* [2, с. 3-5]. А.П. Мовчан, розглядаючи співвідношення понять *міжнародного правопорядку і світового порядку*, наполягає на їх тотожності [3, с. 20]. М. Віраллі, виокремлюючи і розрізняючи *міжнародний правопорядок і політичний порядок*, зазначає, що «міжнародний правопорядок – частина порядку політичного, який ґрунтується своєю більшою частиною на першому» [4, с. 28, 32]. В.І. Євінтов теж доходить аналогічного висновку, зауважуючи, що «правовий порядок – частина загального порядку, що формується під впливом норм особливої системи права,

дотримання приписів якої є усвідомлено-добровільним зобов'язанням суб'єктів системи» [5, с. 71]. І.І. Лукашук, розглядаючи це питання, вказує на існування двох порядків – *міжнародного правопорядку* і *світового порядку* [6, с. 73, 75-76], [7, с. 213].

Іншу, окрему позицію демонструють С. Дженкс, П. Джессеп, П. Корбет, Г. Кларк, Г. Лассуел, М. МакДугал, Б. Роллінг, Л. Сон, У. Фридман, О. Шахтнер, які розрізняють і використовують «дві основні конструкції: 1) *international legal order* (міжнародний правовий порядок) або *international normative order* (міжнародний нормативний порядок) і 2) *world order* (світовий порядок). Перша використовується, коли мова йде про минуле і теперішнє, друга – про майбутнє. <...> Характерним для такого підходу є також і те, що в роботах різних авторів міжнародний правовий і світовий порядок розглядаються з позицій тих соціальних цінностей, зазначених цими авторами, яким покликано слугувати міжнародне право» [8, с. 33].

Зауважимо, що зазначені автори, визначаючи місце міжнародного правопорядку, висловлюються за існування певної структури (статичної або динамічної), у якій міжнародний правопорядок є складовим елементом.

На нашу думку, у цьому питанні варто погодитись із зауваженням В.Г. Буткевича, який слушно зазначив, що «в науці та практиці міжнародних відносин сьогодні широко вживаються формально подібні терміни («міжнародний правопорядок», «міжнародний порядок», «світопорядок», «світовий порядок» тощо), але вони стосуються якісно відмінних сторін міжнародного життя» [9, с. 540].

У свою чергу, у контексті розгляду зазначеного питання В.Г. Буткевич визначає міжнародний правопорядок як частину міжнародного порядку [9, с. 542]. Така позиція виявляється не поодинокую в доктрині міжнародного права – такої ж думки про те, що міжнародний правопорядок є частиною міжнародного порядку, дотримуються А.І. Неделчев [10, с. 9] і Н.Є. Тюріна [8, с. 30, 31].

Разом із тим така запропонована конструкція («міжнародний правопорядок – частина міжнародного порядку») потребує пояснень. Її використання в науці міжнародного права пов'язано з намаганням виокремити міжнародний правопорядок (як термін, так і поняття) від інших правових і неправових категорій.

Зазначимо, що, на відміну від інших, у контексті розгляду зазначеного питання відмінною, але доволі аргументованою є позиція В.Г. Буткевича. Визначаючи міжнародний правопорядок як частину міжнародного порядку, він зазначає, що «міжнародний правопорядок – це стан фактичної впорядкованості міжнародних відносин, який відображає реальне, практичне здійснення вимог міжнародної законності та міжнародного права» [9, с. 540-541]. Такої позиції дотримується і О.В. Задорожній [11, с. 249]. При цьому також вказується і на те, що «міжнародний порядок – стан динамічної відповідності міжнародних відносин, їх організації якісним

властивостям міжнародних систем управління (міжнародного права, міжнародної моралі, політики, релігії, етики, ввічливості тощо)» [9, с. 540-541].

Для пояснення конструкції «міжнародний правопорядок – частина міжнародного порядку» варто розрізняти кілька принципових положень, зокрема сутність кожного з них та їхні властивості. Так, «в основі міжнародного правопорядку лежать норми міжнародних договорів, звичаїв, рішень міжнародних організацій. В основі міжнародного порядку лежать правила міжнародного співтовариства: правові, політичні, міжпартійних відносин, демократії, моралі, релігії, звичаїв, норми громадських організацій та ін. Міжнародний правопорядок – результат діяльності суб'єктів міжнародного права; міжнародний порядок – результат діяльності суб'єктів міжнародних відносин. Міжнародний правопорядок у необхідних випадках встановлюється із застосуванням примусових заходів державно-владного, імперативного характеру; міжнародний порядок підтримується із застосуванням примусової сили (державно-владного характеру) лише у правовій сфері відносин» [9, с. 541].

Отже, міжнародний порядок є більш широким поняттям, ніж міжнародний правопорядок. Зауважимо, що такий підхід до запропонованої юридичної конструкції корелюється із поглядами представників інших наук.

Варто додати, що така конструкція передбачає, що й сам міжнародний порядок є частиною світового порядку, який, у свою чергу, є «системою взаємодіючих міжнародних політичного, економічного, інформаційного, правового, етичного та інших порядків» [9, с. 540]. Щодо поняття «світопорядок», то воно характеризує інші аспекти, являючи собою «стан упорядкованості, відповідності соціального та біологічного середовищ» [9, с. 540].

Для характеристики міжнародного правопорядку з позицій правового явища вартим є визначення його співвідношення з міжнародною законністю, оскільки саме вона у поєднанні з міжнародним правом впливає на реальний стан міжнародного правопорядку.

Українські дослідники цієї теми – І.І. Лукашук, А.І. Неделчев, К.К. Сандровський, В.Г. Буткевич та інші – відзначають, що міжнародний правопорядок і міжнародна законність є взаємопов'язаними поняттями (категоріями). Так, на думку І.І. Лукашука, міжнародний правопорядок і міжнародна законність – «це категорії, що виражають міжнародне право в дії, у процесі його функціонування» [6, с. 80].

Під час розгляду питання щодо співвідношення міжнародного права із міжнародною законністю, основною та принциповою постає така важлива позиція: що з них є моделлю поведінки держав у світовому співтоваристві, а що – виражає стан відповідності міжнародних правовідносин цій моделі. Думки щодо цього питання розділились. На сьогодні превалює думка, що міжнародна законність визначає міжнародно-правову модель, в той час, як міжнародний правопорядок – стан відповідності міжнародних правовідносин цій моделі. Разом із тим зауважимо, що, враховуючи рівень

розроблення цієї проблеми та різні часи, коли здійснювались дослідження, у доктрині розрізняють особливі властивості як міжнародної законності, так і міжнародного правопорядку. Зокрема, це стосується їхнього характеру і якостей, місця в реалізації міжнародного права, функціонального призначення, взаємозв'язку, властивостей і джерел.

Питання співвідношення міжнародного правопорядку і міжнародного права переважно охоплюють погляди, що свідчать про похідність правопорядку і первинність міжнародного права.

Характеризуючи міжнародний правопорядок, що розглядається представниками української доктрини як складна та специфічна система, варто визначити його власні принципові аспекти, які виокремлюють як ключові. Зокрема, йдеться про передумови становлення, сферу встановлення та дії, періодизацію, структурну побудову, засади, принципи, цілі, функції, властивості й основу міжнародного правопорядку. Саме вони сьогодні є найбільш дискусійними питаннями для сучасної теорії міжнародного права й об'єктами окремого дослідження.

Висновки. Таким чином, підсумовуючи, можна зазначити таке:

- міжнародний правопорядок, зважаючи на широту різноманітних наукових поглядів, визнається дослідниками правовим явищем;
- у сучасній українській науці міжнародного права міжнародний правопорядок розглядається як явище, що характеризує стан впорядкованості міжнародних правовідносин;
- міжнародний правопорядок пов'язаний з іншими правовими категоріями (передусім із міжнародною законністю і міжнародним правом);
- міжнародний правопорядок має властивості, що характеризують його як правове явище;
- зміни в сучасних міжнародних правовідносинах, обумовлені глобальними процесами, впливають на міжнародний правопорядок, і це потребує його подальшого наукового дослідження.

Література:

1. Kiss A.Ch. Systems Analysis of International Law : A Methodological Inquiry / A. Ch. Kiss, D. Shelton // Netherlands Yearbook of International Law, 1986. – The Hague, 1986. – Vol. XVIII. – P. 45-95.
2. Василенко В.А. Стратегия международно-правового обеспечения миропорядка / В.А. Василенко // Вестник Киевского университета: Международные отношения и международное право. – 1984. – № 18. – С. 3 – 14.
3. Мовчан А.П. Международное право / А.П. Мовчан. – М. : РАН, 1996 – 102 с.
4. Viralli M. Panorama du droit international contemporain. Cour général / M. Viralli // RdC. – 1983. – Vol. 5. – Dordrecht, 1985, – P. 183.
5. Евинтов В.И. Международное сообщество и правопорядок (анализ современных концепций) / В.И. Евинтов. – К. : Наукова думка, 1990. – 128 с.
6. Лукашук И.И. Функционирование международного права / И.И. Лукашук. – М. : Наука, 1992. – 224 с.

7. Лукашук И.И. Международное право. Общая часть / И.И. Лукашук ; Рос. акад. Наук, Ин-т государства и права, Академ. правовой ун-т. – М. : Волтерс Клувер, 2007. – 432 с.
8. Тюрина Н.Е. Международный правопорядок (современные проекты совершенствования и преобразования) / Н.Е. Тюрина. – Казань, Издательство казанского университета, 1991. – 96 с.
9. Міжнародне право. Основи теорії : [підручник] / [за ред. В.Г. Буткевича]. – К. : Либідь, 2002. – С. 608.
10. Неделчев А.И. Международная законность в механизме международно-правового регулирования : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 / А.И. Неделчев ; Киев. гос. ун-т им. Т.Г. Шевченко. – К., 1985. – 23 с.
11. Правопорядок міжнародний / Задорожній О.В. // Українська дипломатична енциклопедія : у 5 т. – Х. : Фоліо, 2013. – Т. 4. – 469 с.

Забара И. Н. Международный правопорядок: к вопросу определения правового явления (теоретические аспекты)

Аннотация. Статья посвящена рассмотрению ключевых теоретических аспектов проблематики международного правопорядка. Автор характеризует феномен международного правопорядка, исходя из концептуальных взглядов представителей современной украинской школы международного права. Автор рассматривает и обобщает доктринальные международно-правовые взгляды, которые определяют формирование современного международного правопорядка.

Ключевые слова: международный правопорядок, международные правоотношения, международно-правовое регулирование, международное право, доктрина.

Zabara I. International legal order: the issue of the definition of legal phenomena (theoretical aspects)

Summary. The article deals with the theoretical aspects of the key issues of international legal order. The author describes the phenomenon of international legal order based on conceptual views of representatives of modern Ukrainian school of international law. The author examines and summarizes the international legal doctrinal views which define and determine the formation of modern international legal order. The author notes that in the science of international law the international legal order stands as one of the major legal categories, which is studied in a large number of works on the theory of international law. The article characterizes the current state of research of this topic from the position of correlation of international law relations, system, structures, models, process and outcome. The author concludes that international legal order, dispute the width of different scientific views, is recognized by researchers as a legal phenomenon; in modern Ukrainian science of international law the international legal order is seen as a phenomenon that characterizes the state of international relations as ordered; international legal order is connected with other legal categories (especially with international legitimacy and international law); international legal order has properties that characterize it as a legal phenomenon; changes in contemporary international legal relations due to global processes affect the international legal order, which requires its further research.

Key words: international legal order, international legal relations, international legal regulation, international law, doctrine.

УДК 341:004

КАМЧАТНИЙ М. В.,
аспірант кафедри міжнародного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ОСНОВНІ ОЗНАКИ ПОНЯТТЯ «КІБЕРВІЙНА» В СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню визначення одного з основних проблемних понять у сучасному міжнародному праві – «кібервійна». У статті досліджено сучасні ознаки поняття «кібервійна», що запропоновані вітчизняними та закордонними дослідниками. Автор вперше в українській доктрині порівнює різні концепції цього поняття й виділяє їхні основні спільні ознаки.

Ключові слова: кібервійна, інформаційна війна, кіберпростір, кібератака, міжнародна інформаційна безпека.

Постановка проблеми. На сьогодні розвиток технологій досяг такого рівня, що замість первинної мети – полегшення комунікації, пришвидшення інформаційних та виробничих процесів – створюється нова загроза для користувачів таких технологій. Цей розвиток, беззаперечно, відбивається і на зовнішній політиці держав. Людство вже зробило наступний крок на шляху використання кіберпростору – тепер його використовують і у воєнних цілях. Умовно ще вчора протиправними діями із використанням Інтернету були крадіжки персональних даних, шахрайство, промисловий шпіонаж. На сьогодні ж можливості використання Мережі, як і масштаби її розповсюдження світом, значно підвищилися. Уже абсолютно реальними є такі поняття, як шпигунство із використанням Інтернету, кібернетичний тероризм і навіть кібервійна.

Актуальність порушеної проблеми міжнародно-правового визначення кібервійни підтверджується численними потужними атаками на інформаційні інфраструктури держав (кібератаки на Естонію в 2007 році, на Грузію в 2008-му), створенням відповідних національних військових формувань, відповідальних за ведення кібервійни (такі органи утворені в США, Великобританії, Німеччині, Нідерландах, Бразилії, Сінгапурі, Індії, Австралії та інших державах). Проте універсального визначення поняття «кібервійна», або, як її також інколи називають, «інформаційна» або «мережева війна», у міжнародному співтоваристві досі не було сформульовано. Поруч із ним виникають питання щодо розуміння термінів «кібератака», «кібероперація», «кіберконфлікт», «кіберзагроза», «кіберзброя» тощо.

Слід зазначити, що розвинуті країни світу постійно посилюють свої матеріально-технічні та організаційні можливості для використання кіберпростору у військово-політичних цілях. Активно утворюються відповідні військові підрозділи. Так, Сполучені Штати Америки посилили свою увагу на кібервійні в 2010 році, коли Кіберкомандування США об'єднало можливості кіберармії, ВПС, ВМС і морської піхоти під одним дахом. На реалізацію цього проекту було виділено мільярди доларів. Два роки тому Пентагон оголосив про значне розширення своїх можливостей у кіберсфері, збільшивши штат з 1 800 працівників у 2014 році до 6 000 у 2016 році. Уже цього року командування США заявило про використання вперше з часу його створення спеціального підрозділу – Кіберкомандування (U.S. Cyber Command) – з метою вчинення мережових атак проти Ісламської держави [1]. Китай також заявив про наміри розвивати свої кібернетичні потужності [2]. Відомо, що Росія, Ізраїль та Великобританія теж мають досить потужні системи для організації та вчинення кібератак і забезпечення кібероборони.

Інститут ООН із питань роззброєння (ЮНІДІП) у 2013 році вказав на зростаючу останніми роками тенденцію прийняття країнами власних національних доктрин з питань кібербезпеки. Згідно з дослідженням, проведеним Дж. А. Льюїсом та К. Тімлін у 2012 році, 114 держав вже підготували доктрини, з них 47 відносять питання інформаційної безпеки до військового аспекту, інші 67 мають суто цивільний характер [3].

Мета статті – дати загальнотеоретичне визначення поняття та основних ознак кібервійни; визначити основні ознаки поняття «кібервійна», що є спільними для сучасної вітчизняної та зарубіжної доктрини міжнародного права.

Аналіз літературних даних. Свої праці цій проблематиці присвячували такі українські вчені: В. Бурячок, А. Войціховський, О. Грицун, Д. Дубов, І. Забара, О. Мережко, Ю. Разметаєва, Є. Скулиш. Серед закордонних вчених свої роботи присвятили Ч. Дунлап, Р. Кларк, Н. Ладарєв, М. Лібіцкі, Х. Лін, М. Магомедов, Л. Мурав'єв, Б. Рабоін, Т. Рід, В.В. Теняєв, Е. Філіол, С. Хілдрет, Г. Шинкарецька, М. Шмідт та ін.

Виклад основного матеріалу. У сучасному міжнародному праві поняття «кібервійна» перебуває лише в процесі становлення. На універсальному і регіональному рівнях здійснено тільки певні кроки на шляху до узгодження міждержавних позицій щодо її змісту. У межах ООН вперше визначення кібервійни було надано в резолюції Ради Безпеки № 1113 (2011) від 05.03.2011. Відповідно до неї кібервійною вважається використання комп'ютерів або цифрових засобів із боку уряду або з явним знанням чи схваленням цим урядом проти іншої держави або приватної власності в іншій державі, включаючи навмисний доступ, перехоплення даних або пошкодження цифрової та керованої цифровим методом управління інфраструктури. А також виробництво та поширення пристроїв, які можуть бути використані для підризу внутрішньої активності [4].

У міжнародному договірному праві поняття «кібервійна» ще не було застосовано. Разом із тим змістовно близький до нього термін «інформаційна війна» вже був закріплений в регіональному міжнародному договорі, а саме в Переліку основних понять, що є додатком до Угоди між урядами держав – членів Шанхайської організації співробітництва в галузі забезпечення міжнародної інформаційної безпеки 2009 р. «Інформаційна війна» – це протиборство між двома або більше державами в інформаційному просторі з метою нанесення збитку інформаційним системам, процесам і ресурсам, критично важливим і іншим структурам, підриву політичної, економічної і соціальної систем, масованої психологічної обробки населення для дестабілізації суспільства та держави, а також примусу держави до прийняття рішень в інтересах протиборчої сторони [5].

У документах НАТО поняття «кібервійна» прямо не визначено. Проте в аналізі та рекомендаціях до Нової стратегічної концепції Альянсу групою експертів з її розроблення визнається той факт, що в кіберпросторі можуть бути вчинені атаки на держави – члени Альянсу. А тому, зважаючи на поширення залежності країн – членів НАТО від телекомунікаційних технологій, а також на збільшення кількості вчинюваних атак на інформаційну інфраструктуру, організація має цілком серйозно підійти до питання класифікації кібервійни як дії, що підпадає під статтю 5 Вашингтонського договору. Підкреслюється, що НАТО повинна оновити свій підхід до оборони території Альянсу з урахуванням сучасних можливостей для здійснення нападів на держави [6].

На двосторонньому рівні на шляху до взаєморозуміння питань, пов'язаних із використанням приставки «кібер» у поняттях, що стосуються міжнародного права, одними з перших спробу узгодити власну термінологію у кіберсфері зробили США та РФ. У 2011 та 2014 році було видано два збірники ключових термінів англійською та російською мовами. Відповідно до останньої редакції кібервійною є найвищий ступінь кіберконфлікту між державами, під час якого держави вчиняють кібератаки проти кіберінфраструктур супротивника як частини військової кампанії. Кібервійна може бути оголошена формально однією (всіма) конфліктуючими сторонами, або не бути оголошеною формально й існувати *de facto* [7, с. 32]. Варто також підкреслити, що в зазначеному збірнику також є й інший термін – «бойові дії у кіберпросторі» (англ. *cyber warfare*). Цей термін визначається як кібератаки, що проводяться державами (групами держав, організованими політичними групами) проти кіберінфраструктур і є частиною військової кампанії.

Водночас безпосередньо в США до укладання російсько-американського збірника кібервійна визначалася як масово координований цифровий напад на уряд однієї країни урядом іншої або великими групами громадян. Це дія з боку держави з метою проникнути в комп'ютери або мережі іншої країни задля заподіяння шкоди або порушення їхньої діяльності [8]. Міністерство оборони США у свою чергу в цьому контексті визначає кі-

бероперациї як використання кібернетичних можливостей, де основною метою є досягнення військових цілей або настання певних наслідків через кіберпростір. Комп'ютерна мережева атака визначається як дії, вчинені на основі використання комп'ютерних мереж, з метою зірвати, заблокувати, зіпсувати або знищити інформацію, що знаходиться в комп'ютерах і комп'ютерних мережах [9].

Згідно з порівняльним звітом Швейцарського Департаменту зовнішніх справ у австрійській стратегії кібербезпеки кібервійни належать до актів війни всередині і навколо віртуального простору за допомогою засобів, переважно пов'язаних з інформаційними технологіями. У більш широкому сенсі це передбачає підтримку військових сил у традиційних оперативних просторах, тобто наземному, морському, повітряному та космічному просторах із залученням заходів, вчинених у віртуальному просторі. Загалом цей термін також стосується високотехнологічної війни у вік інформації, заснованої на значній комп'ютеризації, впровадженні електроніки та мереж майже у всіх військових секторах. Також у звіті вказується, що, наприклад, у Бельгії кібервійна визначається як використання кібернетичних можливостей у достатніх масштабах та протягом певного періоду часу і при високій швидкості з метою досягнення певних цілей або ефектів у або через кіберпростір. Такі дії розглядаються як загроза національним інтересам держави цілей [10].

Загалом можна констатувати, що на цей час розвиток міжнародно-правового регулювання ведення кібервійн іде в напрямі формування відповідних міжнародно-правових звичаїв. Про це, зокрема, пише Г.Г. Шинкарецька: «Вочевидь, ми є свідками звичаєво-правового розвитку цієї галузі права» [11, с. 3]. Можемо припустити, що цей шлях нормоутворення, безсумнівно, буде складним і специфічним, оскільки нові «кіберзвичаї» будуть формуватися в межах таких галузей міжнародного права – права міжнародної безпеки, права міжнародно-правової відповідальності, МГП, права розв'язання міжнародних спорів, міжнародного кримінального права, які самі здебільшого мають міжнародне звичаєво-правове вираження. З цього, наприклад, виходить М. Шмітт (M. Schmitt), коли намагається тлумачити норму про заборону застосування сили в контексті нових міжнародних кібервідносин [12, с. 572, 573]. Аналогічним чином робить М.Ш. Магомедов, але при цьому він вказує на необхідність формування відповідної міжнародної договірної бази, оскільки тільки вона може забезпечити належний рівень ефективності застосування міжнародного гуманітарного права щодо використання нападів на комп'ютерні системи у зв'язку зі специфікою цього засобу ведення [13, с. 479].

З такою позицією слід погодитися. Разом із тим зазначимо, що оскільки укладання універсальних міжнародних договорів у найближчі роки є малоімовірним, за допомогою міжнародно-правових звичаїв можна забезпечити комплексне та деталізоване регулювання відповідних правовідносин, що само по собі вже мало місце в регулюванні деяких питань права

міжнародної безпеки та міжнародного економічного права, про що йдеться в роботах українського дослідника Ю.В. Щокіна [14, с. 288–301; 15]. На сучасному етапі велика підготовка до цього здійснюється науковцями. Отже, зараз найбільш активний пошук змістовних характеристик поняття «кібервійна» йде в доктрині міжнародного права.

Попри різноманітність думок, можна виділити певні ознаки поняття «кібервійна», властиві багатьом визначенням. Так, в Оксфордському словнику вона визначається як використання комп'ютерних технологій з метою зірвати діяльність держави або організації, особливо навмисні напади на інформаційні системи для стратегічних або військових цілей [16].

М. Шмітт вже у 2002 році запропонував своє визначення інформаційної війни (кібервійни) як виду інформаційних операцій, тобто заходів, спрямованих на здійснення впливу на інформацію та інформаційні системи супротивника з метою захисту власної інформації та інформаційних систем. До таких операцій він відносить будь-які заходи, спрямовані на виявлення, зміну, знищення чи передачу даних, що зберігаються у комп'ютері, підлягають комп'ютерному обробленню чи пересиланню за допомогою комп'ютера. Вони можуть відбутися в мирний час, під час кризи або на стратегічному, оперативному й тактичному рівнях збройного конфлікту. Також до таких операцій можна віднести психологічні операції, військові хитрощі, електронну війну та фізичний напад на комп'ютерні мережі. У вузькому розумінні інформаційна війна, на його думку, складається з «інформаційних операцій, що проводяться під час виникнення кризи чи конфлікту з метою досягнення чи сприяння досягненню конкретних цілей щодо конкретного супротивника» [17].

На думку Б. Рабоіна (B. Raboin), кібервійна, незалежно від використання її специфічного визначення, символізує використані державами озброєння, які функціонують в межах кібернетичного простору для спричинення проблемного і деструктивного впливу на реальний світ [18, с. 609].

Е. Філіол (E. Filiol) вказує, що кібервійна є кібернетичним виміром збройного конфлікту. Згідно з його визначенням, кібервійна – це технічний вимір інформаційної війни; використання кібернетичних можливостей для проведення агресивних операцій у кіберпросторі проти військових цілей, проти держави або її населення; типова війна, де щонайменше один із компонентів у її реалізації, мотивації та інструментах (зброї в найширшому значенні цього слова), базується в комп'ютерному або цифровому полі [19, с. 80].

Відповідно до огляду Міжнародного інституту політики Лоуї, саме визначення «кібервійна» оспорується; вказується, що кібервійна передбачає використання комп'ютерної техніки, насамперед мережі Інтернеті, щоб зірвати або погіршувати діяльність противника. Кібервійни тісно пов'язані з іншими аспектами кібербезпеки, такими як кіберзлочинність, кібертероризм і кібершпигунство, і ці категорії інколи важко відрізнити. Але кібервійна, як правило, практикується військовими і силами безпеки держав, чия мета полягає в тому, щоб погіршити військовий потенціал су-

противника з кінцевою метою примушувати противника в необхідних політичних цілях. Кібервійна також містить розроблення та реалізацію стратегій безпеки для захисту від подібних заходів [20].

С. Хілдрет (S. Hildreth) зазначає, що термін «кібервійна» може бути використаний для опису різних аспектів захисту і нападу на інформаційні та комп'ютерні мережі у віртуальному просторі, а також позбавлення супротивника здатності робити те ж саме [21]. Іншим визначенням кібервійни, представленим К. Коулманом, є таке: це конфлікт, який використовує ворожі, незаконні операції або напади на комп'ютери та мережі у спробі порушити зв'язок та інші частини інфраструктури як механізму, метою якого є завдати економічної шкоди або розхитати захист [22].

Дж. Карр (J. Carr) описує кібервійну як мистецтво та науку боротьби без бою або перемогу супротивників без проливання їхньої крові [23]. Таким чином, автор вказує, що акти, вчинені під час кібервійни, не мають спричиняти жертв у реальному світі.

Д. Дубов, розкриваючи значення терміну «кібервійна», вказує, що під ним розуміються або систематичні напади на інформаційну інфраструктуру, або сукупність кібератак на інформаційні мережі (об'єкти критичної інфраструктури) держави [24, с. 14].

На думку О. Мережка, кібервійну точніше було б визначити як застосування комп'ютерних технологій та Інтернету однією державою або за її безпосередньої підтримки проти іншої держави, спрямоване проти її безпеки й оборони, яке є настільки інтенсивним і серйозним, що становить реальну загрозу безпеці та суверенітету цієї іншої держави [25].

Ю. Разметаєва зазначає, що кібервійна може бути визначена як протистояння у кіберпросторі, яке ведеться за допомогою комп'ютерних технологій з метою завдати шкоди супротивнику. Кібервійна ведеться переважно державними суб'єктами за участі приватних і може супроводжувати збройний чи інший конфлікт між ними [26].

Г.Г. Шинкарецька зазначає, що в російській доктрині міжнародного права внутрішнє визначення поняття, яке б відповідало англійським *cyber attacks* і *cyber war*, перебуває лише у стадії становлення. Вона пропонує такі терміни: «кібератака», «кібернетичний напад», «комп'ютерна війна» і, власне, «кібернетична війна». Водночас дослідниця вважає, що поняття «кібервійна» за змістом відповідає поняттю «інформаційна війна», під якою слід розуміти «саме воєнні дії, що спрямовані проти інформаційних систем, а не війну інформацій у журналістському сенсі» [11, с. 2]. Разом із тим інші російські дослідники, В.В. Теняєв і Н.П. Ладарєв, поняття «кібервійна» застосовують як загальноприйняте. Вони визначають його таким чином: «Кібервійна (англ. *cyber-warfare*) – комп'ютерне протистояння у просторі Інтернет, спрямоване перш за все на дестабілізацію комп'ютерних систем і доступу до Інтернету державних закладів, фінансових і ділових центрів і утворення безладдя і хаосу у житті країн, які спираються на Інтернет у повсякденному житті» [27, с.46].

Наведені визначення терміну «кібервійна» мають багато спільного, але разом із тим порушують низку дискусійних питань. Зокрема, які ознаки має мати певне втручання чи акт, здійснений у кіберсфері, для того, щоб бути названим кібервійною? Які саме дії в кіберпросторі можна визначити як кібервійну? Очевидним є той факт, що будь-яке подібне втручання має бути здійснене саме з використанням інформаційно-комп'ютерних технологій (ІКТ). На практиці це втручання вже визначають як кібератаки та розподіляють їх залежно від спрямованості, що може слугувати надалі основою для класифікації. Так, це можуть бути шпигунські дії в кіберпросторі, певні маніпуляції щодо критичної інфраструктури, атаки, що завдають фінансових збитків державі, які мають бути націлені на військові чи цивільні об'єкти, мати на меті певний інформаційний вплив на населення країни або знищувати інформаційну мережу. З іншого боку, Т. Рід (T. Rid) стверджує, що досі ми не бачили кібервійн, а на сьогодні існують лише кібератаки. Зразки втручань, що мали місце останніми роками, мали на меті переважно шпідіаж, комп'ютерну злочинність, підривно діяльність, хактивізм [28].

Наступним важливим моментом є те, що такий акт має бути здійснений державою або від імені держави. Хоча на сьогодні є чітке розуміння того факту, що вчинені кібератаки досить складно відслідкувати, а відтак постає питання атрибуції такої атаки державі, що її вчинила. Особливо це складно зробити в разі застосування так званої «логічної бомби», тобто такої загрози для об'єкта кіберсфери, яка може проявитися не одразу, а протягом декількох місяців або навіть років з моменту потрапляння в систему.

Окремим аспектом є інтенсивність вчинюваної кібератаки, бо, якщо це є точкове ураження якогось об'єкту інфраструктури, то про кібервійну говорити вже не буде можливим. Залежно від кількості вчинених одночасно кібератак або від кількості уражених, знищених або виведених з ладу об'єктів, постає питання визначення негативних наслідків для держави, що зазнала втручання. Більш того, окрім інтенсивності, кібервійна повинна мати таку ознаку, як тривалість вчинюваних атак.

Питання про застосовність до регулювання кібервійн норм чинного міжнародного права потребує окремих досліджень і загалом перебуває за межами предмета цієї статті. Звісно, слід категорично не погодитися з тими авторами, які повністю відкидають можливості сучасного міжнародного права в регулюванні відносин у кіберпросторі. Ми вважаємо, що проблеми більшою мірою спричинені можливостями нового, ширшого тлумачення і застосування чинних норм. Можна цілком погодитися із Г.Г. Шинкарецькою, яка, досліджуючи можливості чинного МГП щодо регулювання кібератак, зазначила: «Ніде в документах міжнародного гуманітарного права немає положень про те, що його застосування може залежати від типу воєнних операцій або від специфічних засобів і методів ведення війн» [29, с. 241].

На цей час актуальним є нове тлумачення тих норм, які визначають міжнародно-правові основи застосування сили (пп. 4 і 7 ст. 2 Статуту

ООН; резолюції 3314 (XXIX) «Визначення агресії» Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1974 р.), права на самооборону (ст. 51 Статуту ООН), правил ведення війни (*jus in bello*) та ін.

Висновок. Попри відсутність нормативного закріплення та чіткого єдиного понятійного апарату, що регулював би відносини на міжнародному рівні у кіберсфері, держави визнають, що норми міжнародного права можуть бути застосовані під час вчинення кібератак на інші держави. До моменту створення універсального міжнародного акту, яким би було врегульовано усі питання щодо використання кіберпростору, визнання його новим простором є стримувальним фактором, що зупиняє держави від неконтрольованих атак та кібервтручань. Це вкотре підкреслює нагальну необхідність спершу виробити поняттєвий апарат, який має бути узгоджений між суб'єктами міжнародного права, а також напрацювати міжнародно-правові норми, які б чітко визначали меж прав і відповідальності держав у глобальному інформаційному просторі.

Термін «кібервійна» має досить різні тлумачення, проте слід зазначити, що спільними для багатьох дослідників є такі ознаки:

- кібервійна може вестися лише із застосуванням інформаційно-комп'ютерних технологій;
- для визначення однієї або сукупності кібератак як кібервійни вони мають досягати певного рівня потужності та інтенсивності;
- атаки під час кібервійни націлені на дані, які підлягають комп'ютерному обробленню чи пересиланню за допомогою комп'ютера;
- у зв'язку з високою складністю організації та ведення кібервійни вона можлива лише за активної участі збройних сил держави, оскільки потребує координації дій. Саме тому в багатьох розвинених країнах у межах оборонних відомств створюються структури з реагування на концентровані кібератаки та навіть ведення кібервійн;
- сучасна кібервійна може передувати або супроводжувати розвиток збройного конфлікту. Вона може бути вчинена в координації з наземними, повітряними чи морськими операціями;
- суб'єктами ведення кібервійни можуть бути лише ті суб'єкти міжнародного права, які мають значний вплив на формування сучасних публічних міжнародних правовідносин, а саме держави, міжнародні міжурядові та деякі неурядові організації;
- кібервійна завжди потребує залучення значних матеріальних і технічних ресурсів, а також високого рівня їх організації з боку суб'єкта, що веде кібервійну;
- такі війни мають спричиняти вимірювальні наслідки;
- шкода, завдана актами кібервійни, має досягти певного високого рівня суспільної небезпеки;
- метою кібервійни є досягнення певних політичних цілей.

Слід зазначити, що існують також й інші характеристики, застосовні до терміну «кібервійна», проте вони є не такими широкоживаними.

На жаль, в українському законодавстві немає чіткого визначення терміну «кібервійна», а також ознак, яким вона має відповідати. Отже, порушена проблематика потребує подальшого вивчення.

Література:

1. Sanger E.D. U.S. Cyberattacks Target ISIS in a New Line of Combat. April 24, 2016 / D.E. Sanger [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nytimes.com/2016/04/25/us/politics/us-directs-cyberweapons-at-isis-for-first-time.html?_r=2.
2. China Military Seeks to Bring Cyber Warfare Units Under One Roof, Bloomberg News. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.bloomberg.com/news/articles/2015-10-22/china-military-chiefs-seek-to-unify-cyber-warfare-operations>.
3. The Cyber Index. International Security Trends and Realities. UNIDIR /2013/3, United Nations Institute for Disarmament Research, Geneva, Switzerland. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unidir.org/files/publications/pdfs/cyber-index-2013-en-463.pdf>.
4. UN Security Council, Resolution 1113 (2011), 5 March 2011.
5. Угода між урядами держав-членів Шанхайської організації співробітництва в області забезпечення міжнародної інформаційної безпеки, [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=28340.
6. НАТО в 2020 году: Гарантированная безопасность, динамичное взаимодействие, Анализ и рекомендации группы экспертов по новой Стратегической Концепции НАТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nato.int/cps/ru/natohq/official_texts_63654.htm?selectedLocale=en.
7. Rauscher K. The Russia – U.S. Bilateral on Cybersecurity – Critical Terminology Foundations Issue 1 / K. Rauscher, V. Yaschenko. – EastWest Institute, Information Security Institute of Moscow State University. – 48 p.
8. Definition of cyber warfare [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://definitions.uslegal.com/c/cyber-warfare>.
9. Joint Chiefs of Staff, Joint Publication 1-02 / Dictionary of Military and Associated Terms (JP 3-0), Department of Defense, Washington D.C., 8 November 2010 (As Amended Through 15 October 2011).
10. Maurer T. Compilation of Existing Cybersecurity and Information Security Related Definitions. Report, October 2014 / T. Maurer & R. Morgus. – 62 p.
11. Шинкарецькая Г.Г. Информационные технологии, война и гражданское население / Г.Г. Шинкарецькая. – 8 с. – Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.igpran.ru/public/articles/ShinkareckayaGG.pdf>.
12. Schmitt M.N. Cyber Operations and the Jus Ad Bellum Revisited / Michael N. Schmitt // Villanova Law Review. – Vol. 56, Issue 3. – 2001. – P. 569–605.
13. Магомедов М.Ш. Нападение на компьютерные сети и МПП: пробелы и возможные пути их устранения / М.Ш. Магомедов // Рос. ежегод. конф. междунар. права, 2009. Спецвыпуск. – СПб. : Социально-коммерческая фирма «РОССИЯ-НЕВА», 2010. – С. 470–490.
14. Щокін Ю.В. Міжнародно-правовий звичай: проблеми теорії і практики : [монографія] / Ю.В. Щокін. – Х. : Право, 2012. – 456 с.

15. Щёкин Ю.В. Влияние рекомендательных резолюций Генеральной Ассамблеи ООН на формирование норм международного обычного права / Ю.В. Щёкин // Проблемы законности : Респ. міжвідом. наук. зб. / Відп. ред. В.Я. Тацій. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2007. – Вип. 90. – С. 191–199.
16. Definition of cyberwar in English [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/cyberwar>.
17. Schmitt N.M. Wired warfare: Computer network attack and jus in bello / M.N. Schmitt. IIRRC. – June 2002. – Vol. 84, No 846. – P. 335–336.
18. Raboin B. Corresponding Evolution: International Law and the Emergence of Cyber Warfare / B. Raboin // Journal of the National Association of Administrative Law Judiciary. – Fall 2011. – P. 81–99.
19. Ventre D. Information Warfare / D. Ventre. – USA : John Wiley & Sons, Inc., 2016. – 352 p.
20. Defence & Security. Cyber Warfare / Lowy Institute for International Policy [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.lowyinstitute.org/issues/cyberwarfare>.
21. Hildreth S.A. Cyberwarfare / S.A. Hildreth // Congressional Research Service Report for Congress. – No. RL30735, 19 June 2001.
22. Coleman K. The Cyber Arms Race Has Begun / K. Coleman. – CSO Online, 28 January 2008.
23. Carr J. Inside Cyber Warfare / J. Carr. – USA, O'Reilly, 2010.
24. Дубов Д.В. Кібербезпека: світові тенденції та виклики для України / Д.В. Дубов, М.А. Ожеван – К. : НІСД, 2011. – 30 с.
25. Мережко О. Проблеми кібервійни та кібербезпеки в міжнародному праві / О. Мережко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3233>.
26. Разметаєва Ю.С. Кібервійна: загальнотеоретичні аспекти / Ю.С. Разметаєва // Вісник АМСУ. Серія: Право. – 2015. – № 1 (14).
27. Теняев В.В. Предпосылки мировой кибервойны / В.В. Теняев, Н.П. Ладарев // Актуальні питання розслідування кіберзлочинів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 10 груд. 2013 р.) / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2013. – С. 46–48.
28. Rid T. NATO Review Magazine. Cyberwar – does it exist? / T. Rid // NATO [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nato.int/docu/review/2013/Cyber/Cyberwar-does-it-exist/EN/index.htm>.
29. Шинкарецькая Г.Г. Враждебное воздействие на компьютерные системы государства и международное право / Г.Г. Шинкарецькая // Рос. ежегод. конф. междунар. права. – СПб. : Социально-коммерческая фирма «РОССИЯ-НЕВА», 2014. – С. 235–250.

Камчатный Н. В. Основные признаки понятия «кибервойна» в современном международном праве

Аннотация. Статья посвящена исследованию определений одного из основных проблемных понятий в современном международном праве – «кибервойна». В статье исследованы современные признаки понятия «кибервойна», предложенные отечественными и зарубежными исследователями. Автор впервые в украинской доктрине сравнивает различные концепции этого понятия и выделяет их основные общие признаки.

Ключевые слова: кибервойна, информационная война, киберпространство, кибератака, международная информационная безопасность.

Kamchatniy M. The main features of the concept of “cyberwar” in contemporary international law

Summary. The article presents a study determining one of the basic problematic concepts in contemporary international law – the term “cyberwar”. The author explores the concepts that were proposed by Ukrainian and foreign researchers in the field of international law. The relevance and the need to bring the understanding of the term to a common point as well as the need of bringing in line of the term with international law is proved. The lack of international instruments regulating the conduction of such an activities as cyberwar, or somehow limiting mentioned acts is shown. For the first time in Ukrainian doctrine different approaches to the concept of “cyberwar” were analyzed and compared. The main common features of the term were proposed by the author. It is indicated that there is no definition of the term “cyberwar” in Ukrainian legislation. The main features of acts which distinguish cyberwar from cyber interventions or pointed cyberattacks are indicated. The importance of continuing of the study of this concept both in Ukrainian and foreign science of international law, the need to settle the features and fixing a new concept in international legal regulations.

Key words: cyberwar, information warfare, cyberspace, cyberattacks, international information security.

УДК 341.7

ПАЛЄЄВА Ю. С.,
старший викладач кафедри права
Університету імені Альфреда Нобеля

ТОДОРОШКО Т. А.,
старший викладач кафедри права
Університету імені Альфреда Нобеля

ЩОДО ПИТАННЯ НОРМАТИВНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ПРОЦЕДУРИ ЗАПИТУ Й ОТРИМАННЯ АГРЕМАНУ ЯК ЗАГАЛЬНОВИЗНАНОЇ ТРАДИЦІЇ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД І СУЧАСНІСТЬ

Анотація. У статті розглянута процедура запиту й отримання агреману на кандидатуру голови дипломатичного представництва. Вказані можливі причини відмови та проголошення *persona non grata*. Наводяться приклади й аналізуються роботи відомих дипломатів минулого століття і сучасності.

Ключові слова: акредитуєча держава, приймаюча держава, агреман, дипломатія, дипломатична служба, посол.

*Історія вчить, а сучасне міжнародне становище підтверджує,
що жодна держава, якщо вона не бажає виявитися в невигідному
положенні серед інших держав, якщо вона не бажає, щоб за її рахунок
посилювалися інші держави, не може обійтися без вміло поставленої,
добре організованою дипломатичної служби*
Г. Нікольсон

Постановка проблеми. Тема заслуговує обговорення, оскільки дії, спрямовані на запит та отримання згоди приймаючої держави на призначення голови дипломатичного представництва, не мають однозначного і вичерпного нормативного закріплення. Агреман (фр. *agrement*, від *agreer* – схвалити) – згода держави прийняти конкретну особу як главу дипломатичного представництва іншої (акредитуєчої) держави. Преамбула Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 року вказує, що до її прийняття дипломатичні зносини ґрунтувалися на міжнародному звичаєвому праві. На сучасному етапі вони продовжують застосовуватися субсидіарно. Відсутність нормативного закріплення процедури запиту і причин відмови в агремані дає простір до зловживань. Крім того, існують випадки відмови на тлі симпатій або антипатій щодо конкретної держави.

Стан дослідження. Питаннями запиту та отримання агреману цікавилися такі видатні дипломати, як Гарольд Нікольсон, Ернест Сатоу, Жюль Камбон, Р.Дж. Фельтхем, роботи яких і сьогодні не втратили актуальності та продовжують розглядатися як цінне джерело в дипломатичній практиці. На приклади, наведені в їхніх роботах, продовжують посилалися і сьогодні. На сучасному етапі проблемами запиту, відмови і отримання агреману майже не займаються. О.П. Сагайдак, В.І. Попов торкалися цього питання в контексті дипломатичної діяльності взагалі.

Мета статті полягає в детальному аналізі робіт видатних дипломатів, які аналізують процедури запиту та отримання агреману на голову дипломатичного представництва, а також спроба знайти і запропонувати вирішення зазначеної проблеми.

Виклад основного матеріалу. Джон Вуд і Жан Сьєрре вказують, що держава не повинна приймати будь-кого як посла, він повинен викликати довіру до власної персони [2, с. 48]. Поняття довіри не є однозначним, і зміст може відрізнятися не тільки через географію, менталітет, історичні умови, в яких знаходиться держава, а й через стан відносин між двома державами на конкретному етапі.

Для того, щоб уникнути неприємностей, пов'язаних з відмовою, держави використовують практику завчасного звертання до країни, повідомляючи коротку інформацію про кандидатуру на посаду. У більшості випадків це робиться конфіденційно.

Гарольд Нікольсон вказував, що пропонуючи посаду, необхідно звернутися до кандидата, щоб дізнатися, можливо, через особисті обставини або за станом здоров'я буде відмова від запропонованої посади. Відзначається, що Форрін офіс особливо уважно ставиться до бажань кандидата. Якщо буде висловлена зацікавленість в посаді, необхідно отримати агреман у приймаючої держави. Для цього направляється коротка інформація про кандидата, за необхідності приймаюча держава може запитати додаткову інформацію, що її цікавить. Перераховані дії повинні залишатися по-тай від широкої громадськості. Відмова в агремані може викликати у посла деяке засмучення. У цьому разі чим менше осіб знали про відмову, тим краще для подальшої кар'єри дипломата. У разі отримання згоди виконуються подальші дії щодо призначення кандидата на посаду [5, с. 108].

Отже, щоб запобігти особистому засмученню перед офіційним зверненням, необхідно поцікавитися, чи надасть закордонний уряд свою згоду. Вважається правильним, з моральної точки зору, не розголошувати такого типу інформацію. Якщо про відмову стане відомо представникам інших держав, або в сучасному світі засобам масової інформації, то запит агреману в будь-якій іншій державі на того ж кандидата може привести до подібної відмови. Знову ж таки в історії дипломатії такі ситуації не рідкість. Таким чином, на практиці подібний крок не підлягає розголошенню. Тому наведені далі історичні приклади зі спогадів відомих дипломатів є цінними для того, щоб проаналізувати і зробити певні висновки.

Цікаво, що посада венеціанського посла до XVI століття не викликала великої радості. Прийняття посади було пов'язано з великими витратами, з позбавленням домашніх зручностей, виходом з політичної гри у своїй державі, додамо також тяготи подорожей, розбійників, які часто зустрічалися на шляху до країни призначення, хвороби, які могли бути на території іноземної держави. Є випадки, коли призначення на посаду посла було примусовим. Згідно з указом 1271 року встановлювалася відповідальність за таку відмову. Сума штрафу наступними редакціями неодноразово збільшувалася. У флорентійських «Правилах для послів» 1421 року зазначено: якщо посол не виявляв покірності, його могли позбавити громадянських прав. Італійський історик і державний діяч Франческо Гвиччардіні виказував занепокоєння, що найбільш видатні флорентійці ухиляються від виконання дипломатичних доручень і не залишається нічого іншого, як призначати послів з клерків і службовців [6, с. 55].

Р.Дж. Фельтхем, вказує, що призначенню на посаду голови місії передуює згода приймаючої держави, і наголошує, що запит зацікавленої держави на згоду повинен бути конфіденційним. Як правило, у більшості випадків таку згоду отримують. Відмова можлива, якщо, приймаюча держава вважає, що дана особа не є прийнятною. Пояснення відмови не практикується. На практиці достатньо неформального натяку про неприйняття. Це стає причиною для відкликання поданої кандидатури [10, с. 15].

З огляду на важливість офіційного і суспільного становища, яке займає голова дипломатичного представництва, усталений звичай вимагає, щоб уряд, який призначає свого посла, впевнився до його призначення, що він буде *persona grata*. Запит зацікавленою державою агремана або згоди, прийняти запропоновану кандидатуру, робиться через посла приймаючої держави або повіреного в справах, який тимчасово очолює представництво, або через дипломатичне представництво акредитуючої держави в країні перебування [3, с. 61].

«Посольський кодекс», як іноді неофіційно називають Віденську Конвенцію про дипломатичні зносини, вказує в частині 1 статті 4: акредитуюча держава повинна переконатися в тому, що держава перебування надала агреман на ту особу, яку вона передбачає акредитувати як главу представництва в цій державі [1]. Запит агреману та його отримання здійснюється через дипломатичні канали (МЗС та посольства). Якщо відповідь негативна або її не отримано взагалі (термін для відповіді, як правило, до одного місяця), вся процедура запиту агреману повторюється знову, доки не буде отримано згоду на нову кандидатуру.

Розглянемо історичні приклади, наведені англійським дипломатом Ернестом Сатоу в книзі «Керівництво з дипломатичної практики». Коли папі треба було призначити нунція в Іспанію, то він направляв список з трьох імен (так звані *terna*), а монарх вибирав одного з кандидатів. У 1819 році міністр закордонних справ направив список з чотирьох кандидатів для

призначення послом до Санкт-Петербурга. Олександр I обрав кандидата, який стояв у списку другим [9, с. 135].

Отже, позитивна відповідь держави на запит означає надання агреману на прийняття зазначеної в запиті особи як глави дипломатичного представництва. З цього моменту кандидат вважається *persona grata* – бажаною особою в державі. Негативна відповідь на запит означає відмову в агремані, а кандидат визнається *persona non grata* – небажаною особою. Всі єдині в тому, що без попередньої згоди держави кандидати не можуть бути акредитовані в інші країни. Панамериканська конвенція 1928 року підтвердила цей принцип між американськими державами.

Відповідно до ч. 2 ст. 4 Віденської Конвенції про дипломатичні зносини держава перебування не зобов'язана повідомляти акредитуєчій державі мотиви відмови в агремані [1]. У дипломатичній практиці склалося правило не цікавитися причиною відмови в агремані. Це пояснюється так. По-перше, якщо країна перебування не бажає приймати посла і якщо ви навіть отримаєте згоду на його призначення, негативне ставлення до нього не дасть йому можливості плідно працювати. По-друге, малоймовірно, що, відмовивши в перший раз, країна перебування змінить своє рішення. По-третє, про офіційну відмову в агремані стане відомо й іншим державам, що може стати перепорою у подальшій кар'єрі цього дипломата [7, с. 161].

У 1459 році Пій II відмовив через те, що посол не відповідав вимогам: *quod esset dignitate legationis obscurior*, що означає «він був занадто темний, для того щоб удостоїтися ролі посла» [6, с. 59].

Е. Сатоу вказує, що відмова може бути пов'язана з причинами, які стосуються особистих якостей кандидата чи його минулим, якщо він виказує ворожі настрої у відношенні до держави, кандидатом на призначення якої він вважається, а також через характер місії, яку на нього збираються покласти, що означає – *ex eo ob quod mittitur* [9, с. 134]. Найбільш відомим прикладом є ситуація, коли Микола I відмовився прийняти С. Каннінга через те, що, будучи посланником в Константинополі, після закінчення його місії він надав доповідь, направлену проти Росії. У зв'язку із цим відносини між двома країнами були ускладнені протягом трьох років.

У 1757 році Швеція відмовилася прийняти британського посланника, оскільки раніше він відвідав монарха країни, з якою Швеція була у стані війни [9, с. 135]. У 1820 році сардинський король відмовився прийняти прусського посланника, оскільки він був одружений на дочці царевбивці. У 1847 році ганноверський король причиною відмови виставив католицьку віру кандидата. У 1891 році Сполучені Штати Америки призначили посланника в Китай. У той час, коли він знаходився на шляху до Китаю, китайське міністерство закордонних справ телеграмою заявило протест проти його призначення через те, що він «жорстко лаяв Китай в сенаті, а також виступав за заборону в'їзду китайців до Сполучених Штатів» [9, с. 137].

Г. Іткіна описує випадок щодо призначення на посаду радника у Канаду О.М. Колонтай. Перед тим, як зробити запит, у керівництва були справедливі сумніви щодо обраної кандидатури, оскільки на дипломатичну посаду пропонувалася жінка. Отримана відповідь не стала сюрпризом, оскільки була передбачуваною. Канада відмовилася. На запит Норвегії згода прийшла одразу [4, с. 216]. Наведений приклад пояснює, що можливою відмовою може бути і стать призначуваної кандидатури. Звісно, не слід не брати до уваги і попередню активну діяльність О.М. Колонтай.

О.П. Сагайдак наголошує, що в разі, коли тривалий час жодної відповіді не надається, то направляюча сторона має розуміти це як відмову. Мотивів відмови приймаюча країна повідомляти не зобов'язана. У відповідь направляюча сторона зазвичай теж упродовж певного періоду залишає вакантною посаду посла, щоб тим самим виявити незадоволення відхиленням кандидатури. Більш того, в історії дипломатії відомі приклади призначення дипломатичних представників без погодження з країною перебування, що спричинило напруження у відносинах між державами [8, с. 41].

В.І. Попов з особистого архіву наводить приклад про відмову радянському послу у видачі агреману в країну А. з незрозумілих причин. Раніше в цій країні він не був, про неї не писав і не говорив. Пізніше він отримав нове призначення, отримав агреман і успішно працював в іншій країні. Згодом, коли в країну, що відмовила йому в агремані, приїхав новий радянський посол (йому дали агреман), вирішили манівцями з'ясувати причину відмови першої кандидатури. Виявилось, що держава А. була незадоволена з якихось причин попереднім радянським послом і таким «оригінальним» чином вирішила покарати його наступника [7, с. 160].

Отже, причинами відмови в агремані не прийнято цікавитися. Нетактовність з боку уряду, який робить запит, з умислом чи без, іноді приводила до неможливості прийняти голову дипломатичного представництва. Подібна нечемність є серйозною перешкодою [2, с. 49]. Іноді держави стикаються з ситуацією, коли важко пояснити відмову у видачі агреману.

Висновки. Отже, причини відмови, які були розглянуті в статті, приводять до висновку про те, що вони майже всі є суб'єктивними. Оскільки реальна причина відмови в конкретному випадку не пояснюється, це дає можливість до зловживання та відмови з причин, які можуть бути не пов'язаними з особою кандидата. У таких випадках він стає заручником ситуації, яка склалася між державами в конкретний момент або через діяльність свого попередника на цій посаді. Релігія, шлюб, відвідування третьої ворожої країни не є об'єктивними причинами. Чинні конвенції не регулюють це питання повною мірою.

Відсутність вичерпного переліку можливих причин відмови в агремані приводить до зловживань. Вважаємо, що практика, яку здійснюють держави, непояснення причин не є правильною. Складність ситуації полягає в тому, що подібна практика формувалася століттями. Вирішенням

цієї проблеми може стати розроблення і прийняття спеціального міжнародного договору, учасниками якого стануть країни, які використовують Віденську конвенцію «Про дипломатичні зносини». Оскільки конвенція є універсальною й ухвалена в минулому столітті, сьогодні вона вимагає уточнення і деталізації деяких положень.

Література:

1. Віденська конвенція «Про дипломатичні зносини» № 995-048 (поточна редакція 21.03.1964р., підстава 199а-06) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.zakon2.rada.gov.ua.
2. Вуд Дж. Дипломатичний протокол і церемоніал. Принципи, процедура і практика / Дж. Вуд, Ж. Серре. – пер. з англ. – Друге, виправл. вид. – М. : Прогрес, 1976. – 400 с.
3. Вуд Дж. Дипломатичний протокол і церемоніал / Дж. Вуд, Ж. Серре ; пер. з англ. Ю.П. Ключіна, В.В. Пастоева, Г.И. Фоміна. – М. : Міжнародні відносини, 2011. – 416 с.
4. Иткина А.М. Революционер, трибун, дипломат. Страницы жизни Александры Михайловны Коллонтай / А.М. Иткина. – Изд. 2-е, доп. – М. : Политиздат, 1970. – 287 с.
5. Г. Никольсон. Дипломатия / Никольсон Г. : перевод с англ. под ред. А.А. Трояновского. – М. : ОГИЗ Государственное издательство политической литературы, 1941. – 154 с.
6. Никольсон Г. Дипломатическое искусство / Г. Никольсон. – М. : Книга по требованию, 2013. – 118 с.
7. Попов В.И. Современная дипломатия: теория и практика. Дипломатия – наука и искусство / В.И. Попов. – М. : Международные отношения, 2010. – 576 с.
8. Сагайдак О.П. Посольство і консульство: організація і форми роботи / О.П. Сагайдак ; за ред. О.П. Сагайдак, П.Д. Сардачук. – К. : Знання, 2014. – 317 с.
9. Сатоу Е. Керівництво з дипломатичної практики / за заг. ред. Ф.Ф. Молочкова. – М. : Інститут міжнародних відносин, 1961. – 495 с.
10. Фельтхэм Р.Дж. Настольная книга дипломата / Р.Дж. Фельтхэм ; пер.с англ. В.Е. Улаховича. – 4-е изд. – Минск : Новое знание, 2004. – 304 с.

Палеева Ю. С., Тодорошко Т. А. Нормативное закрепление процедуры запроса и получения агремана как общепризнанной традиции: исторический опыт и современность

Аннотация. В статье рассмотрена процедура запроса и получения агремана на кандидатуру главы дипломатического представительства. Указаны возможные причины отказа и провозглашения *persona non grata*. Приводятся примеры и анализируются работы известных дипломатов прошлого столетия и современности.

Ключевые слова: аккредитуемое государство, принимающее государство, агреман, дипломатия, дипломатическая служба, посол.

Paleeva Yu., Todoroshko T. On the issue of the statutory procedures request and receive agreement: historical experience and present

Summary. The requests and receiving agreement interest outstanding diplomat H. Nicholson, E. Satou, J. Cambon, R.J. Felthem. Their work does not lose relevance. Continue to be regarded as a valuable source of diplomatic practice. At present challenges request failure and getting agreement hardly involved.

In order to avoid the hassles associated with failure, the state used the practice of early treatment to the country. Reported short information about candidacy for the post. In most cases, this is done in private.

The Vienna Convention on Diplomatic Relations points out in paragraph 1 of Article 4, the sending State must ensure that the state agreement being provided to that person that it provides to accredit as head of mission.

The positive response of the state means giving agreement to the adoption of that request in person as head of the diplomatic mission. Since then, the candidate is considered *persona grata* – a desirable person in the state. The negative response to the request means refusal of agreement and candidate considered *persona non grata* – an undesirable person.

All agree that, without the prior consent of the state candidates can not be accredited to other countries. Reasons for refusal of agreement not taken an interest.

Key words: sending State and receiving State, agreement, diplomacy, diplomatic service, ambassador.

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ПРАВ ЛЮДИНИ

УДК 341.1.8

ГОЛЬБІН М. І.,

здобувач

Інституту держави і права імені В. М. Корецького
Національної академії наук України

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ УКРАЇНИ СТОСОВНО ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ І СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ МОРЯКІВ

Анотація. У статті розглядаються деякі основні міжнародні конвенції, які стосуються питань захисту трудових і соціальних прав моряків, та специфіка їх впливу на законодавство України. А також аналізується відповідність норм законодавства України її міжнародно-правовим зобов'язанням у сфері захисту трудових і соціальних прав моряків.

Ключові слова: міжнародне право, міжнародно-правові зобов'язання, трудові права моряків, соціальні права моряків, захист трудових і соціальних прав.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Міжнародне зобов'язання держави є її правовідношенням зі світовим співтовариством (або з групою суб'єктів міжнародного права, коли йдеться про регіональний правопорядок), відповідно до якого така держава мусить поводитись конкретним чином або утримуватись від певних дій у визначеній сфері відносин.

Зрозуміло, що, коли мова йде про поведінку держави, розуміють діяльність її уповноважених органів чи посадових осіб, які реалізують функції держави на міжнародній арені та в публічних відносинах всередині самої держави. Згідно з класичним поділом влади такими виконавцями міжнародних зобов'язань держави є органи публічної адміністрації (виконавчої влади) у сфері представництва, надання адміністративних послуг та

здійснення адміністративних процедур, судові органи у сфері відправлення правосуддя та законодавець у сфері нормотворчості.

Порядок створення і введення в дію юридичних норм значною мірою стосується дотримання міжнародних зобов'язань держав щодо відповідності таких норм міжнародним стандартам і може бути предметом окремого дослідження, натомість нижче мова йтиме про якість окремих чинних і реально чинних норм національного права та їх узгодженості із зобов'язаннями України стосовно захисту трудових і соціальних прав моряків [1, с. 133-134].

Дослідження таких норм у сфері захисту трудових і соціальних прав моряків, їхньої ролі у вирішенні глобальної проблеми трудових і соціальних прав моряків у світі є актуальною темою, яка має як теоретичний, так і практичний аспект.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми та на які опирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. У сучасній українській юридичній літературі немає комплексних теоретичних досліджень і розробок із проблем міжнародно-правових стандартів захисту трудових прав моряків. З початку 90-х років XX століття ця тема досліджується в основному на рівні публікацій в періодичних виданнях. У радянський період ця тема практично не розроблялася. Деякі дослідження міжнародно-правових стандартів захисту трудових і соціальних прав моряків висвітлено у працях таких вчених, як О.М. Шемякін, В.П. Топалов, В.Г. Торський, О.О. Балобанов, М.В. Магрело, О.С. Савич, М.В. Блажиевська та ін.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз деяких основних міжнародних конвенцій, які так чи інакше стосуються питань захисту трудових і соціальних прав моряків, та специфіки їх впливу на законодавство України, а також аналіз відповідності норм законодавства України її міжнародно-правовим зобов'язанням у сфері захисту трудових і соціальних прав моряків.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У трудових відносинах, що складаються у сфері морського транспорту, велике значення має тенденція інтернаціоналізації. Зазначена тенденція привела до усвідомлення необхідності міжнародно-правового регулювання праці моряків. Важливу роль у такому регулюванні відіграє захист трудових прав моряків, який не може бути здійснено за допомогою зусиль лише окремих держав [2, с. 32]. Його ефективність залежить насамперед від сполучення національних засобів із міжнародним співробітництвом на універсальному і регіональному рівнях. Таким чином, створення і дотримання міжнародно-правових стандартів праці моряків стало проблемою міжнародного рівня, рішення якої можливо тільки в межах міжнародного співтовариства [3, с. 250].

Українські моряки переважно перебувають за кордоном, і вся їхня діяльність пов'язана насамперед із перебуванням за межами України.

В цих умовах забезпечення їхніх прав неможливе без застосування положень міжнародного морського права, що робить надзвичайно актуальним приєднання України до важливих міжнародно-правових документів та їх імплементацію в національне законодавство.

Слід зазначити, що чинні в Україні правові норми у сфері захисту прав моряків здебільшого ґрунтуються на актах, прийнятих або ратифікованих ще за часів СРСР. Відповідно до Закону України «Про правонаступництво України» від 12 вересня 1991 р. Україна підтвердила свої зобов'язання за міжнародними договорами, укладеними Українською РСР до проголошення незалежності України, а також те, що Україна є правонаступницею прав і обов'язків за міжнародними договорами Союзу РСР, які не суперечать Конституції України та інтересам республіки [4, с. 4].

Серед головних міжнародних документів у цій сфері – Конвенція про відкрите море 1958 р., яка ратифікована ще у 1960 р. і набрала чинності у 1962 р. Ця Конвенція передбачає, зокрема, що судно має національність тієї держави, під прапором якої воно має право ходити (ст. 5). При цьому між цією державою і цим судном має існувати реальний зв'язок, який полягає у тому, що держава має ефективно здійснювати свою юрисдикцію і контроль над цим судном у технічній, адміністративній і соціальній галузі. Відповідно до ст. 10 Конвенції кожна держава зобов'язана вживати необхідних заходів для забезпечення безпеки на морі суден, що ходять під її прапором, зокрема стосовно умов праці екіпажів з урахуванням міжнародних актів, що стосуються питань праці й підлягають застосуванню [5].

Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 р. [6] ратифікована Україною 3 червня 1999 р. (набула чинності для нашої держави 27 липня 1999 р.) й у багатьох аспектах охопила питання, що врегульовуються Конвенцією про відкрите море 1958 р., зокрема визначення піратства (ст. 101).

Конвенція 1982 р. є унікальним комплексним документом міжнародного права, який ще називають «конституцією океанів», складається з 320 статей і 9 додатків. Конвенція врегульовує правовий режим світових океанів і морів, встановлює правила, що врегульовують усю діяльність в океанах і використання їхніх ресурсів, зокрема судноплавство і повітряні польоти, розвідку й видобуток мінералів, риболовство і перевезення.

У Конвенції міститься теза про те, що всі проблеми, пов'язані з океанічним простором, тісно взаємопов'язані та мають розглядатися комплексно. Конвенція являє собою єдиний документ, який поєднує кодифікацію традиційних правил використання океанів, а також норми, що врегульовують нові проблеми, які виникають у цій сфері [7, с. 5].

Міжнародна морська організація (далі – ММО) є одним із визначальних центрів розробки міжнародного морського права. У рамках ММО розроблено 34 базові конвенції (угод). Разом із Конвенцією про ММО загальна кількість таких угод становить тридцять п'ять. Додавши до конвенцій

(угод) поправки і додатки, які потребують схвалення, загальна кількість інструментів, розроблених ММО, сягає 60.

Україна є учасницею 19 базових конвенцій (угод) ММО. Всього ж Україна бере участь у 32 інструментах, які розроблені ММО: конвенціях (угодах), а також поправках до них.

Одним з основних міжнародних нормативних актів у сфері безпеки мореплавства є Міжнародна конвенція з охорони людського життя на морі 1974 р. (далі – СОЛАС-74), ухвалена в рамках Міжнародної морської організації. Перший її варіант було розроблено в 1924 році, наступні – у 1929, 1948, 1960, 1974 роках.

У 1960 році ММО скликала Конференцію про ухвалення Конвенції з охорони людського життя на морі. Конвенція визначила перелік вимог до: конструкції суден; рятувальних засобів; радіозв'язку, включаючи радіотелеграфні і радіотелефонні установки; безпеки мореплавства при перевезеннях зерна, небезпечних вантажів, експлуатації суден з ядерними енергетичними установками; огляду суден [8, с. 88].

Конвенцію було змінено та доповнено Протоколом 1978 року та поправками, прийнятими Генеральною асамблеєю ІМО. Вона набрала чинності 25 травня 1980 року. У лютому 1988-го було ухвалено Протокол 1988 року до неї, що запровадив гармонізовану систему огляду та оформлення свідоцтв відповідно до вимог СОЛАС, Конвенції про вантажну марку та Конвенції МАРПОЛ 73/78, згідно з якою огляд судна здійснюється за можливістю одразу й комплексно. 1988 року також ухвалено Додаток до Конвенції стосовно введення ГМССБ для забезпечення термінової передачі та приймання сигналів лиха, навігаційних та метеорологічних попереджень. Україна є стороною СОЛАС-74, Протоколу 1978 року до СОЛАС у порядку правонаступництва. Вона також прийняла поправки 1981, 1989 та 1990 років і Протокол 1988 року до Міжнародної конвенції про охорону людського життя на морі 1974 року.

СОЛАС та протоколи до неї передбачають право вибору державами способу висловлення згоди на обов'язковість норм зазначених міжнародних документів: підписання з наступними ратифікацією, ухваленням чи затвердженням, або підписання без зазначеного наступного схвалення, або приєднання. Україна висловила свою згоду на поправки 1981, 1989 та 1990 років і Протокол 1988 року до СОЛАС шляхом їх ухвалення, а рішення про це ухвалене Кабінетом Міністрів України [9, с. 119].

Основна мета СОЛАС-74 – визначення мінімальних стандартів із конструкції, устаткування та плавання суден для забезпечення безпеки мореплавства. Конвенція покладає на держави обов'язок здійснювати огляд кожного судна посадовими особами уряду або визнаної ним організації. Після перевірки та огляду суднам видають відповідні свідоцтва, що визнаються іншими державами – учасницями Конвенції та мають однакову силу. Кожне судно, що перебуває в порту іншої держави – учасниці СОЛАС, підлягає контролю з боку держави порту, мета якого полягає в перевірці наяв-

ності дійсних посвідчень, після чого судну дозволяється або забороняється вихід у море. Відповідно до СОЛАС кожна держава зобов'язується проводити розслідування будь-якої аварії, що сталася з будь-яким з її суден. Інформація про результати такого розслідування має передаватися до ММО.

Після приєднання у 1996 р. до Конвенції STCW'78 в Україні було вжито низку заходів щодо створення системи та задіяння механізму підготовки та дипломування моряків відповідно до стандартів Конвенції STCW'78. Україна опинилася у списку держав, які повністю виконують вимоги Конвенції STCW'78, які складає Комітет з безпеки на морі ММО (Правило I/7 Додатку до Конвенції STCW'78).

Варто зазначити, що норми міжнародного права створюють права й обов'язки тільки для суб'єктів міжнародного права. Органи державної влади та інші суб'єкти, що перебувають на території держави, загалом безпосередньо нормам міжнародного права не підпорядковуються. Реалізація міжнародних зобов'язань на внутрішньодержавному рівні здійснюється шляхом імплементації (входження норм міжнародного права в норми внутрішньодержавного права), яка застосовується Україною у формі загальної трансформації, про що свідчать положення Конституції України, згідно зі ст. 9 якої міжнародні договори є частиною національного законодавства України [10, с. 141].

Це також впливає і з Закону України від 29 червня 2004 р. «Про міжнародні договори України» (далі – Закон від 29.06.2004 р.), відповідно до якого чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства і застосовуються в порядку, передбаченому для норм національного законодавства (ст. 19) [11, с. 121].

При цьому варто звернути увагу на питання автентичності текстів міжнародних договорів, які застосовуються в Україні, зокрема в процесі підготовки, підвищення кваліфікації та дипломування моряків. Відповідно до ст. 17 Конвенції STCW'78 вона складена в одному примірнику англійською, іспанською, китайською, російською та французькою мовами, причому усі тексти є рівно автентичними.

Як зазначає О.О. Балобанов, згідно з чинним законодавством Конвенція STCW'78 є частиною національного законодавства України, але її автентичний текст українською мовою відсутній. Вона не була опублікована в жодному з офіційних видань України, оскільки питання публікації міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких дала Верховна Рада України, законодавчо не врегульовано. Дія Указу Президента України від 10 червня 1997 р. № 503/97 «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності» на міжнародні договори не поширюється [12].

Тому сьогодні використовується здебільшого неофіційний текст Конвенції STCW'78, не існує навіть стабільного перекладу її назви, яка у дослівному перекладі з англійської мови має назву «Міжнародна кон-

венція про стандарти підготовки, дипломування моряків і несення вахти» (International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers, 1978, STCW'78), а в українській і російській морській літературі йменується Міжнародною конвенцією про підготовку і дипломування моряків та несення вахти [13], тобто опущене визначальне слово – «стандарти».

Тільки у 2004 р., з ухвалення м Закону від 29.06.2004 р. закріплено, що невід'ємною частиною закону про ратифікацію міжнародного договору є текст міжнародного договору (ст. 9), а також встановлено, що чинні міжнародні договори України публікуються українською мовою в «Зібранні чинних міжнародних договорів України» та інших офіційних друкованих виданнях України. Офіційний переклад багатосторонніх міжнародних договорів України українською мовою здійснює Міністерство закордонних справ України в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України (ст. 21).

Деякими авторами висловлюється думка про доцільність відповідно до Конвенції STCW'78 розробити та прийняти державні правила підготовки та дипломування моряків, несення вахти та комплектування суден екіпажами. Ці правила повинні містити всі вимоги стосовно моряків і поряд із національними враховувати вимоги міжнародних конвенцій. Але законодавством України Конвенція STCW'78 вже визнана частиною національного законодавства і необхідності ухвалення інших правил немає. Існує нагальна потреба в офіційному перекладі Конвенції STCW'78 українською мовою та її публікації в одному з офіційних видань України.

В Україні склалася розгорнута система підготовки висококваліфікованих морських спеціалістів. Однак важливими факторами, що забезпечують гідне становище українських моряків на міжнародному ринку праці, є відповідність їхньої підготовки міжнародним вимогам (стандартам), які пред'являються до національної системи підготовки та дипломування моряків, та систематизація законодавства у цьому напрямі [14, с. 122].

У ході виконання вимог Конвенції STCW'78 та Конвенції ООН з морського права 1982 року Україною вже вжито низки заходів (насамперед це розроблення та ухвалення актів законодавства) щодо створення системи та за діяння механізму належної підготовки, підвищення кваліфікації та дипломування моряків. Цих заходів було здійснено задля внесення України до списку держав, що повністю виконують вимоги Конвенції STCW'78. Надані Україною документи були прийняті в ММО та виявилися достатніми для ухвалення рішення про виконання Україною вимог Конвенції STCW'78 (за винятком Правила I/8, документи щодо виконання його положень від України не надавалися).

Отже, сьогодні законодавче та організаційне забезпечення впровадження міжнародно-правових стандартів підготовки та дипломування моряків в Україні ще далеке від досконалості, але неможливо лишити поза увагою досвід дев'ятирічної роботи з упровадження вимог Конвенції

STCW'78 та неодмінні досягнення, що стали запорукою внесення України до списку країн, що повністю виконують вимоги Конвенції STCW'78.

Європейським агентством із морської безпеки (EMSA) за дорученням Єврокомісії з 17 по 28 травня 2013 р. було проведено інспектування української системи морської освіти, підготовки та дипломування, що проводилося відповідно до правила 1/10 Конвенції [15, с. 32]. Конвенція була адаптована до законодавства ЄС Директивою 2008/106/ЄС про мінімальний рівень підготовки моряків. Ця директива визначає європейську систему визнання сертифікатів та вимоги з проведення оцінки відповідності для країн – не членів ЄС [16].

Відповідно до цієї перевірки Україна підтвердила на європейському рівні свій статус держави, яка повною мірою виконує вимоги Міжнародної конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року. Відповідне офіційне повідомлення про підтвердження продовження визнання України Євросоюзом було направлено на адресу Мінінфраструктури директором Генерального директорату з мобільності і транспорту Європейської Комісії Ф. Карамітсосом.

Безумовно, далі слід звернути увагу на міжнародно-правові стандарти захисту прав моряків, розробкою яких з часу свого створення у 1919 р. займається Міжнародна організація праці (далі – МОП). Конвенціями МОП регулюються питання зайнятості моряків, мінімальних стандартів на торговельному флоті, професійного навчання, працевлаштування та умов допуску до роботи, репатріації, оплати праці, робочого часу, безпеки, медичного та побутового обслуговування, а також соціального забезпечення.

Загальна кількість морських конвенцій МОП – 36, Україна є учасницею лише 8 [17, с. 19-26].

Крім того, Україна, на жаль, не застосовує низку документів щодо захисту прав моряків, розроблених МОП. Зокрема, Україною так і не були ратифіковані Конвенція МОП № 71 про пенсії морякам, Конвенція МОП № 91 про оплачувані відпустки морякам, Конвенція МОП № 134 про запобігання виробничим нещасним випадкам серед моряків, Конвенція МОП № 165 про соціальне забезпечення моряків та низка інших важливих міжнародних актів. Провадження Омбудсмена України свідчать, що моряки, які були працевлаштовані на судна через посередницькі структури, фактично виявляються беззахисними в умовах, коли брутально порушуються їхні трудові, соціально-економічні та особисті права.

Фактично моряки не мають правового поля для відстоювання своїх прав перед чиновниками іншої держави, зарубіжними судовласниками.

Запобігти подібному можна було б шляхом ратифікації Україною Конвенції МОП № 179 про найм та працевлаштування моряків 1996 р., на чому неодноразово наголошувала Уповноважений з прав людини, зокрема у своїй спеціальній доповіді «Стан дотримання та захисту прав громадян України за кордоном», представлений Верховній Раді України 4 квітня 2003 р. Проте своєчасно це не було зроблено, і така можливість була втрачена.

Як відомо, Україна вже є учасником трьох основних конвенцій, що можуть забезпечити захист прав моряків. Це Міжнародна конвенція з охорони людського життя на морі 1974 року (SOLAS), Конвенція про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року (STCW'78) і Міжнародна конвенція щодо запобігання забруднення з суден 1973 року (MARPOL). Однак Україна досі не ратифікувала Конвенцію «Про працю в морському судноплаванні» 2006 р. (далі – MLC 2006).

На нашу думку, ратифікація Україною Конвенції МОП «Про працю в морському судноплаванні» (MLC 2006) є важливим варіантом розв'язання низки соціально-економічних проблем моряків, оскільки ця Конвенція передбачає механізми соціального захисту моряків і створення системи обов'язкового страхування, зобов'язує судновласників сумлінно укладати контракт, легалізувати зарплату, виплачувати в разі необхідності компенсації сім'ям моряків.

Україна посідає четверте місце у світі за кількістю офіцерів на світовому морському ринку праці, загалом у морі працює 1,2 млн. чоловік різних національностей. Конвенція «Про працю в морському судноплаванні» (MLC 2006) є одним з основних зведених документів цієї сфери. Ухвалена в лютому 2006 р. на засіданні Міжнародної організації праці, вона включила в себе 38 морських спеціалізованих конвенцій. Документ встановлює мінімальні вимоги і стандарти до всіх аспектів праці моряків. У ньому відображені питання робочого часу і відпочинку моряків, їх зайнятості та соціального забезпечення, харчування та охорони здоров'я, а також соціально-побутового обслуговування. 20 серпня 2013 р. Конвенція «Про працю в морському судноплаванні» (MLC 2006) набула чинності. На кінець серпня 2013 р. її ратифікували 46 держав з сумарним тоннажем флоту більше 76% від загальносвітового [18].

Як зазначає А.В. Іванова, «поява Конвенції MLC 2006 р. ставить нашу державу перед дилемою: ратифікувати її і тим самим підтвердити свою прихильність щодо розвитку з міжнародних стандартів чи відмовитися від цього. Ратифікація Конвенції MLC 2006 р. міститься не в погодженому тексті, а в розробці на національному рівні всього комплексу правових, організаційних, економічних та інспекційних механізмів, які забезпечать дотримання викладених вимог» [19].

Забезпечення безпеки судноплавства та проведення перевірок суден сьогодні здійснюється згідно з міжнародними зобов'язаннями за умови застосування так званих інструментів Міжнародної морської організації, серед яких Міжнародна конвенція про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року з урахуванням Манільських поправок 2010 року, які набрали чинності для України 1 січня 2012 року, та Резолюція А.1047(27) ММО, ухвалена ММО у грудні 2011 року.

Аналіз норм Конвенції МОП 2006 року свідчить про створення в межах цього глобального міжнародного акта системи комплексного контролю з боку держави прапора судна, держави порту і держави-резидента. Конвен-

ція МОП 2006 року передбачає урахування національних обставин і певну гнучкість у застосуванні норм зазначеної Конвенції з метою поступового покращення захисту моряків шляхом урахування конкретної ситуації.

Питання соціального захисту є невід'ємною складовою частиною прав людини взагалі, а Конвенція МОП 2006 року приділяє особливу увагу формуванню соціальних стандартів на міжнародному морському ринку праці.

Висновки. Сучасне національне законодавство не повною мірою визнає той очевидний факт, що міжнародний морський ринок праці дуже специфічний і Україна на ньому відіграє важливу роль. Зокрема, у законодавстві України відсутня спеціальна регламентація найму та працевлаштування моряків під прапором іноземних держав, не містяться вимоги щодо сприяння роботодавцем переказу коштів утриманням моряка. Запроваджені в цій сфері механізми обов'язкового страхування, внески у яке мають робити роботодавці або роботодавці спільно із робітниками, щодо осіб, які працюють за кордоном, або не передбачено, або не забезпечено належними механізмами. В Україні відсутня спеціальна процедура портового контролю щодо дотримання стандартів праці моряків. Чинним законодавством не передбачена також процедура сприяння репатріації моряків, які проходять службу на суднах під іноземним прапором, що заходять у національні порти або проходять через її територіальні чи внутрішні води, а також їх заміну на борту судна.

По-третє, залишається неврегульованим питання щодо скарг моряків. Формально відповідні скарги можна подавати до органів транспортної прокуратури та у форматі позовів – до відповідних судів загальної юрисдикції. Конфіденційність таких скарг та інформування про них МОП у вітчизняному законодавстві не передбачена; подання скарги або позову за загальним правилом в Україні не зумовлюють арешту або затримання судна. У підзаконних актах такі процедури не передбачені.

По-четверте, прогалини в національному законодавстві з регулювання відносин, пов'язаних із наймом, працевлаштуванням та захистом соціально-економічних прав моряків, треба долати насамперед за допомогою ратифікації міжнародно-правових актів з наступною імплементацією їхніх норм у національне законодавство України. На сьогодні таким міжнародно-правовим актом є Конвенція МОП (MLC-2006).

Приєднання України до цієї конвенції буде одним із показників шляху країни до євроінтеграції. Це дасть можливість суднам під прапором України здійснювати рейси до усіх країн світу за умови дотримання вимог Конвенції МОП (MLC-2006). Крім того, приєднання до Конвенції допоможе з часом підвищити стандарти рівня зарплати моряків, а також стимулювати розвиток суднобудування України.

Література:

1. Магрело М.В. Окремі питання дотримання Україною міжнародно-правових зобов'язань за Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод на рівні адміністративного процесуального законодавства /

- М.В. Магрело // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2013. – № 1. – С. 132-135.
2. Мельников Н. Правовое регулирование и рынок труда моряков / Н. Мельников // Судоводство. – 2007. – № 6. – С. 32.
3. Тішко Д.А. Міжнародно-правові стандарти регулювання праці моряків / Д.А. Тішко // Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць / гол. ред.: С.В. Кивалов ; Одеська нац. юрид. акад. – О. : Юрид. літ., 1997. – Вип. 57. – 2011. – С. 250-255.
4. Спеціальна доповідь уповноваженого Верховної ради України з прав людини «Стан дотримання та захисту прав моряків України» – К., 2012.
5. Апаров А.М. Питання захисту прав моряків України / А.М. Апаров, О.П. Єлеазаров // Водний транспорт: збірник наукових праць. – Випуск № 2(17). – С. 240. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.maritime.kiev.ua/vipusk-2-17/>.
6. Конвенция Организации Объединенных Наций по морскому праву от 10 декабря 1982 года / Конституция для океанов (UNCLOS'82) : [учеб.-метод. пособие] / сост.: Е.В. Додин, С.А. Кузнецов ; под ред. С.В. Кивалова // Библиотека журнала «Торговое мореплавание» (Серия: Правовое регулирование торгового мореплавания). – 1998 – № 3/II. – 250 с.
7. Спеціальна доповідь уповноваженого Верховної ради України з прав людини «Стан дотримання та захисту прав моряків України» – К., 2012.
8. Міжнародні організації, конвенції та багатосторонні угоди в галузі транспорту : в 4 т. Т. 4 Морський і річковий транспорт : [навчальний посібник] / за ред. А.М. Редзюка, І.В. Морозової. – К. : ДП «ДержавтотрансНДІпроект», 2009. – 216 с.
9. Блажиевська М.В. Імплементация норм міжнародного морського права: правова теорія і практика України : дис. ... канд. юрид. наук / М.В. Блажиевська. – К., 2005.
10. Конституція України : прийнята п'ятою сесією Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.
11. Балобанов О.О. Правові основи підготовки, працевлаштування та праці моряків / О.О. Балобанов, Н.О. Балобанова – О. : Фенікс, 2011. – 200 с.
12. Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності : Указ Президента України від 10 червня 1997 р. № 503/97 // Урядовий кур'єр. – 1997. – № 107-108.
13. Международная конвенция о подготовке и дипломировании моряков и несении вахты 1978 года (ПДМНВ-78) с поправками (консолидированный текст) = International Convention on Standards of Training, Certification and Watchkeeping for Seafarers, 1978 (STCW'78), as amended (consolidated text): – СПб: ЗАО ЦНИИМФ, 2002.
14. Балобанов О.О. Правові основи підготовки, працевлаштування та праці моряків / О.О. Балобанов, Н.О. Балобанова – О. : Фенікс, 2011. – 200 с.
15. На шляху інтеграції України до ЄС / Інформаційний бюлетень з євроінтеграційних питань. Кабінет Міністрів України. – 2013. – № 4.
16. CETS. – No. 163. – European Treaty Series /163.
17. Савич О.С. Порівняльно-правовий аналіз положень Конвенції про працю у морському судноплаванні 2006 року та національного законодавства з питань соціального захисту моряків / О.С. Савич // Митна справа. – № 6. – 2010.

18. Імплементация Конвенції МОП «Про працю в морському судноплаванні» в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.onma.edu.ua/prelize/20131025_ua.php.
19. Іванова А.В. Правовий аналіз Конвенції про працю у морському судноплаванні 2006 року та національного законодавства з питань працевлаштування моряків / А.В. Іванова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eastwave.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=309&Itemid=473.

Гольбин Н. И. Международно-правовые обязательства Украины по защите трудовых и социальных прав моряков

Аннотация. В статье рассматриваются некоторые основные международные конвенции, касающиеся вопросов защиты трудовых и социальных прав моряков, и специфика их влияния на законодательство Украины, а также анализируется соответствие норм законодательства Украины ее международно-правовым обязательствам в сфере защиты трудовых и социальных прав моряков.

Ключевые слова: международное право, международно-правовые обязательства, трудовые права моряков, социальные права моряков, защита трудовых и социальных прав.

Golbin N. International legal obligations of Ukraine concerning the protection of labour and social rights of the seafarers

Summary. In the modern Ukrainian legal literature there are no complex theoretical researches and developments on issues of international legal standards of the protection of labour rights of the seafarers.

From the beginning of the 90th years of the 20th century this subject has been explored mainly on the basis of periodical publications. During the Soviet period this subject hardly was developed. Researches of such standards in the area of the protection of labour and social rights of the seafarers, their role in securing global issues of the labour and social rights of the seafarers in the world is an actual topic which has both theoretical and practical aspect. Modern national legislation doesn't fully recognize the obvious fact that international labour market in maritime industry is rather specific and Ukraine plays an important role on it. In labour relations, which arise in the area of maritime transport, internationalization is very important. The pointed tendency led to the awareness of the need of the international legal regulation of the labour of the seafarers. The main role in such regulation plays the protection of the labour rights of the seafarers which cannot be performed through efforts of individual States. Its efficiency depends first of all on joining the national means to the international collaboration at the universal and regional level. Thus creation and observance of the international legal labour standards of the seafarers became the issue at the international level, which can be solved only within the framework of the international collaboration.

The article presents some main international conventions focusing on issues of the protection of labour and social rights of the seafarers, and specificity of their influence on Ukrainian legislation. Also the compliance of Ukrainian legislation with its international legal obligations in the area of the protection of labour and social rights of the seafarers is analysed.

Key words: international law, international legal obligations, labor rights of seafarers, seafarers' social rights, protection of labor and social rights.

УДК 341.231.14:342.723

ДЕМЧЕНКО І. С.,
кандидат юридичних наук,
докторант Інституту законодавства Верховної Ради України

ІНФОРМАЦІЯ ПРО СТАН ЗДОРОВ'Я У КОНТЕКСТІ ПРАВА НА ПОВАГУ ДО ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ: МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Анотація. У статті досліджується категорія інформації про стан здоров'я з позиції права на повагу до приватного життя. Розглядаються положення міжнародних договорів універсального та регіонального характеру, практика Європейського суду з прав людини. Автор досліджує взаємозв'язки між досліджуваними категоріями.

Ключові слова: права людини, інформація про стан здоров'я, приватне життя, конфіденційність, Європейський суд з прав людини.

Вступ. Щодо інформації про стан здоров'я перше враження таке: ця інформація пов'язана з приватною сферою життя кожної людини. Правове регулювання у сфері приватного життя завжди залишалось дискусійним питанням у юридичній науці. Приватне життя кожної людини – це сфера, яка закріплюється, гарантується та охороняється законом від вторгнень і втручань. Інформація про стан здоров'я – це лише одна зі складових частин особистого життя.

Метою статті є дослідження та розкриття категорії інформації про стан здоров'я через призму визнаного права людини – права на повагу до приватного життя. Враховуючи особливості інформації про стан здоров'я, на міжнародно-правовому рівні були вироблені підходи, які визначають певні правові орієнтири, які можуть бути застосовані насамперед у сфері охорони здоров'я.

Актуальність. Актуальність запропонованого дослідження зумовлена необхідністю врахування міжнародно-правових аспектів регулювання інформації про стан здоров'я, та їх імплементації в національне законодавство України.

Останні дослідження та публікації. Теоретичну основу дослідження становлять роботи вітчизняних та іноземних науковців, які розглядали питання прав людини на приватне/особисте життя, зокрема це: О. Кохановська, Г. Романовський, Р. Стефанчук, В. Серьогін, М. Малііна, А. Пазюк та інші. Окремо відзначаємо роботи фахівців у сфері медичного права, які досліджували проблематику інформації у сфері охорони здоров'я. Це роботи таких науковців: С. Булеци, І. Сенюти та інших.

Формування цілей (постановка завдання). Мета статті – дослідити положення основоположних документів у галузі прав людини щодо права людини на повагу до приватного життя. Віднайти взаємозв'язки зазначеного права із категорією інформації про стан здоров'я.

Виклад основного матеріалу. Говорячи про права людини на універсальному рівні та їх закріплення в міжнародно-правових джерелах, перш за все необхідно відзначити документи, ухвалені під егідою Організації об'єднаних націй – ООН.

У контексті того, що право на інформацію про стан здоров'я є складовою частиною права на повагу до особистого (приватного) життя, першоджерелом цього права можливо визначити Загальну декларацію прав людини і громадянина 1948 року. У статті 12 цього міжнародного документа зазначається про заборону безпідставного втручання в особисте та сімейне життя людини. Кожна людина має право на захист законом від такого втручання або таких посягань. Стаття 17 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (далі – МПГПП) також захищає особисте і сімейне життя від будь-якого свавільного чи незаконного втручання. Стаття 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права (далі – МПЕСКП) визначає право кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного та психічного здоров'я (ч.1) (далі – право на здоров'я) та визначає заходи, які повинні вживати Держави для реалізації зазначеного права.

Відзначаємо, що ані в тексті Загальної декларації прав людини і громадянина, ані у текстах МПГПП та МПЕСКП немає положень, що стосуються інформації про стан здоров'я. Однак, говорячи про особисте (приватне) життя людини, ми не можемо не говорити про здоров'я людини. А якщо ми говоримо про здоров'я людини – ми маємо на увазі насамперед інформацію про здоров'я людини.

У статті 12 МПЕСКП робиться наголос на забезпеченні рівного доступу до послуг у сфері охорони здоров'я і мінімальних гарантій охорони здоров'я в разі захворювання. Текстуально немає жодних положень щодо прав на інформацію про стан здоров'я. Цілком логічним є питання, чи є право на інформацію про стан здоров'я та право на таємницю про стан здоров'я складовою частиною права на здоров'я?

Для відповіді на це питання, необхідно звернути увагу на діяльність Комітету ООН з економічних, соціальних і культурних прав (далі – Комітет ООН з ЕСКП), на який покладено функції моніторингу дотримання державами-учасниками зобов'язань, взятих на себе за МПЕСКП. Окрім цього, Комітет ООН з ЕСКП може надавати своє тлумачення положень відповідного міжнародного договору у вигляді «загальних зауважень» або «зауважень загального порядку».

Правова природа «зауважень загального порядку» є предметом наукової дискусії. Беззаперечно, що такі зауваження не мають юридично обов'язкового характеру [1, с. 243], однак вони широко застосовують-

ся Комітетом ООН з ЕСКП під час заслуховування та аналізу доповідей держав-учасниць МПСЕКП. Вважаємо, що ці загальні зауваження можна розглядати як авторитетне тлумачення окремих прав людини та характеру зобов'язань держав у галузі прав людини, вони є певним орієнтиром для практичної реалізації прав людини в кожній окремій країні.

Однак уже в тексті зауваження Загального порядку № 14, акцентується увагу на тому, що доступ до інформації – є складовою частиною права на здоров'я [2, п. 3]. Доступність інформації – це право шукати, отримувати та розповсюджувати інформацію та ідеї, що стосуються питань здоров'я. Однак доступність інформації не повинна завдавати шкоди праву на конфіденційність особистих медичних даних [2, п. 12]. На думку Б. Тобес, з-поміж іншого можливо виділити такі елементи права на здоров'я, які одночасно входять до сфери дії інших прав людини: це доступ до інформації, що пов'язана зі здоров'ям. Натомість не повинне включатися до сфери застосування права на здоров'я право на інформацію у системі відносин «пацієнт-лікар» [3, с. 271–272]. В. Борисова-Жарова відзначає, що право на здоров'я включає, як мінімум, такі види суб'єктивних прав: *inter alia*, право на отримання достовірної та своєчасної інформації про фактори, що впливають на здоров'я [4, с. 57, с. 100, с. 115]. На наш погляд, це є звуженням змісту права на інформацію про стан здоров'я.

Говорячи про доступ до інформації, звертаємо увагу на положення ч. 2 статті 19 МПГПП, відповідно до якого *«кожна людина має право на вільне вираження свого погляду: це право включає свободу <...> одержувати <...> інформацію про неї»*. У цьому аспекті звертаємо увагу на позицію Комітету з прав людини [5] (скарга від Желудкова) щодо в тому числі доступу до медичних даних. Комітет констатував, що відмова в доступі до медичної інформації, є важливою підставою для визнання порушення статті Пакту щодо гуманного поводження та поважання гідності (статті 10 МПГПП). Слід відзначити, що ця позиція викликала дискусію серед членів Комітету з прав людини, які розглядали цю справу. Деякі члени не погодились із твердженням, що відмова у доступі до медичної інформації є підставою для порушення статті 10 МПГПП. У контексті нашого дослідження заслуговує на увагу позиція, відповідно до якої право людини отримувати доступ до медичної інформації про своє здоров'я є частиною права кожного на доступ до особистої інформації, яка його стосується.

Відповідно до Конвенції ООН про права дитини *«жодна дитина не може бути об'єктом свавільного або незаконного втручання в здійснення її права на особисте <...> життя <...> або незаконного посягання на її честь і гідність»* [6, ч. 1, ст. 16]. Звертаємо увагу, що, на відміну від положень зазначених міжнародних документів та документів, на які ми звернемо увагу далі, дитина є не суб'єктом, а об'єктом захисту від свавільного або незаконного втручання в здійснення її права на особисте життя. Це пояснюється тим, що в ранньому віці досить важко говорити про достатній рівень розвитку дитини, її неспроможність приймати зважені рішення.

Це підкреслено і у Преамбулі Конвенції ООН про права дитини: *дитина, внаслідок її фізичної і розумової незрілості, потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист як до, так і після народження*. Не втручаючись у загальний дискурс щодо наявності у дитини права на особисте життя [7], зробимо акцент саме на сфері охорони здоров'я та інформації щодо здоров'я дитини. Можливість дитини за власним вибором здійснювати ті чи інші дії або утримуватись від них завжди обмежувалась батьками або особами, що їх замінюють [7, с. 70]. Погоджуємося, що виховання (під яким ми розуміємо у тому числі можливості та сприятливі умови для фізично та психічно здорового розвитку) неможливим без втручання батьків в особисте життя дитини. Однак зауважимо, що таке втручання має та може здійснюватися лише з урахуванням найкращих інтересів дитини.

Виходячи з положень універсальних міжнародно-правових документів, не видається можливим стверджувати, що права, пов'язані із інформацією про стан здоров'я, належать до права на повагу до приватного життя. Однак і не слід виключати їх взаємозв'язок. На наш погляд, доцільно говорити про два аспекти інформації про стан здоров'я в контексті права на повагу до особистого (приватного) життя: 1) право на доступ до інформації про стан здоров'я та/або інформації, що стосується питань здоров'я; 2) право на захист інформації про стан здоров'я через конфіденційність.

При цьому право на доступ до інформації про стан здоров'я та/або інформації, що стосується питань здоров'я – виступає складовою частиною права на здоров'я. Право ж на здоров'я, безумовно, належить до приватноправової сфери (за деякими винятками, пов'язаними насамперед із забезпеченням та захистом громадського здоров'я). Як зазначалося вище, Б. Тобес не відносить до права на здоров'я відносини щодо конфіденційності між пацієнтом та лікарем. Така позиція заслуговує на увагу, проте положення подальших міжнародно-правових документів уже регіонального рівня свідчать про те, що конфіденційність є чи не найбільш важливою складовою частиною інформації про стан здоров'я.

На регіональному рівні пропонуємо зосередитися на положеннях права Ради Європи. Чи не найбільш відомим міжнародно-правовим договором, який регламентує питання захисту прав людини на території Європи є Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (далі – ЄКЗПЛ). Відповідно до статті 8 ЄКЗПЛ, *«кожен має право на повагу до свого приватного <...> життя. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб»*.

Щодо власне дефініції та тлумачення права на повагу до приватного життя, то слід зважати на особливості практики Європейського суду з прав

людини. Завдячуючи принципу еволюційного (або, як інколи називають, динамічного) тлумачення, інтерпретація розуміння приватного життя змінюється. Позиції, висловлені в одних умовах, можуть бути змінені. Однак для певної визначеності ЄСПЛ, використовуючи тест «розумного передбачення приватності», виділяє дві головні категорії для захисту приватного життя: приватність (чи має справа та інформація триматися у таємниці від суспільства); персональний вибір (справа стосується особистості чи її автономії) [8]. Саме тому розуміння ЄСПЛ права на повагу до приватного життя залежить від конкретних обставин кожної справи.

Практика ЄСПЛ має чимало прикладів, коли інформація про стан здоров'я пов'язувалась із правом на повагу до приватного життя. Наведемо лише деякі із них. У справі «І. проти Фінляндії» особисті дані пацієнта є складовою частиною його приватного життя [9, п. 35]. У справі «К.Н. та інші проти Словачки» предметом розгляду стало питання доступу до медичної документації. Суд встановив, що, попри те, що заборона виготовлення копій медичної документації пояснюється необхідністю захисту такої інформації від зловживань [10, par. 52], уникнути ризику зловживань можна й іншим способом, аніж забороняти заявникам виготовляти копії [10, par. 56]. У справі «Z проти Фінляндії» [11] визначено, що повага до конфіденційності інформації про стан свого здоров'я є невід'ємним принципом правових систем країн – учасниць Конвенції. Визначальною є не лише повага до медичної таємниці пацієнта, а й забезпечення його довіри до медичної професії та медичних послуг загалом [11, par. 95]. У справі «L.L. проти Франції» [12] під час процесу розлучення дружина використала документи з медичної документації чоловіка без його згоди на це. Рішення у цій справі є гарним прикладом для ілюстрації критерія пропорційності щодо розголошення конфіденційної інформації про стан здоров'я. ЄСПЛ постановив, що мало місце порушення статті 8 (право на повагу до приватного життя) Конвенції, зазначаючи, що втручання в приватне життя заявника не було виправце з точки зору фундаментальної важливості захисту інформації про стан здоров'я.

Таким міжнародно-правовим документом, який регулює взаємовідношення між правом на інформацію про стан здоров'я та правом на повагу до особистого життя, є Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини, Конвенція про права людини та біомедицину (далі – Конвенція про права людини та біомедицину), що є чи не першим саме міжнародним договором, що об'єднує право людини на приватне життя та питання пов'язані з інформацією у сфері охорони здоров'я.

Конвенція встановлює тільки найбільш важливі принципи. Додаткові стандарти і більш докладне висвітлення питань повинно бути розглянуто в додаткових протоколах. Конвенція, у цілому, забезпечує загальну основу для захисту прав людини та людської гідності в областях біології та медицини, що постійно розвиваються [13, par. 7]. При цьому щодо розуміння та застосування терміну «приватне життя» неодноразово звертається увага

на його розуміння відповідно до Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Глава III «Приватне життя та право на інформацію» складається із власне однієї статті 10:

1. Кожна особа має право на повагу до її приватного життя стосовно інформації про її здоров'я. 2. Кожна особа має право на ознайомлення із будь-якою зібраною про її здоров'я інформацією. Однак бажання осіб не отримувати такої інформації має також поважатися. 3. У виняткових випадках в інтересах пацієнта здійснення викладених у пункті 2 прав може обмежуватися законом.

Положення частини першої зазначеної статті, відзначаючи право на повагу до особистого життя стосовно інформації про здоров'я кожної особи, співвідноситься з положеннями статті 8 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, відповідно до якої *кожен має право на повагу до його приватного життя.*

Щодо права кожної особи на ознайомлення із будь-якою зібраною про її здоров'я інформацією, то В. Борисова-Жарова відзначає, що це положення поширюється на будь-яку інформацію медичного характеру, включаючи діагноз, прогноз чи будь-який факт, що відноситься до стану здоров'я [4, с. 59]. Однак це право іде пліч-о-пліч із «правом не знати» інформацію про стан здоров'я. Пацієнти можуть мати власні причини, щоб не бажати знати про ті чи інші аспекти стану свого здоров'я. Такі бажання повинні поважатися [13, par. 67].

Щодо обмеження права на інформацію про здоров'я, то відзначаємо, що Конвенція про права людини та біомедицину, на наш погляд, містить доволі розпливчасті та загальні положення. По-перше, це виняткові випадки. Однак, що є або може бути такими винятковими випадками? Наприклад, це може бути випадок, коли є ґрунтовні підстави вважати, що надання медичної інформації не тільки не принесе користі, але й заподіє пацієнту серйозної шкоди [14, п. 2.3]. У цьому прикладі простежується зв'язок із категорією «інтересу пацієнта». По-друге, головною умовою є «інтерес пацієнта». Можливий і такий випадок. Певна інформація про стан здоров'я людини може мати ключове значення для людини, навіть якщо така людина висловила бажання не знати таку інформацію про свій стан здоров'я. Наприклад, відомості про те, що людина має схильність до того чи іншого захворювання можуть бути єдиним способом для того, щоб ужити належних ефективних або попереджувальних заходів. У такому разі наявний конфлікт між обов'язком лікаря проінформувати пацієнта з його правом не знати таку інформацію про стан здоров'я. На наш погляд, лікар має повідомити пацієнта, оскільки це відповідатиме «інтересам пацієнта».

Конвенція про права людини та біомедицину відносить вирішення цього питання на національний рівень [13, par. 70]. Однак, розвиваючи цю ситуацію, зазначимо: у разі, коли людина хвора та її хвороба може становити загрозу для інших (наприклад, інфекційне захворювання), в інтересах

громадської безпеки, для захисту здоров'я населення чи з метою захисту прав і свобод інших людей розкриття такої інформації має пріоритет над правом особи на інформацію про стан здоров'я та правом не знати інформацію про стан здоров'я.

І, по-третє, це обмеження прав на інформацію про стан здоров'я має встановлюватися законом. Однак вважаємо за необхідне зазначити, що із урахуванням статті 4 Конвенції про права людини та біомедицину, такі обмеження прав на інформацію про стан здоров'я можуть встановлюватися й у професійних стандартах.

Вважається, що питання обмеження права на інформацію про стан здоров'я має вирішуватися у внутрішньому законодавстві з урахуванням соціальних та культурних особливостей. При цьому в деяких випадках національне законодавство може дозволяти лікарям приховувати частину інформації або розкривати її досить обережно (терапевтична необхідність). [13, par. 69]. Завданням національного законодавства є встановити справедливий баланс між конкуруючими інтересами у тих випадках, коли право однієї особи не бути поінформованим або зберегти медичну інформацію, що стосується неї, у таємниці вступає у суперечність із законним інтересом іншої особи чи групи осіб, зацікавлених в отриманні такої інформації.

Окремі положення пов'язані з інформацією про стан здоров'я в контексті права на повагу до особистого (приватного) життя знайшли своє відображення в документах м'якого права [15]. За загальнотеоретичним підходом до м'яких норм міжнародного права з-поміж іншого можна віднести резолюції, рекомендації та інші документи міжнародних органів та організацій.

Щодо права на повагу до особистого життя, то у Всесвітній декларації з біоетики та прав людини говориться як про недоторканність приватного життя, так і про конфіденційність. Слід дотримуватися недоторканності приватного життя відповідних осіб та конфіденційності особистої інформації. У максимально можливій мірі таку інформацію не слід використати або розголошувати, окрім як для цілей, для яких вона була зібрана або щодо якої надавалося згода, згідно із міжнародним правом, зокрема міжнародними нормами у сфері захисту прав людини [16, ст. 9]. Право на повагу до приватного життя гарантує контроль над особистою інформацією у багатьох способах. Воно обмежує доступ до персональної та медичної інформації та забезпечує невтручання у різні сфери приватного життя особи. Приватність не обмежується персональними даними, а йде далі, захищаючи ті чи інші аспекти приватного життя [17, par. 71].

Відповідно до Всесвітньої декларації про геном людини та права людини проголошується право кожної людини бути чи не бути інформованою про результати генетичного аналізу та його наслідки [18, п. С, ст. 5]. Подібне положення міститься й у статті 10 Міжнародної декларації щодо генетичних даних людини. Однак при цьому проводиться чітка межа між

двома видами інформації: інформацією, що дає змогу ідентифікувати особу; інформацією, яка не дає змогу ідентифікувати особу або отримати відомості персонального характеру.

Висновки. Виходячи з досліджених міжнародно-правових документів, хочемо зробити такі твердження. Погоджуємося із позицією про те, що визначити право на приватність, напевне, є найскладнішим [19, с. 10-11]. Сфери, що зазвичай включаються до приватного життя, змінюються, як і змінюється соціальне життя. У міжнародному праві встановлені лише універсальні положення щодо права на повагу до приватного життя. Віднайти положення щодо інформації про стан здоров'я можливо лише на рівні рекомендаційних документів міжнародних урядових та неурядових організацій. Міжнародно-правові засоби, насамперед положення жорстких норм міжнародного права, не в змозі адекватно реагувати на суспільні зміни. Реалізація та правозастосування норм міжнародного права щодо інформації про стан здоров'я здійснюється переважно в документах рекомендаційного характеру.

Фактично лише еволюційний характер практики ЄСПЛ дає підстави говорити про еволюцію розуміння приватного життя. Саме практика ЄСПЛ визначає інформацію про стан здоров'я як складову частину права на повагу до приватного життя.

Література:

1. Зубар І. Ефективність функціонування універсальних та регіональних міжнародно-правових механізмів захисту прав людини на сучасному етапі / І.В. Зубар, О.Б. Кучер // Юридичний науковий електронний журнал. – 2014. – № 4. – С. 242-247. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lsej.org.ua/4_2014/65.pdf.
2. General Comment No. 14 (2000) The right to the highest attainable standard of health (article 12 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights): adopted at Committee on Economic, Social and Cultural Rights at 22 session, 25 April – 12 May 2000, Geneva [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G00/439/34/PDF/G0043934.pdf>.
3. Тобес Б. Право на здоровье: теория и практика / Б. Тобес – М. : Устойчивый мир, 2001. – 370 с.
4. Борисова-Жарова В. Международно-правовые основы обеспечения права человека на здоровье / Борисова-Жарова В. – М. : Дипломатическая академия Министерства иностранных дел Российской Федерации, 2008. – 176 с.
5. Views Communication No. 726/1996: Human rights committee, Seventy-sixth session, 14 October – 1 November 2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://juris.ohchr.org/Search/Details/1018>.
6. Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року: ООН // Зібрання чинних міжнародних договорів України. – 1990. – № 1. – Ст. 205.
7. Резнік Г. Поняття та особливості здійснення права дитини на особисте життя / Г. Резнік // Юридична Україна. – 2013. – № 3. – С. 68-71.
8. Gomez-Arostegui T. Defining private life under the European convention on human rights by referring to reasonable expectations // California Western International

- Law Journal. – 2005. – Т. 35. – № 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=669401.
9. I. v. Finland: Judgement ECHR, application no. 20511/03. // Strasbourg, 17 July 2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-87510>.
 10. K.H. and Others v. Slovakia: Judgement ECHR, application no. 32881/04. // Strasbourg, 28 April 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-92418>.
 11. Z v. Finland: Judgement ECHR, application no. 22009/93. // Strasbourg, 25 February 1997 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58033>.
 12. L.L. v. France: Judgement ECHR, application no. 7508/02. // Strasbourg, 10 October 2006. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-77356>.
 13. Explanatory Report to Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/164.htm>.
 14. Declaration on the promotion of patients' rights in Europe: WHO, 28-30 march 1994, Amsterdam. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.who.int/genomics/public/eu_declaration1994.pdf.
 15. Демченко І.С. М'яке право у регламентації прав людини у сфері охорони здоров'я / І.С. Демченко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2014. – №1. – С.152-157.
 16. Universal Declaration on Bioethics and Human Rights: adopted by UNESCO's General Conference on 19 October 2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/bioethics/bioethics-and-human-rights/>.
 17. Explanatory memorandum on the elaboration of the preliminary draft declaration on universal norms on bioethics: First Intergovernmental Meeting of Experts Aimed at Finalizing a Draft Declaration on Universal Norms on Bioethics; UNESCO Headquarters, 4-6 April 2005. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001390/139024e.pdf>.
 18. Universal Declaration on the Human Genome and Human Rights: UNESCO's 29th General Conference on 11 November 1997. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/themes/bioethics/human-genome-and-human-rights>.
 19. Право на приватність: *conditio sine qua non* / Харківська правозахисна група – Харків : Фоліо, 2003. – 216 с.

Демченко І. С. Інформація о состоянии здоровья в контексте права на уважение к частной жизни: международно-правовой аспект

Аннотация. В данной статье исследуется категория информации о состоянии здоровья с позиции права на уважение частной жизни. Рассматриваются положения международных договоров универсального и регионального характера, практика Европейского суда по правам человека. Автор приводит взаимосвязи между исследуемыми категориями.

Ключевые слова: права человека, информация о состоянии здоровья, частная жизнь, конфиденциальность, Европейский суд по правам человека

Demchenko I. Health information in a context of right to private life: international-legal approach

Summary. This article explores the category of health information from the perspective of the right to respect for private life. Only universal provision on the right to respect for private life is established at international law. Provisions, such like, human right to access medical information about their health are part of everyone's right to access the personal information which it relates, access to information – is a component of the right to health, could be found only at recommendatory documents by different international governmental and non-governmental organizations. Based on the provisions of the universal international legal instruments, it is not possible to assert that rights related to health information includes into the right to respect for private life. It should be outlines such relationship between health information and right to respect for private right: the right of access to information on the health and / or information concerning health issues; the right to protection of health information with the confidentiality mechanisms. Detailed regulation of these aspects is carried out through soft law. Only the practice of ECHR and it's evolutionary nature constitutes correlation between health information and right to private life. Based on ECHR practice health information could be defined as part of the right to respect for private life

Key words: human rights, health information, private life, confidentiality, European Court of Human Rights.

УДК 341.29:342.72

КОНДРАТЕНКО В. М.,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри галузевого права
Кіровоградського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ДЕРЖАВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Анотація. У статті проведено науково-правовий аналіз основних міжнародних стандартів діяльності публічної влади щодо реалізації та захисту прав і свобод осіб з інвалідністю. Особливу увагу приділено питанням визначення напрямів діяльності у вказаній сфері органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших адміністративних і громадських інституцій, наділених окремими функціями публічної влади.

Ключові слова: міжнародні нормативні акти, міжнародні стандарти, Організація Об'єднаних Націй, права та свободи осіб з інвалідністю, публічна влада.

Постановка проблеми. Публічна влада в Україні здійснює свої повноваження щодо реалізації та захисту прав і свобод осіб з інвалідністю з урахуванням норм Конституції України та розгалуженої системи законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів. У переважній більшості останні є узгодженими між собою, виконаними з дотриманням усіх належних юридично-технічних процедурних аспектів, а також піддаються постійному доповненню та змінненню, виходячи з об'єктивних потреб держави і суспільства.

Світовою спільнотою вироблено обов'язкову вимогу стосовно того, що створення та ухвалення будь-якого національного законодавчого акта, особливо у сфері захисту прав та свобод людини і громадянина, має відбивати зміст норм міжнародно-правових актів. Саме тому чинним вітчизняним законодавством передбачено, що міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства. У тому ж разі, якщо міжнародним договором встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору (ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України» [1]).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У загальних рисах на міжнародних стандартах діяльності публічної влади щодо реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина, у тому числі осіб з інвалідністю, акцентували свою увагу окремі науковці, серед яких О.Ф. Андрійко,

О.Л. Венецька, О.С. Граб, В.А. Дерещ, А.С. Жаппарова, Я.Ю. Кондратьев, В.Л. Костюк, С.М. Ляхівненко, П.М. Рабіновича, Ю.І. Римаренко та ін. Разом із тим окреслена проблематика розглядалася фрагментарно, здебільшого оминаючи ключові аспекти визначення місця та ролі органів публічної влади щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю.

Постановка мети і завдань. З урахуванням вищевикладеного виникає необхідність з'ясувати міжнародні стандарти діяльності публічної влади щодо реалізації та захисту прав і свобод осіб з інвалідністю. По-перше, такий науково-правовий аналіз сприятиме визначенню основних історично сформованих і підтримуваних абсолютною більшістю країн світу демократичних засад у вказаній сфері. По-друге, допоможе з'ясувати та надалі усунути окремі законодавчі та організаційно-практичні прогалини в діяльності вітчизняних органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також інших громадських і адміністративних інституцій щодо реалізації та захисту прав і свобод осіб з інвалідністю.

Щоби повною мірою реалізувати поставлені задачі, насамперед необхідно з'ясувати сутність і зміст поняття «міжнародні стандарти у сфері прав людини», оскільки діяльність публічної адміністрації щодо реалізації та захисту прав і свобод осіб з інвалідністю є обов'язковою складовою частиною даної правової категорії.

Виклад основного матеріалу дослідження. У юридичній літературі склалася відносно однорідна думка щодо вказаного питання. Наприклад, Я.Ю. Кондратьєв та Ю.І. Римаренко вказують, що під міжнародними стандартами у сфері прав людини слід розуміти закріплені в міжнародних актах та інших міжнародних документах певні показники цих прав, щодо досягнення яких заохочуються або ж зобов'язуються держави [2, с. 320].

На думку П.М. Рабіновича та О.Л. Венецької, міжнародні стандарти прав людини – це закріплені в міжнародних актах і документах, текстуально уніфіковані й функціонально універсальні принципи та норми, які за допомогою вельми абстрактних, здебільшого оцінних терміно-понять фіксують мінімально необхідний або бажаний зміст і/чи обсяг прав людини, зумовлювані досягнутим рівнем соціального розвитку та його динамікою, а також встановлюють позитивні обов'язки держав щодо їх забезпечення, охорони й захисту та передбачають за їх порушення санкції політико-юридичного чи політичного характеру [3, с. 28].

Підтримуючи наведені наукові позиції, С.М. Ляхівненко наголошує на таких характеристиках міжнародних правових стандартів: вони містять єдині принципи і норми щодо поведінки суб'єктів права, які зафіксовані в основних джерелах міжнародного права – як в універсальних, так і в регіональних правових актах; узгоджують оптимальні юридичні вимоги стосовно правових систем держав – учасниць міжнародного співтовариства; відображають найкращі правові досягнення міжнародного права та співробітництва держав – членів міжнародної спільноти та держав – членів універсальних і регіональних міжнародних міжурядових організацій; фік-

суються у відповідних джерелах права у вигляді принципів і норм права; об'єктивуються через основні джерела міжнародного права; є обов'язковими вимогами для держав-учасників міжнародних договорів, що містять такі правові стандарти; є основою для узгодження міжнародного і національного права [4, с. 667].

Загальновідомо, що міжнародно-правові акти мають верховенство над внутрішнім законодавством. Вони визначають той універсальний комплекс основних прав та свобод, який у єдності з конституційними правами повинен забезпечити нормальну життєдіяльність індивіда. Якщо певне право людини не отримало конституційного закріплення з боку держави, воно визнається таким на основі міжнародних актів, оскільки пріоритет міжнародного права щодо внутрішньодержавного у сфері прав людини є загальновизнаним принципом міжнародного співтовариства [5, с. 105].

Згідно з Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 41/120 від 04.12.1986 р. «Встановлення міжнародних стандартів у сфері прав людини» при розробленні міжнародних актів вони повинні: узгоджуватись з базовими міжнародно-правовими нормами у сфері прав людини; ґрунтуватися на притаманних людській особистості гідності; бути джерелом прав і обов'язків, які піддаються визначенню й реалізації; передбачати дієвий механізм контролю, включаючи системи подання доповідей; користуватися широкою міжнародною підтримкою [6].

Отже, міжнародні стандарти діяльності публічної адміністрації щодо реалізації та захисту прав і свобод осіб з інвалідністю – це закріплені у міжнародно-правових актах і документах правила рекомендаційного чи обов'язкового характеру та вимоги щодо напрямів, змісту діяльності та контролюючих функцій органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інших інституцій, які виконують роль публічної адміністрації, у сфері реалізації та захисту прав і свобод осіб з інвалідністю.

Не вдаючись до полеміки щодо особливостей реалізації державами – членами ООН через свої органи публічної влади загальних питань захисту прав і свобод людини та громадянина, закріплених у базових міжнародних актах (Загальна декларація прав людини, міжнародні пакти про права людини тощо), акцентуємо увагу переважно на спеціалізованому масиві документів, що присвячені особам з інвалідністю. Так, насамперед зауважимо, що Конвенцією про права інвалідів 2006 р. сформована загальнообов'язкова до виконання вимога, відповідно до якої держави-члени зобов'язуються забезпечувати й заохочувати повну реалізацію всіх прав людини й основоположних свобод всіма інвалідами без будь-якої дискримінації за ознакою інвалідності.

З цією метою національні публічні адміністрації, максимально залучаючи наявні в них ресурси, а в разі потреби удаючись до міжнародного співробітництва, за допомогою законодавчих, адміністративних та інших відповідних заходів систематично та на постійній основі мають у такий спосіб реалізовувати свою компетенцію:

- забезпечувати легальними організаційними, управлінсько-розпорядчими діями та методами реалізацію та захист прав осіб з інвалідністю, що визнаються в міжнародних актах і договорах;

- корегувати чинне законодавство, а також за можливості громадську думку, які є дискримінаційними стосовно осіб з інвалідністю;

- ефективно враховувати в усіх стратегіях і програмах захисту прав людини осіб з інвалідністю, а також їхню думку під час створення таких стратегій і програм, особливо пропозиції та рекомендації організацій інвалідів, згідно п. 12 Декларація про права інвалідів 1975 р., пп. 91-94 Всесвітньої програми дій стосовно інвалідів ООН 1982 р. та п. 6 Резолюції 58/132 Генеральної Асамблеї ООН від 22.12.2003 р. «Реалізація Всесвітньої програми дій відносно інвалідів: суспільство для усіх у XXI столітті»;

- вживати всіх належних заходів для усунення дискримінації за ознакою інвалідності з боку будь-якої фізичної чи юридичної особи, а також підприємств, установ, організацій різної форми власності;

- проводити дослідне та конструкторське розроблення товарів, послуг, устаткування тощо, пристосування яких до конкретних потреб осіб з інвалідністю вимагало б якомога меншої адаптації й мінімальних витрат;

- сприяти використанню нового обладнання та технологій, зокрема інформаційно-комунікаційних, що полегшують життєдіяльність осіб з інвалідністю;

- надавати особам з інвалідністю доступну інформацію про засоби, що полегшують мобільність, обладнання та допоміжні технології, зокрема нові технології, а також інші форми допомоги, у тому числі первинну правову допомогу, допоміжні послуги та об'єкти [7].

Розуміючи багатофункціональність і складність структури будь-якої національної публічної адміністрації, у Всесвітній програмі дій стосовно інвалідів ООН 1982 р. акцентується увага на завданнях різних елементів публічної влади, що в поєднанні спрямовані на досягнення однієї мети – реалізацію і захист прав та свобод осіб з інвалідністю. Зокрема, основною керівною ланкою, що несе відповідальність перед світовою спільнотою, є уряди держав – членів ООН та всі органи виконавчої влади. Вони зобов'язані запроваджувати й реалізовувати державну політику, програми розвитку і заходи щодо популяризації доцільності залучення осіб з інвалідністю до всіх сфер соціального, економічного й політичного життя. Більше того, вони повинні також забезпечити такі умови, щоб особи, які стають залежними в результаті інвалідності, мали можливість досягти однакового зі своїми співгромадянами рівня життя.

Державні та недержавні організації та установи, а також місцеве самоврядування мають сприяти органам виконавчої влади у вирішенні вказаних завдань шляхом виявлення потреб, пропонуванням прийнятних управлінських рішень й наданням додаткових адміністративних, соціальних та інших необхідних послуг особам з інвалідністю. Окрім того, підприємства

різної форми власності зобов'язані створювати належні умови праці та життєдіяльності для осіб з особливими функціональними потребами [8].

Слід наголосити, що окремі міжнародні акти, які врегульовують сферу діяльності публічної адміністрації щодо реалізації та захисту прав і свобод осіб з обмеженими функціональними можливостями, стосуються виключно дітей-інвалідів. Насамперед мова йде про Конвенцію про права дитини 1989 р., Всесвітню декларацію про забезпечення виживання, захисту та розвитку дітей 1990 р. [9] та Зауваження загального характеру № CRC/C/GC/9 про права дітей-інвалідів до Конвенції про права дитини, затверджені Комітетом Ради Європи з прав дитини в 2006 році (м. Женева, 11-29 вересня).

В останніх наголошується на тому, що до вказаної категорії інвалідів має застосовуватися додатковий комплекс державних заходів з метою їхньої соціальної інтеграції та недопущення дискримінації. Зокрема, національним публічним адміністраціям рекомендується:

- розробляти ефективні засоби правового захисту у разі порушень прав дітей-інвалідів і забезпечити, щоб вони були легкодоступними для дітей-інвалідів та їхніх батьків, а також інших осіб, що піклуються про дитину;
- проводити інформаційно-просвітницькі й освітні кампанії орієнтовані на широку громадськість та конкретні групи фахівців, у цілях попередження і ліквідації дискримінації відносно дітей-інвалідів;
- концентрувати особливу увагу щодо дівчат-інвалідів, вживаючи належних заходів, а за необхідності й додаткових заходів для забезпечення того, щоб вони були належним чином захищені, мали доступ до усіх послуг і були повністю інтегровані в суспільство [10].

Окреслені завдання публічної адміністрації є загальними та універсальними, однак не конкретизуються у різних сферах життєдіяльності осіб з інвалідністю. Саме тому, наприклад, у Резолюції 48/96 Генеральної Асамблеї ООН від 20.12.1993 р. «Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів» було викладено концепції щодо реалізації та захисту прав і свобод осіб з інвалідністю з боку органів публічної влади відповідно до галузей застосування: медичне обслуговування, реабілітація, допоміжні послуги, освіта, зайнятість, підтримання доходів і соціальне забезпечення, сімейне життя та свобода особистості, культура, відпочинок і спорт, релігія [11].

У положеннях Європейської соціальної хартії (переглянутої) 1996 р. закріплено зобов'язання публічної влади у розробленні та реалізації загальних програм щодо забезпечення осіб з інвалідністю орієнтування, освіти та професійної підготовки, а також сприяти їхньому доступові до роботи та ін. [12]. А Конвенція Міжнародної організації праці (далі – МОП) від 20.06.1983 № 159 «Про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів» вимагає від держав-учасниць відповідних заходів із професійної реабілітації всіх категорій осіб з інвалідністю, а також сприяння можливостям зайнятості останніх на відкритому ринку праці [13].

Висновки. Вищевикладене свідчить про те, що останніми десятиліттями у світі вироблялися та вдосконалювалися загальнообов'язкові та рекомендаційні міжнародні стандарти діяльності публічної влади щодо реалізації та захисту прав і свобод осіб з інвалідністю.

Зроблено висновок, що основним на сьогодні з-поміж напрямів такої діяльності є такі:

- 1) забезпечення визнання в суспільстві рівності прав і свобод осіб з інвалідністю з іншими співгромадянами на державному та регіональному рівнях;
- 2) заборона дискримінації за ознаками інвалідності та впровадження відповідальності за такі дії;
- 3) створення належних соціальних, політичних, правових і економічних засад життєдіяльності осіб з інвалідністю;
- 4) залучення всіх ланок публічної адміністрації до реалізації та захисту прав і свобод осіб з інвалідністю;
- 5) активізація з боку державної влади місцевого самоврядування, недержавних установ і організацій до сприяння реалізації та захисту прав і свобод осіб з інвалідністю.

Література:

1. Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 50. – Ст. 540.
2. Кондратов Я.Ю. Приватне життя і поліція. Концептуальні підходи. Теорія та практика : [довідникове видання] / Я.Ю. Кондратов, Ю.І. Римаренко. – К. : КНТ, 2006. – 740 с.
3. Рабінович П. Міжнародні стандарти прав людини: загальні ознаки, класифікація / П. Рабінович, О. Венецька // Вісник Академії правових наук України. – 2012. – № 4. – С. 18-28.
4. Ляхівненко С.М. Міжнародні правові стандарти: до визначення поняття та видової характеристики / С.М. Ляхівненко // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – 2011. – Вип. 51. – С. 666-672.
5. Теорія держави і права. Академічний курс : [підручник] / ред. О.В. Зайчук, Н.М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 688 с.
6. Осуществление Всемирной программы действий в отношении инвалидов: общество для всех в XXI веке : Резолюция 58/132 Генеральной Ассамблеи ООН от 22.12.2003 / Офіційний веб-сайт ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.un.org/russian/>.
7. Конвенція про права інвалідів від 13.12.2006 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 17. – Ст. 799.
8. Всесвітня програма дій стосовно інвалідів від 03.12.1982 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_427.
9. Всемирная декларация об обеспечении выживания, защиты и развития детей от 30.09.1990 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_075.

10. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 // Зібрання чинних міжнародних договорів України. – К., 1990. – № 1. – С. 205.
11. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів : Резолюція 48/96 Генеральної Асамблеї ООН від 20.12.1993 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_306.
12. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03.05.1996 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 40. – Ст. 2660.
13. Конвенція МОП від 20.06.1983 № 159 «Про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_065.

Кондратенко В. М. Международные стандарты в сфере государственного обеспечения прав и свобод лиц с инвалидностью

Аннотация. В статье проведен научно-правовой анализ основных международных стандартов деятельности публичной власти по реализации и защиты прав и свобод лиц с инвалидностью. Особое внимание уделено вопросам определения направлений деятельности в указанной сфере органов государственной власти, органов местного самоуправления, других административных и общественных институтов, наделенных отдельными функциями публичной власти.

Ключевые слова: международные нормативные акты, международные стандарты, Организация Объединенных Наций, права и свободы лиц с инвалидностью, публичная власть.

Kondratenko V. International standards in public the rights and freedoms of persons with disabilities

Summary. This article presents the scientific and legal analysis of basic international standards of public authorities to implement and protect the rights and freedoms of persons with disabilities. Particular attention is paid to the definition of activities in this sphere of public authorities, local governments, and other administrative and public institutions, endowed with certain functions of public authority.

Note that public and private organizations and institutions, and local government should help the executive authorities in solving these problems by identifying needs, offering suitable management decisions and providing additional administrative, social and other essential services to people with disabilities. In addition, different enterprises are required to create proper conditions of work and life for people with special needs functional.

It is concluded that the main today among such areas are: ensuring public recognition of equal rights and freedoms of persons with disabilities with other fellow citizens at national and regional levels; prohibition of discrimination on grounds of disability and implementing responsibility for such actions; the creation of appropriate social, legal and economic principles of life of persons with disabilities; the involvement of all parts of the public administration to implement and protect the rights and freedoms of persons with disabilities; activation by the state authorities of local government, non-governmental institutions and organizations to facilitate the implementation and protection of the rights and freedoms of persons with disabilities.

Key words: international regulations, international standards, United Nations, rights and freedoms of persons with disabilities, public authorities.

УДК 341.1

ОЗЕРНЮК Г. В.,

кандидат юридичних наук, адвокат

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВИХ ПРАВОВІДНОСИН У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Анотація. Проаналізовано формування європейського страхового права; з'ясовано основні принципи дії європейського законодавства зі страхування; виявлені основні колізії правової інтеграції країн – учасниць ЄС у сфері страхування.

Ключові слова: страхові правовідносини, страхове право ЄС, міжнародно-правове регулювання.

Постановка проблеми. Розвиток міжнародних відносин та світової економіки, процеси входження та інтеграції України до системи світових господарських зв'язків зумовлюють необхідність розвитку страхового ринку з урахуванням світового досвіду та національних особливостей.

Посилення інтеграційних процесів на міжнародному і регіональному рівнях потребують створення єдиного правового поля з метою поліпшення та зміцнення економічних зв'язків та посилення інтеграційних процесів у майбутньому.

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, положення якої наголошують на зближенні сторін у різних сферах на основі спільних цінностей, у тому числі посиленні економічних і торговельних відносин з метою входження України до внутрішнього ринку Європейського Союзу, зумовлює необхідність вивчення тенденцій інтеграції правових норм країн – учасниць ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На теперішній час багато науковців, як вітчизняних, так і зарубіжних присвячують свої праці страхуванню та вивчають як економічний, так і правовий бік цієї категорії. Страховим правовідносинам присвячені праці В. Базилевича, М. Клапківа, С. Осадця, А. Поддєрьогіна, В. Райхера, Л. Рейтмана, Б. Топорніна, К. Турбіна, В. Шахова тощо.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення проблем і перспектив розвитку шляхів законодавчого врегулювання страхових правовідносин в країнах ЄС на міжнародному рівні.

Виклад основного матеріалу. Право Євросоюзу тісно взаємодіє з міжнародним правом. Органічний зв'язок між ними зумовлений тим, що

норми міжнародного права становлять основу правової системи Євросоюзу. Проте така взаємодія іноді супроводжується конфліктами, що спричинені кількома факторами.

З одного боку, інститути інтеграційного об'єднання і насамперед Суд ЄС роблять усе можливе, щоб забезпечити умови для автономного функціонування права Євросоюзу, мотивуючи це необхідністю створення єдиних правил для всіх суб'єктів, які діють на спільному ринку. З цією метою оголошується про автономію правової системи Євросоюзу щодо міжнародного права.

З іншого боку, саме право Євросоюзу являє собою складну систему юридичних норм, частина якої – це норми міжнародного права, закріплені в установчих договорах про Євросоюз, договорах про приєднання нових держав до цих об'єднань, угодах, укладених ЄС з іншими суб'єктами міжнародного права. Інша частина правової системи ЄС – це норми, закріплені в актах інститутів Євросоюзу, які суттєво відрізняються за своєю природою від актів традиційних міжнародних організацій. Це може створювати проблеми щодо відповідності положень таких актів нормам міжнародного права.

Взаємодію міжнародного права з правом Євросоюзу значною мірою визначають також такі фактори, як розподіл договірної компетенції між ЄС та державами-членами і пов'язане із цим існування двох груп міжнародних угод, які по-різному впливають на правопорядок Євросоюзу, – угод, укладених ЄС, і таких, що укладаються державами-членами з іншими суб'єктами міжнародного права. Зокрема, є сфери регулювання зовнішніх зносин, які перебувають у виключній компетенції ЄС завдяки передачі державами-членами частини своїх повноважень Союзу. В інших сферах існує спільна компетенція Співтовариства та держав-членів. Наявні також сфери, у яких ЄС має доповнюючу компетенцію. Нарешті, є сфери, у яких держави-члени самостійно здійснюють свої зовнішні повноваження, хоча наслідки таких дій з боку держав-членів теж можуть впливати на правопорядок Євросоюзу [1].

Початком інтеграційного процесу формування єдиного страхового простору на території Європи й однакового страхового законодавства стало ухвалення в березні 1957 р. у Римі договору, який закріпив принципи, визначив основи інтеграційного публічно-правового регулювання різних сфер діяльності у країнах ЄС. Римський договір став базисним актом, який дозволив сформувати право країн ЄС, складовою частиною якого є комплекс директив, які містять норми, що регулюють суспільні відносини у сфері страхування. Важливим завданням європейської економічної інтеграції є створення єдиного страхового ринку, метою якого є забезпечення свободи просування страхових послуг, капіталу та страхових брокерів, що сприятиме розвитку конкуренції та зростанню ефективності роботи страхових компаній. Однак формування спільного ринку у сфері страхування не може бути швидким. Більше того, для цього слід здолати перепони, зумовлені наявними відмінностями страхових секторів різних країн, а саме:

- нормативно-правової основи страхової діяльності та системи страхового нагляду, що зумовлені національними особливостями;
- рівень і якість пропонованих страхових продуктів;
- умови діяльності страховиків;
- рівень страхової культури населення та ін.

З урахуванням цих причин виділилися основні напрями формування єдиного страхового ринку:

- а) гармонізація страхового законодавства;
- б) забезпечення свободи діяльності страховиків у всіх країнах ЄС. Керівник і координатор цієї діяльності – Європейський комітет зі страхування, у якому представлені всі національні спілки та асоціації страховиків [2, 10].

Створення єдиного європейського страхового ринку базується на принципах, які передбачають вільну можливість створення філій усередині країн ЄС для будь-якої з країн-членів. Крім того, європейські страхові компанії мають право вільно надавати страхові послуги в межах ЄС без обов'язкового створення філії [3].

У країнах ЄС вироблено єдині норми, у т. ч. фінансово-правові, що регулюють відносини у сфері страхування, і функції державного регулювання страхової діяльності: єдиний порядок формування страхових резервних фондів; правила розміщення коштів страхових резервних фондів; процедуру ліцензування страхової діяльності, у т. ч. контроль за фінансовим станом; норматив співвідношення між активами й зобов'язаннями страхової організації (маржа платоспроможності); форми і строки надання бухгалтерської та статистичної звітності; порядок реєстрації страхових брокерів; порядок призупинення й відкликання ліцензій на право здійснення страхової діяльності; реєстр страхових організацій [4].

Будучи комплексною галуззю права, страхове право ЄС є сукупністю юридичних норм, які «ухвалені та застосовуються у зв'язку з утворенням і функціонуванням загального страхового ринку в межах європейських співтовариств і Європейського Союзу на основі та відповідно до установчих договорів і загальних принципів права».

Слід зазначити, що поняття системи права ЄС – це поняття системи європейського права, яке, у свою чергу, є сукупністю двох взаємопов'язаних правових підсистем – інтеграційного права і національного законодавства. Таким чином, норми національного права є складовою частиною (підсистема) європейського права. Дискусійним залишається питання включення норм національного страхового права держав – членів ЄС в систему страхового права ЄС. З одного боку, національні законодавства багато в чому автономні, самостійні та значною мірою відрізняються один від одного, з іншого – є досить великий обсяг одноманітно врегульованих за допомогою інтеграційного права норм.

Предметом страхового права ЄС слід вважати не тільки страхові правовідносини, але також і відносини, що складаються з приводу формування єдиного ринку страхових послуг на території ЄС.

Питання щодо методів правового регулювання права ЄС також неоднозначне.

Метою створення страхового права ЄС стало забезпечення основоположних принципів Римського договору:

- відповідно до принципу свободи установи (ст. 52 Римського договору.) Страхова компанія, яка перебуває в одній державі-члені ЄС, має право засновувати дочірню компанію або філію в іншій державі-члені ЄС;

- відповідно до принципу свободи надання послуг (ст. 59 Римського договору.) Страхова компанія, яка перебуває в одній державі – члені ЄС, має право надавати свої послуги в іншій державі – члені ЄС, не будучи заснованою у другій державі;

- принцип свободи руху капіталу (ст. 67 Римського договору) стосовно страхового права ЄС означає право страхових компаній вільно інвестувати свої кошти на території будь-якої держави – члена ЄС.

Процесу створення єдиного страхового ринку перешкоджали серйозні відмінності в національних страхових законодавствах держав – членів ЄС. В першу чергу, це пов'язано з відмінностями правових систем – романо-германської та англо-саксонської (Великобританія), де право прецеденту робить страхове законодавство в меншій мірі систематизованим. Але і в країнах континентального права відмінності в регулюванні страхових правовідносин були суттєвими.

Страхове право ЄС містить норми адміністративного, фінансового та цивільного права. І в кожній з держав – членів ЄС спостерігалися відмінності в національному страховому законодавстві у сфері регулювання адміністративно-правових (регулювання нагляду), фінансово-правових (регулювання оподаткування і формування страхових резервів) і цивільно-правових (регулювання договору страхування) відносин.

Так, найбільш суттєві відмінності стосувалися адміністративної складової страхового законодавства. Зокрема, нагляд за здійсненням страхової діяльності в різних країнах здійснювався по-різному. У Великобританії йшлося виключно про фінансовий контроль за страховими товариствами, тоді як в країнах континентальної Європи нагляд також здійснювався і за умовами страхування і за порядком формування страхових тарифів. Крім того, в різних країнах нагляд здійснювався за різними видами страхування (наприклад, у Франції – за всіма видами страхування, в Німеччині – за більшістю, а в Бельгії виключно за страхуванням життя і страхуванням від нещасного випадку на виробництві).

Що стосується регулювання фінансових правовідносин в страховому праві держав – членів ЄС, то відмінності стосувалися в першу чергу різних ставок податку на прибуток страхових організацій. Таким чином, оподаткування страхування регулюється національним законодавством держав – членів ЄС, що створює нерівні конкурентні умови здійснення страхової діяльності в різних країнах ЄС.

У сфері цивільно-правового регулювання відмінність перш за все стосувалася договорів страхування: джерела, форма і ступінь обов'язковості. Так, в країнах континентальної Європи договір страхування регулювався окремими законодавчими актами: в Німеччині це Закон про страхування 1908 року, в Великобританії – судові рішення. У Великобританії, на відміну від інших країн, письмова форма договору була обов'язковою тільки для морського страхування (Закон про морське страхування 1906 р.), а ступінь імперативності положень визначалася сторонами [5].

Висновки. Сфера страхового законодавства ЄС переживає складний етап свого розвитку: формування єдиного законодавчого простору з страхового права проходить під впливом норм національного законодавства, міжнародного права та законодавства, яке створюється саме Європейським Союзом.

Європейське страхове право містить норми національних законодавств країн – учасниць ЄС, має місце проникнення норм права ЄС до національного законодавства країн – учасниць ЄС, яке іноді неможливо виділити чи поділити.

Таким чином, джерелами страхового законодавства ЄС є: міжнародно-правові норми, законодавство країн – членів ЄС, законодавство Євро-союзу. Останнє дає можливість зробити висновок про те, що страхове право ЄС – це сукупність інтеграційного страхового права.

Література:

1. Татам А. Право Європейського Союзу : [підруч.] / А. Татам. – пер.з англ. ; ред.: В.І. Муравйов. – К. : Абрис ; Будапешт : COLPI/OSI, 1998. – 423 с. // Право Європейського союзу і міжнародне право. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.com/1228112848497/pravo/pravo_yevropeyskogo_soyuzu_mizhnarodne_pravo.
2. Лояк Ф. Єдиний страховий ринок: стан та перспективи / Ф. Лояк // IN RE. – 1999. – № 4. – С. 10.
3. Дегтяр А.О. Державне регулювання страхової діяльності у країнах ЄС / А.О. Дегтяр, Р.Г. Соболев [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nuczu.edu.ua/sciencearchive/PublicAdministration/vol1/12-18.pdf>.
4. Топорнін Б.М. Європейське право / Б.М. Топорнін. – М. : Вид-во МАУП, 1998. – С. 54–104.
5. Ищенко Н.Г. Страхование право ЕС: система, источники, основные направления развития / Н.Г. Ищенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.eurasialegal.info/index.php?option=com_content&view=article&id=4542:2015-05-28-11-51-44&catid=195:2013-02-04-08-49-35&Itemid=2.

Озернюк А. В. Международно-правовое регулирование страховых правоотношений в странах ЕС

Аннотация. Проанализировано формирование европейского страхового права; выяснены основные принципы действия европейского законодательства по страхованию; выявлены основные коллизии правовой интеграции стран – участниц ЕС в сфере страхования.

Ключевые слова: страховые правоотношения, страховое право ЕС, международно-правовое регулирование.

Ozerniuk H. International legal regulation of insurance relationships in the EU

Summary. The development of international relations and the world economy, processes of Ukraine's entry and integration into the system of international economic relations cause a necessity to develop an insurance market taking into account the world experience and national features. Strengthening of integration processes at the international and regional levels requires a creation of a single legal framework for the purpose of improvement and consolidation of integration processes in the future.

Signing of the Association Agreement between the European Union and Ukraine, which regulations lay the stress on an approximation of parties in different fields on the basis of common values, including the strengthening of economic and trade relations for the purpose of Ukraine's entry into the EU internal market, requires a research of trends of the integration of legal regulations of the EU member states.

Thus, the purpose of the article is to reveal problems and prospects of development of ways of legislative regulation of insurance legal relations in the countries of the EU at the international level. The article considers a sphere of insurance law of the EU that is going through a difficult stage of its development. The formation of the European insurance law is analysed; the basic principles of the European law on insurance are clarified; the basic conflict of legal integration of the EU member states in the field of insurance are brought out.

Key words: legal insurance, insurance law of the EU, international legal regulation.

МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО

УДК 341.231.14, 341.3

ТИТКО Е. В.,

кандидат юридичних наук, доцент

кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства

Київського університету права Національної академії наук України

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ «СІМІС» ЩОДО ПОШУКОВИХ РОБІТ БЕЗВІСТИ ЗНИКЛИХ І ЗАГИБЛИХ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: ГУМАНІТАРНИЙ ПРОЕКТ «ЕВАКУАЦІЯ 200»

Анотація. У статті проаналізовано основні аспекти та принципи права знати правду, охарактеризовано правову основу здійснення діяльності щодо пошукових робіт безвісти зниклих і загиблих в умовах збройного конфлікту, розкрито основні аспекти діяльності цивільно-військового співробітництва (СІМІС) під час реалізації гуманітарного проекту Збройних Сил України «Евакуація 200».

Ключові слова: право знати правду, пошук безвісти зниклих і загиблих, «Евакуація 200», цивільно-військове співробітництво, СІМІС.

Постановка проблеми. Україна останні два роки поспіль залишається об'єктом збройного конфлікту на сході держави. Протягом цих років виникли питання щодо пошуку загиблих, ідентифікації та повернення тіл на батьківщину для поховання. Подібне питання вже порушувалося в результаті Другої світової війни, що приводило до утворення різних волонтерських організацій та об'єднань, метою яких були саме такі задачі. Питання пошуку тіл в умовах проведення антитерористичної операції (далі – АТО) має трохи інший характер через те, що потреба в пошуку останків має проводитись в умовах збройного конфлікту, що потребує врегулювання таких питань: хто має здійснювати такі функції, яким чином можуть бути залучені волонтери

для такої роботи? Адже слід не лише забезпечити виконання такої роботи, але й захистити представників такої місії. Слід також зазначити, що трагічна практика, яка простежується на території України, ввела в звичайний побут українського народу таке поняття, як «вантаж 200».

Аналіз літературних джерел. У вітчизняній та зарубіжній літературі приділяється багато уваги засадам, принципам та загальним особливостям міжнародних правовідносин, які виникають у процесі становлення і функціонування системи міжнародного гуманітарного права, що застосовується в період збройних конфліктів, створенню та дослідженню його науково-теоретичної моделі, дослідженню механізму імплементації норм МГП у національне законодавство держав, а також розробленню практичних рекомендацій з удосконалення галузі МГП в міжнародному публічному праві, безумовно в контексті захисту прав людини.

Так, до тих, хто зробив значний внесок щодо розвитку засад становлення міжнародного захисту прав людини в період збройних конфліктів, міжнародного права збройних конфліктів, слід віднести І.Н. Арцибасова, М.О. Баймуратова, М.В. Буроменського, В.Г. Буткевича, Н.Т. Блатової, Д.Я. Гараджаєва, В. Н. Денисова, В. Дяченка, В. І. Євінтова, С.В. Ісаковича, Г.К. Дмитрієвої, В.О. Карташкіна, Ю.М. Колосова, Г.Лаутерпахта, І.І. Лукашука, Ф.Ф. Мартенса, Р.А. Мюллерсона, В.Ф. Опришка, П.М. Рабиновича, В.М. Репецького, Ю.І. Римаренка, О.Г. Румянцева, О.І. Тиунова, Г.І. Тункіна, М. Цюрупи, М.Ю. Черкеса, В.Х. Ярмаки та ін. Натомість очевидно є необхідність дослідження питання щодо правового врегулювання пошуку та ексгумації останків тіл, права рідних знати правду щодо своїх близьких, які виконували відповідні задачі та місію в умовах збройного конфлікту, яке до сьогодні не було детально досліджено.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз і характеристика правового регулювання та діяльності пошуку зниклих безвісти та померлих у зоні АТО в межах гуманітарного проекту «Евакуація 200».

Виклад основного матеріалу. Положення, що містяться в керівних ідеях, присвячених 50-й річниці ухвалення Загальної декларації прав людини та затверджених Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 51/88, ухваленою 12 грудня 1996 р., таких як «повага до гідності всіх людей – найвища мета – усі люди мають однакові універсальні права – воля, рівність, відсутність дискримінації», є не тільки ідеологічною парадигмою світового співтовариства, але й своєрідним мегатрендом світового розвитку. Ці завдання ще більш актуалізуються, набувають пріоритетності і домінантності в екстраординарних умовах, коли відбуваються дії, що являють собою загрозу миру, порушення миру чи прямий акт агресії.

У контексті дослідження цього питання слід особливо звернути увагу на захист прав людини, який полягає не лише в особистому захисті, а й у праві знати правду, а також на питання достовірності інформації, наданої родичами особи, яка загинула під час збройного конфлікту, для вшанування її пам'яті.

Як зазначено в доповіді Консультативного комітету Ради з прав людини в межах передової практики з питання про зниклих безвісти осіб від 21 лютого 2011 р., право знати правду є основою захисту, яке повинно надаватися щодо зниклих безвісти осіб; право членів сімей дізнатися правду про долю їхніх родичів, зниклих безвісти в результаті збройного конфлікту, або в разі їх загибелі про обставини та причини їх смерті, а також відповідні зобов'язання щодо проведення ефективного розслідування обставин зникнення, що закріплено як в міжнародному праві прав людини, так і в міжнародному гуманітарному праві. Не повинні застосовуватися покарання за підтримку приватних або особистих контактів із родичами або за прагнення дізнатися про долю та місцеперебування затриманого або інтернованих родичів. Це право має бути гарантовано незалежно від характеру діяння, у вчиненні якого може підозрюватися особа, включаючи кримінальні злочини або діяння, яке посягає на безпеку держави [10].

Питання регулювання пошуку зниклих безвісти і померлих осіб має своє давнє історично-правове регулювання. Таким, наприклад, документом після Другої світової війни стала Конвенція про смерть осіб, що зникли безвісти, 1950 р., ухвалена в межах Організації Об'єднаних Націй (англ. Convention on the declaration of death of missing persons, набула чинності 1952 р. [9], втратила чинність у 1972 р. після подовження строку її дії шляхом ухвалення двох Протоколів [8]). Конвенція застосовується до осіб, які були оголошені померлими, останнім місцем перебування яких була Європа, Азія та Африка і які пропали безвісти у період з 1939–1945 рр. за обставин, які дають достатні підстави припускати, що особа померла в результаті військових дій, релігійного, політичного та національного переслідування. На жаль, лише невелика кількість країн приєдналась до нього, загалом сім держав, а саме: Бельгія, Китай, Федеративна Республіка Німеччина, Гватемала, Ізраїль (не набула чинності), Італія, Пакистан [8].

Наступний документ, на який слід звернути увагу, є всім відома Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 1949 р. (набрала чинності для України 03.01.1955 р.), де в Розділі III «Смерть військовополонених» зазначено, що влада дбає про те, щоб військовополонені, які померли в полоні, були поховані гідно та, якщо це можливо, за обрядами релігії, до якої вони належали, а також про те, щоб місця поховання померлих оберігалися, були доглянуті й позначені так, щоб їх завжди можна було розшукати та знайти, тому усі дані про факти й місця поховання реєструє Служба місць поховання, створена державою, що тримає в полоні. Відповідальність за догляд за могилами та реєстрацію всіх подальших переміщень тіл покладається на державу, яка контролює цю територію, якщо вона є стороною цієї Конвенції. Ці положення стосуються також праху, який зберігається Службою місць поховання доти, доки не буде вирішено долю цих останків згідно з побажанням батьківщини військовополонених [5]. Разом із тим є Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Прото-

кол І), та від 8 червня 1977 р. (набрання чинності для України 25.07.1990 р.), у якому зазначено (Розділ ІІІ) загальний принцип, який полягає у праві сімей знати про долю своїх родичів. Також вказано, що тільки-но дозволяють обставини і найпізніше після закінчення активних воєнних дій кожна сторона, що перебуває в конфлікті, розшукує осіб, про які супротивна сторона повідомляє як про таких, що пропали безвісти. Ця супротивна сторона подає всі необхідні відомості про таких осіб з метою сприяння їх розшуку [3].

Також особливе значення, на думку автора, у контексті розуміння питання щодо осіб, які зникли безвісти, ідентифікації останків, повернення особистих речей, надання допомоги сім'ям загиблих та ін., має Доповідь Міжнародного комітету Червоного Хреста «Особи, які зникли безвісти, та їхні близькі» 2003 р., у якій зазначено: особи, які зникли безвісти – це особи, про яких близькі не мають ніяких відомостей та (або) про яких достеменно відомо, що вони зникли в результаті збройного конфлікту (міжнародного чи не міжнародного характеру) або ситуації насильства всередині країни (внутрішніх заворушень, хвилювань, а також ситуацій, що вимагають втручання виключно нейтральної та незалежної установи або посередника). Терміни «сім'я» і «близькі» повинні розумітися в найширшому сенсі слова, включаючи членів сім'ї та друзів. У докладі також зазначається, що характер ситуації, будь то збройний конфлікт або ситуація насильства всередині країни, не повинен грати вирішальної ролі у визначенні того, яким чином буде вирішуватись питання про осіб, зниклих безвісти. Визначальним фактором в цьому разі є причина зникнень, які можуть бути викликані ситуацією дезорганізованості, військовими діями, відсутністю доброї волі з боку органів державної влади або збройних угруповань, що ведуть до злочинів і порушень права. Також особлива увага звертається на те, що державні органи та збройні угруповання несуть відповідальність за належне поводження з останками і за інформацію про померлих.

Також пограбування і осквернення трупів становить злочин за міжнародним правом. Навмисна наруга над останками перед їх репатріацією, що здійснюється в межах широкомасштабної та систематичної політики, має розглядатися як злочин, скоєний з обтяжуючими обставинами. Навмисне створення перешкод або труднощів у процесі пізнання останків повинно бути покарано як за кримінальний злочин відповідно до національного законодавства держави. Також у докладі наголошувалось, що необхідно систематично збирати інформацію про поховання та померлих, а також необхідно вживати таких заходів: збирати тіла загиблих та ексгумувати непізнані останки; збирати якомога більш детальну інформацію про останки та про події, що призвели до загибелі людей; зберігати всі не передані близьким останки; інформувати сім'ї про смерть їхніх близьких, надавати їм свідоцтва про смерть (свідчення свідків, які підтверджують факт смерті), повертати їм всі особисті речі померлих і за можливості їх останки. Також окремо наголошується на низці заходів щодо рідних та членів сімей зни-

клих безвісти, які потребують специфічної допомоги. Наданням допомоги у фінансовому, психологічному та правовому плані повинні займатися відповідні органи державної влади, які безпосередньо несуть за це відповідальність, за підтримки міжнародних співтовариств держав, міжнародних, регіональних і національних урядових і неурядових організацій та МКЧХ. Будь-яка програма або діяльність, націлена на надання допомоги сім'ям, повинна бути адаптована до місцевих умов і служити цілям відновлення структури суспільства і примирення. Найбільшою турботи в такій ситуації вимагають ті сім'ї, де залишився один дорослий і безпритульні діти, яким слід приділяти особливу увагу. Діти, у яких зникли безвісти батько й мати, потребують захисту, їх необхідно возз'єднати з родичами або членами їхньої спільноти, які взяли б на себе піклування про них [4].

Якщо звернути увагу на практику України, то слід зазначити, наприклад, що відповідно до Інструкції про організацію поховання військовослужбовців, які загинули (померли) під час проходження військової служби, від 05.06.2001 р., ухваленої Наказом № 185 Міністерства оборони України, військовий комісар зобов'язаний у день отримання телеграми негайно інформувати представників місцевої державної адміністрації або органів місцевого самоврядування за місцем проживання сім'ї про загибель (смерть) військовослужбовця із зазначенням її причин; особисто (бажано в присутності лікаря) сповістити близьких родичів загиблого (померлого). Також особисті речі загиблого (померлого) військовослужбовця передаються за актом за особистим підписом одного з членів сім'ї, близьких родичів або спадкоємців загиблого (померлого) [6].

Проблема пошуку близьких, які зникли в умовах збройного конфлікту на сході України, набирає все більше обертів та актуальності, що потребує вирішення цього питання з практичної точки зору.

Так, на початку вересня 2014 р. у Збройних Силах України почали реалізовуватись заходи щодо пошуку зниклих безвісти, ексгумації та евакуації тіл загиблих військовослужбовців Збройних Сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів у межах гуманітарного проекту під назвою «Евакуація 200», яка діє з метою пошуку та евакуації тіл українських військовослужбовців ЗСУ, представників інших військових формувань та правоохоронних органів, які загинули в районі проведення антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей, у тому числі на території, що тимчасово не контролюється Збройними Силами України. Така діяльність отримала свою реалізацію відповідно до рішення міністра оборони України від 10.09.2014 р. № 13204/з, де зазначено, що завдання з пошуку, евакуації та поховання загиблих військовослужбовців покладено на Збройні Сили України; започатковано співпрацю з Всеукраїнським громадським об'єднанням «Союз «Народна пам'ять» та запроваджено роботу гуманітарного проекту Збройних Сил України «Евакуація 200».

В Україні відповідальним за організацію зазначеної діяльності є Управління цивільно-військового співробітництва Збройних Сил Украї-

ни (далі – УЦВС ЗСУ), що прямо передбачено пунктом 4 Положення про Управління цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України, затвердженого наказом Генерального штабу Збройних Сил України від 16.05.2011 р. № 90 (зі змінами).

УЦВС ЗСУ організовує, координує та здійснює пошук, ексгумацію та вивезення тіл (останків) загиблих військовослужбовців Збройних Сил України. Особливо слід звернути увагу на території, які не підконтрольні українським силам і які також потребують заходів роботи такого типу. Саме в цих умовах до складу гуманітарного проекту Збройних Сил України «Евакуація 200» залучаються громадські організації та волонтери [2]. Так, наприклад, до пошукової роботи були залучені представники Всеукраїнської громадської організації «Союз «Народна пам'ять», що мали на початку пошукових робіт у районі АТО великий досвід у подібних місіях і займалась пошуком останків солдат, які полягли на полі бою в часи Першої та Другої світових війн, яка перетворилась у гуманітарну місію «Чорний тюльпан». Така діяльність, як «Евакуація 200» або «Чорний тюльпан», інколи має назву «Солдати Чорної Армії». Представники ВГО «Союз «Народна пам'ять» залучались до складу пошукових груп для виконання завдань з пошуку, вилучення та транспортування тіл (останків) загиблих військовослужбовців з вересня 2014 року по вересень 2016 року.

Як уже зазначалося, така робота почалася з вересня 2014 р., коли всі учасники місії сподівалися на взаєморозуміння та людяність сторін у питанні евакуації загиблих і сподівалися, що ніщо не завадить налагодженому процесу. Зараз робота набула більш впорядкований та офіційний характер, як зазначено на офіційному веб-ресурсі Міністерства оборони України [2]. Так, зазначена діяльність регулюється Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2015 р. № 998-р «Про заходи з увічнення пам'яті захисників України на період до 2020 року», а саме в частині, що стосується гуманітарного проекту «Евакуація 200», підпункт 2 пункту 6 зазначає, що забезпечення проведення пошукових робіт з метою встановлення невідомих місць поховань та імен осіб, загиблих, померлих (зниклих безвісти) під час проведення антитерористичної операції, перепоховання їх останків покладається на Міноборони, МВС, МОЗ, ДСНС, СБУ (за згодою), обласні та Київську міську держадміністрації, спеціалізовані підприємства та громадські об'єднання (за згодою) [7]. До складу гуманітарного проекту «Евакуація 200», крім зазначеного контролюючого органу УЦВС ЗСУ, волонтерських формувань, залучаються пошукові групи від Національного військово-історичного музею України.

Разом із тим в УЦВС ЗСУ започатковано співробітництво та здійснюється постійна робота з представництвом Міжнародного Комітету Червоного Хреста в Україні, у межах якої проводиться комплекс заходів для підвищення рівня підготовленості залученого персоналу до виконання завдань за призначенням (круглі столи, семінари, зустрічі та тренування) [2]. Так, наприклад, пошукові групи забезпечені спеціалізованим

автомобільним транспортом. За допомогою представництва Міжнародного Комітету Червоного Хреста в Україні пошукові групи отримують відповідну підготовку, забезпечуються необхідним спеціалізованим спорядженням та літературою. МКЧХ щорічно проводить курси, семінари та лекції по всьому світу, за допомогою яких вчать захищати потерпілих і надавати їм необхідну допомогу. Найголовніше, що тематика тренінгів кожен раз оновлюється, адже підготувати людину до екстремальних умов роботи досить складно, особливо коли справа стосується життя інших людей. Такі тренінги проводяться два-три рази на рік, заняття призначені спеціально для працівників пошукових бригад, для людей, які безпосередньо працюють з людськими останками в зоні АТО, а також контактують із родичами загиблих. Волонтери гуманітарної місії «Чорний Тюльпан» вже другий рік беруть участь в тренінгах Червоного Хреста, які допомагають удосконалювати і покращувати навички пошукових робіт, заздалегідь готуючи волонтерів до різного роду ситуацій, оскільки чим більше доводиться працювати в зоні бойових дій, тим складніше з кожним разом – і фізично і морально.

Також слід зазначити, що відповідно до вищевказаного Розпорядження КМУ (пп. 3 п. 4) збір та зіставлення зразків ДНК родичів зниклих безвісти учасників антитерористичної операції та неідентифікованих останків загиблих під час проведення антитерористичної операції з їх подальшою ідентифікацією і переданням рідним покладається на МВС, МОЗ, СБУ (за згодою), обласні та Київську міську держадміністрації [7].

Особливо слід звернути увагу на безпосередній процес пошуку, ексгумації та евакуації загиблих військовослужбовців, який містить такі дії. На підставі інформації, яка надходить з координаційного центру чи надається місцевими жителями або ж волонтерами щодо поховань бійців, а також на основі інформації щодо зон бойових дій, т. зв. «гарячих точок» (ця інформація опубліковується у вигляді карт або ж у хронологічному порядку бойових дій Міністерством оборони України), представники цивільно-військового співробітництва, волонтерські гуманітарні місії, такі, наприклад, як «Чорний тюльпан», виїжджають на місця захоронень. Варто зазначити, що керівниками пошукових груп ведуться робочі щоденники, які викладаються в довільній формі, містять в собі інформацію щодо пошуків за день, карти та схеми; це є своєрідною звітністю та статистикою (неофіційною). Також слід зазначити, що цивільно-військове співробітництво має можливість провадити пошукові дії тільки на території, що контролюється правоохоронними органами України, а на територію, яка їм не підконтрольна, доступ мають лише цивільні особи, тобто представники волонтерських організацій. Зокрема, волонтери мають попередньо узгодити такі дії з протилежною стороною шляхом укладання угод, а також проходження обшуку на пропускних пунктах та отримання дозволу. Волонтерів супроводжують військовослужбовці до останнього блокпоста, який контролюється українськими військовими, зокрема ос-

новною задачею військовослужбовців у цій місії є забезпечення охорони, супроводу, а також різного роду підтримки. Надалі по нейтральній території волонтери прямують до блокпоста, де представники протилежної сторони також здійснюють супровід до місця призначення, нагляд за процесом пошуку, ексгумації тіл та забезпечують безпеку таких волонтерів. На місці захоронень здійснюється пошук, розкопка та ексгумація тіл, у цьому надають допомогу місцеві експерти-криміналісти для подальшої процедури ідентифікації та їх поверненням рідним.

Висновки. Можна зробити підсумок, що метою гуманітарного проекту «Евакуація 200» є: пошук, евакуація, ексгумація та транспортування загиблих; повернення тіл загиблих до місць остаточного поховання; сприяння в організації їх вшанування та надання можливостей сім'ям загиблих отримати відповідний соціальний захист держави. Варто також вказати, що цивільно-військове співробітництво має можливість провадити пошукові дії тільки на території, що контролюється правоохоронними органами України, а на територію, яка їм не підконтрольна, доступ мають лише цивільні особи, тобто представники волонтерських організацій. Зокрема, волонтери мають попередньо узгодити такі дії з протилежною стороною шляхом укладання угод, а також проходження обшуку на пропускових пунктах та отримання дозволу.

Література:

1. Відомості офіційного веб-ресурсу Міністерства оборони України (Місія «Евакуація 200») [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mil.gov.ua/news/2015/03/22/misiya-evakuacziya-200--/>.
2. Відомості офіційного веб-ресурсу Управління цивільно-військового співробітництва Збройних Сил України (відділ пошукової роботи) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://cimis.com.ua/poisk>.
3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_199.
4. Доповідь Міжнародного комітету Червоного Хреста «Особи, які зникли безвісти, та їх близькі», 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.icrc.org/rus/assets/files/other/the_missing_doc_of_reference.pdf.
5. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими, 1949 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_153.
6. Наказ Міністерства оборони України «Про затвердження Інструкції про організацію поховання військовослужбовців, які загинули (померли) під час проходження військової служби» від 05.06.2001 р. № 185 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0524-01>.
7. Розпорядження Кабінет Міністрів України «Про заходи з увічнення пам'яті захисників України на період до 2020 року» від 23.09.2015 р. № 998-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/998-2015-%D1%80/print1427727093623955#n11>.

8. Chapter XV Declaration of death of missing persons [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://treaties.un.org/doc/Publication/MTDSG/Volume%20II/Chapter%20XV/XV-1.en.pdf>.
9. Convention on the declaration of death of missing persons, 1950 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://treaties.un.org/doc/Treaties/1952/01/19520124%2008-49%20AM/Ch_XV_1p.pdf.
10. Report by the Human Rights Council Advisory Committee on best practices in the matter of missing persons A/HRC/16/70, 2011 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.refworld.org/docid/4d8b43002.html>.

Титко Э. В. Правовое регулирование и практические аспекты деятельности «CIMIC» по поисковым работам без вести пропавших и погибших в условиях вооруженного конфликта: гуманитарный проект «Эвакуация 200»

Аннотация. В статье проанализированы основные аспекты и принципы права знать правду; дана характеристика правовой основы осуществления деятельности по поисковым работам без вести пропавших и погибших в условиях вооруженного конфликта; раскрыты основные аспекты деятельности гражданско-военного сотрудничества (CIMIC) при реализации гуманитарного проекта Вооруженных Сил Украины «Эвакуация 200».

Ключевые слова: право знать правду, поиск без вести пропавших и погибших, «Эвакуация 200», гражданско-военное сотрудничество, CIMIC.

Titko E. Legal regulation and practical aspects of CIMIC activity by search works missing persons and dead in situations of armed conflict: humanitarian project “Evacuation 200”

Summary. The article deals the problem of searching works missing persons and dead, identification of persons and bodies return to home from the ATO zone in the East of Ukraine for burial.

The analysis of basic aspects and principles of the right to know the truth concerning the same issue authenticity of information relatives of the person who died during an armed conflict to honor his memory.

The right to know the truth is the foundation of protection to be provided by the missing persons and their families; the right of family members to know the truth about the fate of their relatives missing as a result of armed conflict or, in the event of death, the circumstances and causes of death, and the corresponding obligation to conduct an effective investigation into the disappearance, which stipulated in international law as human rights and international humanitarian law.

Shown the main aspects of civil-military cooperation (CIMIC) during the implementation of the humanitarian project of the Armed Forces of Ukraine “Evacuation 200” to search for and evacuate the bodies of Ukrainian troops Armed Forces, representatives of other military units and law enforcement officers who died in the ATO zone of Donetsk and Lugansk regions, including in the territory temporarily does not control by the Armed Forces of Ukraine.

Key words: right to know true, search of missing persons and the dead, “Evacuation 200”, civil-military cooperation, CIMIC.

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

УДК 341.121:616-036.22

КЛИМЕНКО К. П.,
магістр права

ПОТЕНЦІАЛ ОРГАНІЗАЦІЇ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ЛІГИ НАЦІЙ У СФЕРІ БОРОТЬБИ З ІНФЕКЦІЙНИМИ ЗАХВОРЮВАННЯМИ

Анотація. Дослідження ставить за мету розгляд питання щодо ролі Організації охорони здоров'я Ліги Націй у справі боротьби з інфекційними захворюваннями. Її створення в період після Першої світової війни ознаменувало початок нової ери міжнародної співпраці в області боротьби з інфекційними хворобами. Унаслідок серії спустошливих епідемій холери й висипного тифу, які поширилися по всій Східній Європі та привели до скорочення населення у той час, в Женеві в 1921 р. був створений Комітет з охорони здоров'я Ліги Націй. Конституція Організації охорони здоров'я була ухвалена у вересні 1923 р. Протягом наступних двох десятиліть до компетенції організації входило створення Комісії з сонної хвороби, Комісії з малярії та розгляд питань зі стандартизації біологічних препаратів, житла, фізичної культури, висипного тифу, прокази та сільської гігієни тощо. Держави, які не були членами Ліги, такі як Німеччина, США і Радянський Союз, також взяли участь в роботі Організації охорони здоров'я. В ООЗЛН функціонували консультативний комітет і секретаріат, забезпечений медичним відділом постійного секретаріату. На медичній конференції, організованій Лігою у Варшаві в 1922 р., були розроблені плани боротьби з поширенням інфекційної хвороби в Африці, Близькому Сході, Далекому Сході і Радянському Союзу. Стандартизація вакцинацій для таких хвороб, як дифтерія, правець і туберкульоз, підтримувалася за допомогою формування і підтримки установ у Сінгапурі (Східне бюро епідеміологічної інформації), Копенгагені (Державний інститут сироватки) і Лондоні (Національний інститут медичних досліджень). Коли виникли проблеми у сфері охорони здоров'я, Організація охорони здоров'я сформулила зв'язок між урядами. Вона також забезпечила технічну експертизу й підтримку, яких потребували держави. Міжнародні питання охорони здоров'я залишалися на порядку денному Ліги до 1939 р. Остання конференція Організації охорони здоров'я була проведена в Парижі в 1938 р. ОЗЛН була одним із попередників Всесірної Організації Охорони Здоров'я, заснованої у 1946 р.

Ключові слова: Організація охорони здоров'я Ліги Націй, міжнародне право, міжнародна співпраця, епідемія, Комісія з малярії, Комісія з сонної хвороби, Тимчасовий Комітет з охорони здоров'я, Епідеміологічна комісія Ліги Націй, Східне бюро епідеміологічної інформації, епідеміологічна розвідка.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження обумовлена складною епідеміологічною обстановкою, що спостерігається сьогодні у світі. Вірус Зіка, віруси типу А (H1N1 і H3N2) і типу В обертають представників громадськості до проблеми санітарного нагляду. Історично склалося, що держави проводять скоординовану роботу по профілактиці поширення інфекційних захворювань на своїх територіях. Майже сто років тому схожими питаннями були зайняті лідери європейських країн. Це дало поштовх для створення Організації охорони здоров'я. Розгляд такої ретроспективи може дати змогу для розробки подальших теоретичних та практичних моделей зупинки важких епідемічних захворювань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історіографія даної проблематики представлена роботами переважно зарубіжних авторів. Необхідно виділити дослідження І. Бороуї [1; 2], П. Лекейссе [3], Дж.Л. Барона [4], Н.М. Гудмана [5], П. Вендлінга [6], Б. Рейналда [7], М. Хоусдена [8], А. Кліффа и М. Смолмена Рейнора [9], Д.П. Фідлера [10], П.А. Силі [11], В.С. Михайлова [12], а серед вітчизняних це Н.В. Хендель [13] та ін.

Дослідження ставить за мету розгляд питання щодо ролі Організації охорони здоров'я Ліги Націй у справі боротьби з інфекційними захворюваннями.

Виклад основного матеріалу дослідження. Організація охорони здоров'я Ліги Націй (далі – ООЗЛН) – технічний орган, створений в 1920 р. для вирішення міжнародних проблем охорони здоров'я, був одним із прикладів експерименту в міжнародних відносинах, покликаних до життя новим етапом їхнього загальносвітового розвитку. Як відомо, лідери організації створили міжнародну систему з контролю за епідеміями, яка не тільки об'єднала всіх на боротьбу із заразливими хворобами, але також отримала політичну підтримку для розвитку міжнародної суспільної охорони здоров'я, яка заслуговує стільки ж уваги, скільки й питання безпеки держави або економічні інтереси.

Керівництво організації охорони здоров'я удосконалило успіхи міжнародної системи контролю над епідеміями, розвинені в середині XIX – початку XX ст. Одночасно із цим було розширено попередні дії застосуванням нових технологій і практикою збору інформації, щоб управляти ендемічними і неінфекційними захворюваннями на відстані. Експерти організації вийшли за рамки старих бактеріологічних прикладів, щоб затвердити соціально-екологічну парадигму охорони здоров'я, яка визнає, що соціальне і фізичне середовище є більш вирішальним чинником благополуччя і хвороб людини, ніж походження або спадковість [11, с. 3].

У грудні 1920 р. резолюція про створення організації охорони здоров'я в рамках Ліги Націй (далі – ЛН) була схвалена її Асамблеєю. В березні 1921 р. Рада Ліги створила Тимчасовий Комітет з охорони здоров'я [6, с. 58].

Сполучені Штати, проте несподівано ускладнили справу. Попри те, що вони на початку брали участь у плануванні нової організації охорони

здоров'я, тепер наклали вето на цей проект. Відмовившись приєднатися до Ліги Націй, США також відповіли відмовою на рішення про приєднання Міжнародного бюро суспільної гігієни (далі – МБСГ) до ЛН [6, с. 58].

Проте Тимчасовий Комітет з охорони здоров'я на чолі з Леоном Бернардом, професором клінічного туберкульозу і Генеральним секретарем Міжнародного союзу по боротьбі з туберкульозом, за підтримки державного діяча Франції Леона Буржуа рекомендував створення організації охорони здоров'я. Поряд із цим були зроблені подальші кроки для отримання представництва МБСГ, що правда, у якості «дорадчого органу» [6, р. 58–59].

На основі цієї рекомендації Рада Ліги в червні 1921 р. сформувала Тимчасовий комітет з охорони здоров'я, який провів шість сесій і був замінений в 1924 р. на Новий Комітет з охорони здоров'я, перетворений в період 1935–1937 рр. Він, у свою чергу, провів тридцять одну сесію. Крім нерегулярних учасників, між 1921 і 1939 рр. в Комітеті працювали п'ятдесят дев'ять фахівців з охорони здоров'я, запрошених зі всього світу.

Разом із тим керівним центром організації був її секретаріат, очолюваний начальником медичної служби, керівником середньої ланки Ліги Націй, який також служив секретарем Комітету з охорони здоров'я. З жовтня 1921 р. до лютого 1939 р. цю посаду займав Людвіг Вітольд Райхман, блискучий, хоча незговірливий, польський бактеріолог, що користувався великою пошаною за його кваліфікацію, енергійність й уяву. Його концепція соціальної медицини, що служила на благо людства, містила високі устремління системи суспільної охорони здоров'я і відповідала цілям адміністрації охорони здоров'я і експертів з Комітету охорони здоров'я [6, с. 59].

Оскільки рання діяльність Організації охорони здоров'я Ліги Націй була направлена на надзвичайні ситуації в Східній Європі, то з 1922 р. служба епідеміологічної розвідки продовжує збирати та публікувати дані, які передбачали усесвітній огляд епідемічних захворювань, що мають міжнародне значення. Відносна поширеність таких захворювань в Азії підштовхнула до створення Східного бюро ООЗЛН. Його метою було здійснення епідеміологічного контролю у Східній Азії.

Слід вказати, що Рада Ліги Націй ухвалила рішення про створення Східного Бюро на своїй нараді в червні 1924 р. Однак основні кроки з формування його діяльності було зроблено на початку 1925 р. у Сінгапурі. Фінансову підтримку цьому заходу надав Фонд Рокфеллера [14, с. 187–188].

Під початковим керівництвом Гілберта Е. Брука Східне Бюро представляє приклад раннього використання новітніх на той час безпроводних комунікацій в міжнародній співпраці в галузі охорони здоров'я і санітарно-епідеміологічному нагляді [9, с. 43]. Сфера діяльності бюро була визначена на першому засіданні Консультативної ради Східного Бюро в Сінгапурі. Було встановлено такі основні завдання Бюро: збирати інформацію про розповсюдження епідемічних захворювань в портах в районі від Кейптауна до Владивостока і Александрії, включаючи Австралію; також отримувати розвідувальну інформацію про «заражені» кораблі, класифікувати інфор-

мацію і наново телеграфувати те ж саме у вигляді щотижневого бюлетеня, підтвердженого згодом поштою за допомогою тижневого окремого випуску, який містив також додаткову інформацію щодо стану охорони здоров'я в різних районах краю [9, с. 43].

Сфера епідеміологічного нагляду Бюро зрідка згадується в офіційних виданнях, таких як «Східна Арена». Значна контрольована територія містила порти на східному побережжі Африки, південно-східне побережжя Азії й Австралії. З адміністративною метою ця площа була поділена на чотири географічні групи: західна група (східне побережжя Африки і Азіатське побережжя від Єгипту до Бірми); центральна група (Малайї, голландська Ост-Індія, Борнео і Філіппінські острови); східна група (азіатське побережжя від Сіаму до Сибіру, зокрема й Японія) і південна група (Австралія, Нова Зеландія, французька Нова Каледонія, Фіджі і Голландію).

Здоровий глузд у цьому чотирикратному поділі був у тому, що морські комунікації усередині кожної групи були здебільшого автономними, зі з'єднанням між групами, що знаходилися головним чином в зацікавлених крупних портах. Починаючи з орієнтовного переліку 35 «важливих портів», які часто відвідували іноземні торгові кораблі, кількість портів, що перебували в регулярному телеграфному зв'язку з Бюро швидко зростало: до 66 у 1926 р., 135 у 1931 р. і 147 у 1938 р. [9, с. 43, 45].

Служба санітарно-епідеміологічної розвідки. На першому засіданні Комітету з охорони здоров'я Ліги Націй, що відбулося в серпні 1921 р., розглядалося питання про організацію заходів і засобів для швидшого обміну епідеміологічною інформацією. На цій і подальших зустрічах було підкреслено, що робота з епідеміологічною інформацією вимагає негайного реагування і що найбільш важлива і невідкладна робота в цій галузі повинна бути пов'язана з наданням епідеміологічних даних щодо інфекційних захворювань в Східній Європі загалом і в Росії зокрема.

Необхідність збору епідеміологічних відомостей була продемонстрована в ході роботи Епідеміологічної комісії Ліги Націй, яка була створена для зупинки безперервних спалахів висипного тифу в Польщі, Радянській Росії та Україні, Латвії та Греції. У відповідь на це Служба санітарно-епідеміологічної розвідки заснувала в Женеві Відділ охорони здоров'я і почала готувати доповіді про санітарно-епідеміологічну ситуацію в Східній Європі у 1921 р. Ці доповіді були вперше опубліковані в 1922 р. і поступово збільшилися за своєю географією, включаючи не тільки Східну Європу, але й Центральну Європу та всі європейські країни. Подробиці доповідей містили серію епідеміологічної розвідки і – паралельно – інші статистичні дані з інших відділів охорони здоров'я (Щотижневий епідеміологічний вісник, Щомісячний епідеміологічний вісник) [9, с. 43].

Епідеміологічна розвідка (Е. Р.). Серія епідеміологічної розвідки – це головна публікація результатів епідеміологічного спостереження, що містить як дані, так і статті. Так, перший випуск звернув увагу на розповсюдження

епідемій і епідеміологічну ситуацію в Східній Європі в 1921 р., а в Росії, Румунії, сербсько-хорватсько-словенській державі та Греції – в 1922 р.

Серія епідеміологічної розвідки була перейменована в 1923 р. в «Щорічний епідеміологічний звіт і скоректовану статистику захворювань», і виходила щорічно до випуску 1938 р. включно (видана в 1941 р.). Найменування документа вказує на особливе значення захворювань, що підлягають обов'язковій реєстрації. Опубліковані дані містили випадки смерті від тридцяти одного інфекційного захворювання, демографічну статистику різних держав і таблицю, що показує причини смертності населення для окремо узятих країн. Ця таблиця оновлювалася щороку і показувала тенденції змін. Незабаром після цього серія використовувала фіксований табличний формат даних про інфекційні захворювання і статистику природного руху населення (щомісячно в 1932 р., двічі в місяць між 1932 і 1937 рр. і щомісячно знову з 1937 по 1938 рр.).

Епідеміологічний звіт (видавався щомісячно до кінця 1931 р., двічі в місяць між 1932 і 1936 рр., і щомісячно знову з січня 1937 р.) містить офіційну статистику випадків захворювання і смертності від наступних хвороб: а) чума, холера, жовта лихоманка, віспа і висипний тиф; черевний тиф і б) грип, гострий поліомієліт, дифтерія, скарлатина і епідемічний цереброспінальний менінгіт [15, с. 390].

Відзначимо також, що в період між двома світовими війнами масштаб і обхват публікацій розширився до регулярних зведень із захворювань і смертності зі всього світу [9, с. 43].

Епідеміологічна інформація доходила до Бюро за допомогою трьох каналів:

а) негайне повідомлення телеграмою. Всі країни повинні були надавати негайну телеграфну доповідь Бюро про першу появу холери, чуми, віспи, жовтої лихоманки або незвичайне розповсюдження смертності від будь-якого іншого захворювання в порту, що відвідувався іноземними торговими кораблями (позначені як «важливі порти»). На основі отриманої епідеміологічної інформації Бюро визначало, які країни були в безпосередньому контакті з інфікованими портами, і відправляло телеграмою зведення про ситуацію, що склалася, до їхнього керівництва [9, с. 45];

б) щотижневе повідомлення телеграмою. Всі країни повинні були надавати щотижневу телеграму, яка доходила до Бюро ні пізніше, ніж в середу (полудень), тим самим підводячи підсумки епідеміологічної ситуації у «важливих портах» та інших територіях в семиденний період до попередньої суботи (півночі). Така інформація містила загальні показники смертності у «важливих портах» від холери, чуми, жовтої лихоманки, а також випадки захворювання лихоманкою (де це можливо), випадки інфікування чумою щурів. Крім цього, на всіх територіях аналізувалися подробиці незвичайних епідемій [9, с. 45];

в) лист з першої доступної пошти. Щотижнева телеграма мала бути підтверджена листом, відправленим до Бюро з першої доступної пошти,

який містив додаткову інформацію про епідеміологічну ситуацію в портах і на інших територіях [9, с. 45].

Як вимагали того надзвичайні обставини, інформація, зібрана Бюро, розсилалася у вигляді телеграми зацікавленим країнам і в робочому порядку у формі Щотижневого бюлетеня, а також всім країнам в «Східній Арені» й Організації охорони здоров'я Ліги Націй в Женеві. Отримана таким чином інформація повинна була використовуватися керівництвом країн для ухвалення рішень про те, як запобігти занесенню даного захворювання морем, а в пізніші роки – і повітрям. На додаток до цих, початково встановлених функцій Міжнародна санітарна Конвенція 1926 р. наклала на Східне Бюро додаткову роль регіонального комітету Міжнародного бюро суспільної гігієни. Конвенція набула чинності в 1928 р., і після того Бюро також виконувало роль інформаційного агентства Паризького бюро на Далекому Сході [9, с. 45–46].

Тим самим рання робота Організації охорони здоров'я Ліги Націй почала нову сторінку в епідеміологічній розвідці. Це було також пов'язано зі створенням Комісії з малярії (1923 р.), Комісії з раку (1928–1930 рр.), Комісії з сибірської виразки (1925–1929 рр.) та інших технічних комісій [14, с. 187–188].

До того ж ООЗЛН створила свою підкомісію, що іменується Комісія з малярії, щоб займатися збільшеною кількістю випадків малярії у військовий час в багатьох європейських країнах. Членам комісії з малярії було поставлено завдання досліджувати заходи по боротьбі з даним захворюванням в державах-учасниках і підготувати рекомендації щодо найбільш ефективної стратегії боротьби з хворобою [16, с. 126–127]. Але реальна мета комісії полягала в тому, щоб вирішити наукову суперечку між прихильниками боротьби з переносниками інфекції і тими, хто віддавав перевагу концентруватися на господарі паразитуючого організму і малярійному плазмодії.

Перша доповідь комісії, випущена в 1924 р., підкреслила необхідність захистити населення через поєднання лікування з хініном і поліпшень житлових умов, освіти, харчування і сільського господарства [16, с. 127]. Друга загальна доповідь комісії, що присвячена принципам і заходам протималярійних заходів в Європі, підтвердила попередній висновок щодо використання хініну і важливості загального підйому соціальних умов.

Забезпечення останнього було набагато важливіше щодо заходів боротьби з переносниками інфекції. Як стверджували члени комісії, діяльність по боротьбі з переносниками призвела до перебільшених очікувань, розчарування і повної відмови від роботи.

Проте в будь-якому разі діяльність Комісії стала важливим прикладом розвитку міжнародної співпраці. Діалог між Організацією охорони здоров'я Ліги Націй і СРСР став новим етапом розвитку відносин між ними. Радянський Союз, як будь-яка інша країна, був об'єктом спостереження за розповсюдженням малярії, не тільки як погрози для решти Європи.

Обидві сторони домовилися про припинення договору 1922 р., укладеного в м. Санта-Маргарита, який заснував Міжнародну комісію з охорони здоров'я, що дозволило Організації охорони здоров'я Ліги Націй і СРСР разом вести співпрацю по контролю тифу, тоді як СРСР відмовився визнати законність Ліги. Візит комісії з малярії до Росії пройшов відносно гладко. Райхман й інші члени групи Організації охорони здоров'я Ліги Націй, за винятком представника Болгарії, отримали дипломатичні візи, хоча і з деякою затримкою.

Слід також зазначити, що вони приїхали в країну, в якій робилися мінімальні заходи для боротьби з малярією [11, р. 173]. Крім того, гідротехнічні роботи не представлялися можливими в області, яка була таких великих розмірів. Хініну не вистачало. В ході поїздки по Поволжю довжиною в 1500 км експерти оглянули 24 малярійних станції, більшість з яких тільки починала працювати. На цих станціях співробітники суспільної охорони здоров'я змогли дослідити кров людей, підозрюваних в інфікуванні малярією, ознайомитися із зареєстрованими випадками, подивитися схеми лікування амбулаторних хворих, вивчити населення на наявність ознак інфекції, місця розмноження, житло для зимуючих комарів, розповсюдити хінін, і провести деяке медичне навчання [11, с. 174].

Комісія опублікувала доповідь про свої висновки, які були попередніми і спірними. У висновках, наразі, вказувалося, що міста, як правило, були здоровими, тоді як у сільських будинках було темно, задушливо, що надавало ідеальні умови для москітів. Хоча в доповіді малярія однозначно іменується соціальним захворюванням, у якості найбільш важливого анти-малярійного заходу було рекомендовано використання хініну, тим самим об'єднуючи соціальний і бактеріологічний аспекти хвороби [11, р. 174].

З метою подальшого продовження дослідження ролі Організації охорони здоров'я Ліги Націй у справу боротьби з епідеміями, звернемося до діяльності ще однієї комісії, створеної спеціально для гарантування санітарно-епідеміологічної безпеки в країнах Африки.

Перші дослідження стану охорони здоров'я на території цього континенту Комітетом охорони здоров'я Ліги Націй були проведені Комісією з тропічних захворювань, яка головним чином звернула увагу на сонну хворобу, хоча також обговорювалася й малярія [11, с. 186].

У листопаді 1922 р. в Лондоні відбулася перша нарада групи, з якої надалі була утворена Комісія з сонної хвороби. Декілька міжнародних експертів з тропічної медицини, Ендрю Балфор, Е. Ван Кампенхаут, Густав Мартін і А. Дж. Багшо зустрілися для обговорення і збору даних про контроль за захворюваннями в колоніальних районах [11, с. 186].

У свою чергу, Комітет охорони здоров'я ЛН ухвалив рішення про те, що вживання заходів щодо туберкульозу було порівняно не важливим в Африці, або принаймні не виключно важливим для охорони здоров'я африканських країн. Тому, Комісія з туберкульозу узяла на себе роботу Ліги щодо туберкульозу в Африці та Комісія з африканських хвороб змінила

свою назву на Комісію із сонної хвороби. Остання з них мала незвичайний характер. Тоді як більшість комісій розглядали проблеми, які мали широкий ареал, її діяльність була виключно обмежена природою сонної хвороби, що викликана трипаносомами, паразитами, що живуть в крові, і передавалася від укусів мухи цеце [11, с. 187].

Попри важливість екологічного контролю над захворюванням, багато держав наполегливо продовжували підтримувати бактеріологічні заходи контролю. Звичайним явищем були карантин і паспорти здоров'я. З концентрацією на медичній допомозі та лікуванні екологічні заходи були невід'ємною частиною програми нагляду й контролю. Британці, зокрема, прагнули управляти навколишнім середовищем – переміщали жителів сіл, вирубували ліси, спалювали їх для того, щоб стежити за сонною хворобою, тоді як португальці, німці і бельгійці були зосереджені більше на медикаментозному лікуванні й намагалися розробити єдиний препарат, який міг би як запобігти, так і лікувати хворобу [11, с. 188].

Виходячи з результатів наради групи, стає очевидним, що збір інформації про заходи контролю за сонною хворобою на колоніальних територіях виявився важким завданням [11, с. 189].

Доповідь Комітету ілюструє серйозність даної хвороби. Члени Комісії рекомендували проведення періодичних конференцій, контроль за переміщенням населення, особливо на кордонах і збільшення кількості медичного персоналу. Вони наполягали на використанні терапевтичної моделі боротьби з хворобою й встановленні карантинів. Попри міжнародні зусилля, які започаткував комітет з тропічних хвороб, були надані рекомендації про те, що робота по контролю за сонною хворобою і туберкульозом повинна здійснюватися національними урядами [11, с. 190].

Кращі заходи щодо сонної хвороби були виконані німцем Ф.Х. Кляйне. Райхман навіть хотів призначити його головою Комісії, попри напружені відносини між Лігою і Німеччиною. Проте вибір було зроблено на користь американця [11, с. 191–192].

З 19 по 22 травня 1925 р. в Лондоні відбулася наступна зустріч. Конференція ґрунтувалася на роботі, виконаній на двох міжнародних конференціях, що відбулися в 1907 і 1908 рр. На зустрічі були присутні представники з Англії, Франції, Бельгії, Іспанії й Італії. Учасники займалися розглядом питання про те, який з двох методів контролю за захворюванням є найкращим – діяльність міжнародної виїзної групи, або робота у наявних лабораторіях. Учасники засідання також були зацікавлені наступною проблемою: активність міжнародної експедиції покращуватиме чи гальмуватиме національну роботу з боротьби із сонною хворобою. Провівши дискусії і вислухавши різні аргументи, конференція ухвалила рішення про створення міжнародної експедиції для виконання роботи, по суті, рекомендованою Комітетом експертів [11, с. 193].

Ця експедиція розпочала свою роботу в кінці 1925 р. Організація охорони здоров'я Ліги Націй звернулася з клопотанням до Міністерства ко-

лоній в Англії для отримання дозволу на роботу безпосередньо з урядами африканських країн [11, с. 194].

У 1928 р. Організація охорони здоров'я Ліги Націй скликала другу Міжнародну конференцію з сонної хвороби з метою обговорення підсумків першої роботи Комісії з вищезгаданого захворювання. Делегати обговорили технічні питання, починаючи від розробки стратегій по боротьбі з цією хворобою і закінчуючи пошуком тварин – носіїв збудника інфекції в природі. Мали місце розбіжності щодо способу профілактики розповсюдження захворювання – шляхом розчищення земель, встановлення карантину або переселення людей із заражених районів.

Незважаючи на виконану роботу, Конференції не вдалося ні розробити конкретні плани, ні підготувати Конвенцію про боротьбу з сонною хворобою. Хоча бельгійці склали проект санітарної конвенції, присутні прийшли до висновку, що умови на місцях були ще дуже різноманітні, щоб укласти одну єдину Панафриканську угоду [11, с. 195 – 196].

У 1927 і 1928 рр. Комісія експертів в Африці розпалася через припинення фінансування її діяльності. При цьому вважається, що вона добила певного прогресу в розумінні причин і контролі над сонною хворобою [11, с. 196], а адміністративна робота Комісії була менш успішною, чим її наукові заходи [11, с. 198].

Хоча третя міжнародна конференція з сонної хвороби не відбулася, Ліга і її учасники-уряди й надалі не втратили інтерес до захворювання. Так, наприклад, після другої Конференції і закінчення роботи міжнародної експедиції, Організація охорони здоров'я продовжувала збирати звіти від місцевих урядів, які продемонстрували, що вони займалися пошуком різних стратегій по запобіганню сонній хворобі [11, с. 198].

Повертаючись до розгляду організаційної структури ООЗЛН, слід вказати, що до 1933 р. її штат налічував всього 53 співробітники. Раптовий початок війни у 1939 р. привів роботу організації до фактичного застою. Персонал продовжував публікувати основні публікації, такі як Щотижневий епідеміологічний вісник, і займався запитами про надання інформації за умови наявності ресурсів. У травні 1944 р. штат епідеміологів був переміщений в США, щоб сформувати науково-дослідну групу, яка пізніше стала Службою санітарно-епідеміологічної розвідки Адміністрації допомоги і відновлення Об'єднаних Націй (АДВОН). З формальним розпуском Ліги Націй в 1945 р., всю відповідальність Організації охорони здоров'я взяли на себе АДВОН, Тимчасова комісія, і нарешті Всесвітня Організація Охорони Здоров'я (ВООЗ) [14, с. 187 – 188].

Основний внесок ООЗЛН в справу боротьби з інфекційними захворюваннями може бути резюмований таким чином:

а) забезпечила створення усесвітнього центру збору, обробки і розповсюдження інформації, який підняв на новий рівень цінності суспільної охорони здоров'я, медичних установ; стимулювала розвиток медичної практики, сприяла науковим відкриттям і розширила межі профілактич-

ної медицини; регулювала міжнародні експертні комітети, технічні комісії і спеціалізовані конференції, займалася вивченням певних захворювань і численних аспектів біомедицини і органів управління охороною здоров'я, проводила дослідження і забезпечувала освіту;

б) створила службу епідеміологічної розвідки і статистики охорони здоров'я в Женеві, збрала дані про захворювання, не охоплені Міжнародними санітарними конвенціями, заснувала Східне бюро в Сінгапурі для удосконалення збору і розповсюдження регіональних даних, і розробила систему передачі звітів по епідемічним захворюванням по телеграфу і радіо;

в) заснувала міжнародну епідеміологічну базу даних, необхідну для систематичної роботи установ суспільної охорони здоров'я. Для цього необхідно було розробити і прийняти в штат державних службовців, підготувати стандартну номенклатуру; ввести єдині методи надання інформації й стандартизації звітів, що відправлялися до Женеви. З часом ця база даних охоплювала практично весь світ і почала публікувати дані, які слугували адміністративним і дослідницьким цілям. Ця база даних була успадкована після Другої світової війни ВООЗ, яка продовжує її удосконалювати;

г) провела обмін медичним персоналом й розповсюдила сучасну практику від передових до менш передових органів управління охороною здоров'я. Ці обміни виявили типові проблеми, спостережувані в різних країнах і завдання, що вимагали тривалого розгляду. Вони створили нові і підсилили існуючі зв'язки серед працівників охорони здоров'я і сприяли міжнародній співпраці, яка не існувала за межами елітних кіл до 1920-х рр. ООЗЛН схожим способом допомогла створити й стимулювати взаємне спілкування серед шкіл суспільної охорони здоров'я [6, с. 59 – 60];

д) через лабораторну програму створила міжнародні стандарти для численних біологічних засобів, включаючи антитоксини; сироватку; вакцини; гормони й вітаміни. Під керівництвом Торвалда Медсена і видатного британського фармаколога, сера Генрі Дейла, ця діяльність зацікавила установи з випробування й оцінки біологічних продуктів у всьому світі. Багато стандартів було сформовано в міжнародній конвенції, підписаній в 1935 р. До кінця 1930-х рр. за рахунок Ліги типові зразки надавалися національним центрам в багатьох державах;

е) розширила межі соціальної медицини дослідженнями суспільного й навколишнього середовища, що стосується здоров'я людини. Серед них були дослідження харчування, фізичного виховання, чистоти молока й водопостачання, житла, сільської гігієни та медичного страхування. Інтерес до сільської гігієни був розширений до питань «сільського життя» і призвів в 1930-х рр. до декількох загальноєвропейських конференцій, Далекосхідної конференції і планування подібних конференцій в Латинській Америці й Африці;

ж) надала технічну допомогу урядам, що потребували зовнішньої допомоги для стримання епідемій, керувала обстеженнями стану здоров'я, оцінювала якість медичного обслуговування, консультувала з питань санітарії

портів і систем каналізації, займалася підготовкою кадрів і реорганізовувала систему управління охороною здоров'я. Серед суб'єктів, яким була надана технічна допомога, слід назвати країни на Балканах, Центральної Європи і Латинської Америки, а також Китай, Ірак, Ліберію й Персію [6, с. 59–60].

Література:

1. Iris Borowy. Coming to terms with World Health: The League of Nations Health Organisation 1921 – 1946. – Frankfurt am Main: Peter Lang GmbH, 2009. – 510 p.
2. Iris Borowy. The League of Nations Health Organization: from European to global health concerns? / Iris Borowy // International and Local Approaches to Health and Health Care / Astri Andresen, William H. Hubbard, Teemu Ryymin (eds.). – Novus Press: Oslo. – 2010. – P. 11 – 29.
3. Lacaille P. L'hygiene Internationale et la Societe des Nations / P. Lacaille. – Paris, 1926.
4. Josep L. Barona. The Rockefeller Foundation and the League of Nations: Cooperation in International Health / Josep L. Barona. / Official website of The Rockefeller Archive Center. <http://rockarch.org/publications/resrep/barona.pdf>.
5. Neville M. Goodman. International Health Organizations and Their Work / M. Neville. – Churchill Livingstone, 1971. – 408 p.
6. Paul Weindling. International Health Organisations and Movements, 1918–1939. – Cambridge : Cambridge University Press, 1995. – 356 p.
7. Bob Reinalda. Routledge History of International Organizations: From 1815 to the Present. – Routledge: New York, 2009. – 880 p.
8. Martyn Housden. The League of Nations and the organization of peace. – Abingdon / New York : Routledge, 2014. – 200 p.
9. Cliff A. Oxford Textbook of Infectious Disease Control: A Geographical Analysis from Medieval Quarantine to Global Eradication / Andrew Cliff, Matthew Smallman-Raynor. – Oxford: Oxford University Press, 2013. – 193 p.
10. Fidler D. P. International law and infectious diseases / D. P. Fidler. – Oxford: Clarendon Press, 1999. – 412 p.
11. Patricia Anne Sealey, M.A. The League of Nations Health Organisation and the Evolution of Transnational Public Health: dis. ... Dr of Ph.: Graduate Program in History / Patricia Anne Sealey, M.A. – The Ohio State University, 2011. – 354 p.
12. Михайлов В.С. Международно-правовое регулирование здравоохранения : автореферат дис. ... д. ю. н. : спец. 12.00.10 «Международное право; Международное частное право» / В. С. Михайлов. – Л., 1973. – 34 с.
13. Хендель Н.В. Міжнародно-правове регулювання співробітництва держав у сфері охорони здоров'я : автореферат дис. ... к. ю. н. : спец. 12.00.11 «Международное право» / Н.В. Хендель. – Одеса, 2014. – 20 с.
14. Kelley Lee, Jennifer Fang. Historical Dictionary of the World Health Organization. – Lanham: Scarecrow Press, Inc, 2013. – 201 p.
15. Cliff A. Deciphering global epidemics: analytical approaches to the disease records of world Cities, 1888–1912 / A. Cliff, P. Haggett, M. Smallman-Raynor. – Cambridge University Press, 1998. – 469 p.
16. Packard R.M. The making of a tropical disease: a short history of malaria / R.M. Packard. – Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2007. – 296 p.

Клименко Е. П. Потенциал Организации здравоохранения Лиги Наций в сфере борьбы с инфекционными заболеваниями

Аннотация. Настоящее исследование ставит целью рассмотрение вопроса роли Организации здравоохранения Лиги Наций в деле борьбы с инфекционными заболеваниями. Ее создание в период после Первой мировой войны ознаменовало начало новой эры международного сотрудничества в области борьбы с инфекционными заболеваниями. Вследствие серии опустошительных эпидемий холеры и сыпного тифа, которые распространились по всей Восточной Европе и привели к сокращению населения в то время, в Женеве в 1921 г. был создан Комитет по здравоохранению Лиги Наций. Конституция Организации Здравоохранения была принята в сентябре 1923 г. В течение следующих двух десятилетий в компетенцию организации входило создание Комиссии по сонной болезни, Комиссии по малярии и рассмотрение вопросов по стандартизации биологических препаратов, жилья, физической культуре, сыпному тифу, проказе и сельской гигиене и др. Государства, не являющиеся членами Лиги, такие как Германия, США и Советский Союз, также приняли участие в работе Организации здравоохранения. В ОЗЛН функционировали консультативный комитет и секретариат, обеспеченный медицинским отделом постоянного секретариата. На медицинской конференции, организованной Лигой в Варшаве в 1922 г., были разработаны планы по борьбе с распространением инфекционной болезни в Африке, на Ближнем Востоке, Дальнем Востоке и в Советском Союзе. Стандартизация вакцинаций для таких болезней, как дифтерия, столбняк и туберкулез, поддерживалась посредством образования и поддержки учреждений в Сингапуре (Восточное бюро эпидемиологической информации), Копенгагене (Государственный институт сыворотки) и Лондоне (Национальный институт медицинских исследований). Когда возникли проблемы в сфере охраны здравоохранения, ОЗЛН сформировала связь между правительствами. Она также обеспечила техническую экспертизу и поддержку, в которых они нуждались. Международные вопросы здравоохранения оставались на повестке дня Лиги до 1939 г. Последняя конференция Организации здравоохранения была проведена в Париже в 1938 г. ОЗЛН была одним из предшественников Всемирной организации здравоохранения, основанной в 1946 г.

Ключевые слова: Организация здравоохранения Лиги Наций, международное право, международное сотрудничество, эпидемия, Комиссия по малярии, Комиссия по сонной болезни, Временный Комитет по здравоохранению, Эпидемиологическая Комиссия Лиги Наций, Восточное бюро эпидемиологической информации, эпидемиологическая разведка.

Klimenko K. The potential of League of Nations Health Organization in the fight against infectious diseases

Summary. The present study sets the objective the consideration of the role of the League of Nations Health Organization (LNHO) in the fight against infectious diseases. Its creation in the aftermath of the First World War marked the beginning of a new era of international cooperation in the fight against infectious diseases. Due to a series of devastating epidemics of cholera and typhus, which were spread throughout Eastern Europe and led to the reduction of the population at that time, in Geneva in 1921, the Health Committee of the League of Nations was created. The Constitution of Health Organization was adopted in September 1923. In the next two decades in the competence of the organization were included the establishment of the Commission for sleeping sickness, the Commission of malaria, and the consideration of the issues on biological standardization, housing, physical culture, typhus, leprosy and rural hygiene, etc. The states that are not members of the League, such as Germany, the United States and the Soviet Union, also took part in the Health Organization. An advisory committee and a secretariat provided by the medical department of the permanent secretariat functioned in LNHO as well. At the medical conference,

organized by the League in Warsaw in 1922, plans to combat the spread of infectious disease in Africa, the Middle East, the Far East and the Soviet Union have been developed. The standardization of vaccinations for diseases such as diphtheria, tetanus and tuberculosis was supported through the establishment and the support of institutions in Singapore (Eastern Bureau of Epidemiological Information), Copenhagen (State Institute of Serum) and London (National Institute for Medical Research). When the health problems appeared, LNHO formed a link between governments. It also provided technical expertise and support they needed. International health issues were on the agenda of the League until 1939. The last conference Health Organization was held in Paris in 1938. LNHO was one of the forerunners of the World Health Organization, founded in 1946.

Key words: League of Nations Health Organization, international law, international cooperation, epidemic, Commission on malaria, Commission on sleeping sickness, Temporary Health Committee, Epidemiological Commission of the League of Nations, Eastern Bureau of Epidemiological Information, epidemiological intelligence.

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

Забара І. М.

МІЖНАРОДНИЙ ПРАВОПОРЯДОК:
ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО ЯВИЩА
(ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ).....4

Камчатний М. В.

ОСНОВНІ ОЗНАКИ ПОНЯТТЯ «КІБЕРВІЙНА»
В СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ.....12

Палєєва Ю. С., Тодорошко Т. А.

ЩОДО ПИТАННЯ НОРМАТИВНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ
ПРОЦЕДУРИ ЗАПИТУ Й ОТРИМАННЯ
АГРЕМАНУ ЯК ЗАГАЛЬНОВИЗНАНОЇ ТРАДИЦІЇ:
ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД І СУЧАСНІСТЬ..... 23

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО ПРАВ ЛЮДИНИ

Гольбін М. І.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ
УКРАЇНИ СТОСОВНО ЗАХИСТУ
ТРУДОВИХ І СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ МОРЯКІВ.....30

Демченко І. С.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО СТАН ЗДОРОВ'Я
У КОНТЕКСТІ ПРАВА НА ПОВАГУ ДО ПРИВАТНОГО ЖИТТЯ:
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ..... 41

Кондратенко В. М.

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ
ДЕРЖАВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРАВ І СВОБОД ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ..... 51

Озернюк Г. В.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
СТРАХОВИХ ПРАВОВІДНОСИН У КРАЇНАХ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....58

МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО

Тітко Е. В.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ
«СІМІС» ЩОДО ПОШУКОВИХ РОБІТ БЕЗВІСТИ ЗНИКЛИХ
І ЗАГИБЛИХ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ:
ГУМАНІТАРНИЙ ПРОЕКТ «ЕВАКУАЦІЯ 200».....64

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Клименко К. П.

ПОТЕНЦІАЛ ОРГАНІЗАЦІЇ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ЛІГИ НАЦІЙ
У СФЕРІ БОРОТЬБИ З ІНФЕКЦІЙНИМИ ЗАХВОРЮВАННЯМИ.....73

Здано в роботу 01.03.2017. Підписано до друку 15.03.2017.
Формат 70x100/16. Ум.-друк. арк. 10.23. Папір офсетний.
Цифровий друк. Зам. № 1009-61. Тираж 300 прим. Ціна договірна.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

73034, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а, офіс 105.

Телефон +38 (0552) 39-95-80

E-mail: mailbox@helvetica.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 4392 від 20.08.2012 р.